SLOVENSKÁ REČ

ROČNÍK VII. ČÍSLO 5—7.

ZJEDNODUŠENIE SLOVENSKÉHO PRAVOPISU.

Od prevratu roku 1918 začaly sa uplatňovať v slovenskom pravopise a v slovenskej jazykovej kultúre tri smery. Prvý smer mohli by sme nazvať protislovenským, vlastne českým. Reprezentovaly ho hlavne Damborského „Mluvnice", školská prax, do značnej miery aj Vážneho Pravidlá slovenského pravopisu. V ostatných rokoch horlivým zastancom tohto smeru stal sa Ján Stanislav, ktorý v svojich posudkoch matičnej jazykovej praxe postavil sa takmer bezvýhradne za stanovisko české, reprezentované u nás Václavom Vážnym. Druhý smer opieral sa o Czamblovu Rukoväť. Z nej vyrástol jazykový úzus vo vydaniach Matice slovenskej, Spolku sv. Vojtecha, Tranoscia, Mazáčovho nakladateľstva, Slováka, Národných novín atď. Zaň sa postavili naši prední spisovatelia 12. mája 1932 na valnom shromaždení Matice slovenskej a na tomto jazykovom úze, ktorý sa všeobecne pokladal za dobrý, začala sa budovať sústavná jazyková kultúra v mesačníku Slovenská reč. Od roku 1933 až doteraz uznávaným predstaviteľom tohto smeru bol Jazykový odbor Matice slovenskej, ktorý si získal dôveru našej verejnosti a stál vždy tam, kde bolo treba obhajovať záujmy spisovnej slovenčiny. Tretí smer usiloval sa o formálne zmeny v slovenskom pravopise a chcel jeho zjednodušenie hlavne zavedením fonetického pravopisu. Pravda, v praxi nemohol sa uplatniť, no jednako nedá sa zaznávať, že túžba po zjednodušení nášho pravopisu stretla sa všade s veľkým porozumením, i keď mnohí si neuvážili dôsledky bezvýhradného sfonetizovania slovenského pravopisu.

Terajší Jazykový odbor Matice slovenskej zásadne sa staval na odmietavé stanovisko voči predstaviteľom prvého, t. j. počešťujúceho smeru, lebo právom ho pokladal za škodlivý politický nátlak na rozvoj spisovnej slovenčiny. Naproti tomu v ostatných rokoch na každom zasadnutí Jazykového odboru Matice slovenskej uvažovalo sa o stanovisku tretieho smeru, ktorý požadoval zjednodušenie

nášho pravopisu, lebo požiadavky fonetikov zakladajú sa na prirodzenej potrebe zjednodušovať pravopis. Hlasy za zjednodušenie pravopisu ozývajú sa pravidelne v každom národe, preto boli sme povinní všímať si ich. Pravda, Jazykový odbor Matice slovenskej uvedomoval si, že hlavnou jeho úlohou je zachovávať strednú cestu, keďže pri budovaní jazykovej kultúry veľmi záleží na tom, aby sa jazyk upevňoval, ustaľoval. A to platí aj o pravopise samom.

Pri sostavovaní nových Pravidiel slovenského pravopisu išlo nám teda aj o to, aby sme slovenský pravopis obľahčili najmä tam, kde to bez otrasov znesie doterajší pravopisný systém. Po niekoľkoročnom skúmaní ortografických problémov Jazykový odbor Matice slovenskej na svojich zasadnutiach roku 1937 a 1938 usniesol sa na týchto ústupkoch tým, čo chcú zjednodušenie slovenského pravopisu:

1. Množné číslo príčastia minulého činného písalo by sa jednotne, a to tak, že tvar mužského rodu by sa užíval pre všetky rody. Písali by sme nielen: **Chlapi robili**, ale aj: **Ženy robili**, a: **Deti sa hrali.** Touto pravopisnou opravou odstránily by sa zo spisovného jazyka veľmi časté ortografické chyby pri množných číslach príčastí minulých činných v ženskom a strednom rode. Táto nová pravopisná úprava vyhovuje i veľkej väčšine slovenských nárečí, keďže v nich je pre všetky rody ten istý tvar množného čísla príčastia minulého činného. (V nárečiach, ktoré majú mäkké *ľ*, je tvar *robiľi* vo všetkých rodoch.) V ruštine, kde sa vo výslovnosti podnes rozoznáva *y* a *i*, píšu v ženskom rode proti etymologii *-i*. Tobôž možno tak písať v spisovnej slovenčine, ktorá rovnako vyslovuje *y* a *i*. Prijatím navrhovanej pravopisnej úpravy veľmi by sa obľahčil náš pravopis, keďže každý, kto učil na ľudovej alebo strednej škole, veľmi dobre vie, aké časté sú chyby v príčastí minulom činnom. Veď pri písaní tratíme čas vetným rozborom, lebo musíme zisťovať, akého rodu je podmet, na ktorý sa vzťahuje príčastie minulé činné. Po prijatí našej úpravy táto ťažkosť by odpadla.

2. Keďže náš pravopis je etymologický, nahradili sme mäkkým *i* každé ypsilon všade tam, kde sa drží proti etymologii len vplyvom českého pravopisu. Preto navrhujeme písať: **tiger, tovariš, richtár, rínok** a pod. Týmto spôsobom zmenší sa počet slov s ypsilonom.

V slove **krýdlo** ponechávame *ý*, lebo v našom jazykovom vedomí súvisí so slovesom *kryť*. No aj etymologia hovorí za tvar s *ý*, veď dialektické *krielo* s *ie* mohlo vzniknúť iba z **krýlo*, podobne

ako nárečové *pokrievka* pochodí z *pokrývka*. Zmena *ý* v *ie* je aj v tvaroch typu *Markovie, Markoviech* zo staršieho *Markových*.

3. Vžité slová cudzieho pôvodu navrhujeme písať podľa tých istých pravopisných zásad ako domáce slová. Doterajší náš pravopis v mnohých prípadoch neprávom zanedbával označovať dlhosť samohlások vo vžitých cudzích slovách, čím vznikaly mnohé pravopisné ťažkosti, no trpela tým aj správna výslovnosť. Predstavitelia tretieho smeru (fonetického) vždy upozorňovali, že vžité slová cudzieho pôvodu treba písať podľa slovenského pravopisu. Jazykový odbor Matice slovenskej uznal ich požiadavku za správnu, a preto navrhuje písať: **ananás, árenda, árešt, Árijec, dátum, Mária; acetylén, Alfréd, Armén; Brazília, delírium, mezanín; absolutórium, eufónia, história; adjútum, alúvium, imúnny** atď.

4. Keďže pri písaní predložiek **s, so** a **z, zo** sú veľmi časté chyby, navrhuje sa takéto zjednodušenie: S inštrumentálom sa viaže predložka **s** (**so**). S genitívom a akuzatívom sa viaže len predložka **z** (**zo**). Podľa tejto zásady by sme písali takto: **zo dňa na deň, z toho hľadiska, zo strany, z hory, z vrchov, z výšky** ap.; **zo päť, zo šesť, zo sedem** a pod. Touto úpravou odstránily by sa zo slovenského pravopisu mnohé ťažkosti, lebo doterajšie poučky o tom, kedy sa užíva predložka **s** (**so**) s genitívom a akuzatívom, nijako nevyhovujú. Zakladajú sa totiž na historickom pravopise českom, no v slovenčine nemajú opory.

Vo výslovnosti niet rozdielu medzi predložkou **s** a **z**. Predložka **s** vyslovuje sa ako **z** pred znelými spoluhláskami (na pr. **s vrchov,** vyslov *zvrchov*, **z trestu,** vyslov *strestu*), nuž nemusí byť rozdiel ani v pravopise. Keby nebolo tvaru **so mnou,** mohli by sme písať len jednu predložku **z** (**zo**), ktorá by sa viazala s genitívom, akuzatívom aj inštrumentálom, keďže každé **so** vyslovuje sa ako *zo* okrem tvaru „so mnou". Nadiktovať výslovnosť „zo mnou" nemali sme práva, a preto museli sme riešiť vec tak, že s inštrumentálom sa viaže len **s** (**so**) a s genitívom a akuzatívom len **z** (**zo**). Že i tento spôsob značí veľké obľahčenie slovenského pravopisu, netreba vari dokazovať.

5. Pravidlá slovenského pravopisu z roku 1931 proti etymologii uzákonily písať **strata, stratiť, skúška, skúmať** atď., to jest miesto pôvodného **z-** kážu písať proste foneticky **s-** pred všetkými neznelými spoluhláskami. Aby bola v pravopise dôslednosť, treba túto veľmi praktickú poučku doplniť, a to tak, že miesto etymologickej predpony **s-** pred všetkými znelými spoluhláskami by sme

písali z-, na pr.: **zbierať, zgazdovať, zhoda, zjednotiť, zmiešať, zmýšľať, znížiť, zrub zviazať, zvodca** atď. — Takýmto činom veľa by získala nielen správna výslovnosť, ale aj pravopis, lebo by odpadly neživé poučky o tom, kedy sa píše predpona s- a kedy predpona **z-**. V pravopise táto praktická poučka by sa vžila tak chytro, ako sa vžila poučka o písaní slov typu **strata, skúška** atď.

6. Miesto predpony **so-** navrhujeme písať podľa skutočnej výslovnosti **zo-**, na pr.: **zobliecť, zodrať, zohnať, zosadiť, zostaviť, zošmyknúť sa, zofať** atď. Po prijatí tejto úpravy prestanú ťažkosti s písaním slov typu **zotrvať** („sotrvať") a pod.

*

Ako vidno, Jazykový odbor Matice slovenskej navrhuje veľké obľahčenie slovenského pravopisu. Čas, ktorý sa doteraz v školách musel venovať naučeniu sa nepresných poučiek o písaní predložiek **s** (**so**), **z** (**zo**) a predpôn **s-, z-, so-, zo-**, mohol by sa v budúcnosti využiť vhodnejšie.

Hoci Jazykový odbor MS už dávnejšie sa rozhodol navrhnúť spomenuté obľahčenie slovenského pravopisu, nepokladal za potrebné o nich písať; veď mimojazykové okolnosti ešte roku 1938 boly nežičlivé slovenským záujmom, a preto nechceli sme predčasne písať o pravopisných opravách. Však všetky nami navrhované ortografické opravy značia odchýlenie sa od českého pravopisu a pražské ministerstvo školstva nebolo by ich schválilo.

V nových okolnostiach odpadá politický tlak na slovenčinu a o slovenskom pravopise možno písať bez ohľadu na cudzie stanovisko. Sme presvedčení, že napokon v slovenskom pravopise zvíťazí to, čo je slovenčine na osoh a čo donesie obľahčenie nášho pravopisu, takže aj širšie vrstvy budú si ho môcť ľahšie osvojiť.

Redakcia.

—*tri*—:

BIBLIČINA.

Tvrdí sa, že bibličinu udržuje v bohoslužobnej reči slovenských evanjelikov — *tradícia.*

Čo je tradícia?

V dobrom smysle slova tradícia je vekmi sankcionovaná obyčaj, je posvätným zákonom, zapísaným s láskou a pietou do ľudských sŕdc, je výdatnou oporou zásad a princípov, dekorovaných

takto patinou starobylosti. Má v sebe čosi legendárne príťažlivého, a to zvlášte pre ľudí hlbšieho citového založenia. Tradícia je studnicou duševnej posily, ba i základom kultúrnej výstavby, na ktorom sa tvoria novšie duchovné a mravné hodnoty. Tradíciou sa podopierajú a ospravedlňujú činy a skutky mladších pokolení. Tradícia dáva vnútorný smysel a obsah ľudskej činnosti, ktoré nie sú azda dosť jasné a odôvodnené hneď na prvý pohľad. Tradícia je východiskom, ku ktorému sa vraciame, keď si chceme odobriť svoje počínanie čo do správnosti a pôvodnosti.

Keď berieme význam tradície podľa tejto definície, nikto z nás nemôže tvrdiť, že bibličine máme pripisovať v živote slovenských evanjelikov takýto mnohoznačný význam. Podľa môjho náhľadu nie bibličina je u nás tradičná, ale len to tvrdenie o nej, že je tradičná, hoci aj nie je a hoci niet dôvodu, aby sa tradičnou nazývala.

Protestantizmus dôsledne uvádzal do svojich cirkevných sborov tú reč, ktorá bola domácou rečou príslušného cirkevného sboru. Podľa tejto význačnej protestantskej zásady do chrámov slovenských evanjelikov patrila slovenčina už od samého začiatku, lebo len toto zodpovedalo pravému protestantskému duchu. Z tejto zásady postupom času vytvorila sa záväzná tradícia pre tie nové cirkevné sbory, ktoré sa neskôr utváraly na podklade domácej bohoslužobnej reči. S rečovej stránky teda tradičnú zásadu vidieť treba v používaní domáceho jazyka pri bohoslužbách, a nie opačne: v uvádzaní cudzích reči do nových cirkevných sborov, lebo veď nanucovanie cudzej reči mohlo ísť vždy len na škodu prehĺbenia nábožnosti a viery.

Len ľutovať treba, že sa táto zásada neuplatnila hneď v prvom evanjelickom sbore na Slovensku. Dnes by sme hrdo hovoriť mohli o stáročnej slovenskej rečovej a národnej kultúre. Keby sa bola táto rečová zásada naozaj rešpektovala u nás hneď pri kolíske prvého slovenského evanjelického sboru, náš celý kultúrny a národný život bol by sa uberal celkom iným smerom, než ako sa to stalo vo vleku bibličiny.

Čo zavinilo nalomenie takej vážnej a dôležitej zásady u nás, nedá sa dnes ešte odbaviť jednou vetou. Jedno je isté: ľahšie bolo natisnúť prvým slovenským evanjelikom kultivovanú českú reč, než pridržať sa rečovej zásady a vytvoriť pre novú cirkev i nový bohoslužobný jazyk. No pravda je i to, že medzi slovenskými evanjelickými kňazmi už v reformačnej dobe bolo dosť i takých ve-

decky pripravených ľudí, ktorí by boli dostačili aj na túto veľkú prácu a úlohu. — Obídeniu tejto rečovej zásady pripísať treba, že sa na Slovensku stratily, vlastne neuplatnily, premnohé duševné schopnosti a nadania a že neskôr nie už náboženské motívy, ale heglovské filozofické náhľady viedly našich predných mužov štúrovskej doby za postulátom živého slovenského slova vo vyššej forme spisovného jazyka.

Bibličina ako cudzí prvok na Slovensku a v slovenskej evanjelickej cirkvi zvlášť nemôže sa uctievať tradičnými poctami, lebo v skutočnosti je to balvan, navalený na tepnu nášho národného života a na voľný rozvoj slovenského evanjelictva. Z prekážky, preloženej priekom do cesty nášho národnocirkevného pokroku, nemožno zrobiť modlu tradičného vzývania, lebo podobná tradícia stojí v meravej protive s najucelenejšími zásadami protestantizmu. Mimo Slovenska nepoznám takej evanjelickej cirkvi, kde by cudzia reč bola domácou bohoslužobnou rečou. Stav na Slovensku je v tomto ohľade ojedinelým zjavom v historii protestantských cirkví. Iste nie som ďaleko od pravdy, keď tvrdím, že keby reformačné hnutie bolo išlo zo Slovenska do českých krajín, Česi ani na kralický spôsob skultivovanú slovenčinu neboli by prijali za svoju bohoslužobnú reč a boli by mali pravdu.

Všetko toto je zrejmým dôkazom toho, že neprávom kladieme nad bibličinu aureolu tradičnosti. Prekážka na ceste duchovného rozvoja slovenského národa nemôže sa nazývať tradíciou. Len to, čo povznáša národ a zabezpečuje národu aj úplnú rečovú slobodu, patrí medzi rekvizity národných a cirkevných tradícií. Inač vystavili by sme si zlé svedectvo o svojej národnej uvedomelosti a hrdosti, keby sme sa klaňali balvanom, ktoré hatily a hatia voľný prístup slovenčiny do slovenských evanjelických chrámov.

Neraz počujeme hovoriť i o akejsi „pomazanosti" biblického žargónu v evanjelických piesňach, modlitbách a liturgii. Všetko ničím neopodstatnené tvrdenia ľudí, ktorí sú prístupní každej povrchnosti. — Keď slovenskí evanjelici prijímali bibličinu do svojich shromaždení, bibličina bola iste popri nekanonizovanej ľudovej slovenčine kultivovanou rečou a takou ostala u nás staročia vinou našich predkov, ktorí hriešne zanedbávali kult svojej rodnej reči. No časom prešli sme renesansou slovenčiny a dnes už len človek s rozleptanou malou dušou môže hovoriť o pomazanosti bibličiny a o vulgárnosti slovenčiny. Bibličina dnes ako mŕtvy a vývinu neschopný jazyk ďaleko zaostáva za vycibreným sloven-

ským spisovným jazykom. Dnes nikto nemôže dávať prednosť bibličine pred spisovnou slovenčinou, spôsobnou na krásne a jasné vyjadrenie i najhlbších náboženských a filozofických prejavov, poryvov a pocitov. Slovom, už dávno padly všetky prednosti, ktorými sa kedysi bibličina honosiť mohla. Ináč toto honosenie sa prednosťami bibličiny nikdy nepristalo slovenskému človeku, lebo veď honosiť sa máme vždy len tým, čo je naše, a nie tým, čo patrí inému, ktorý si svoje, keď je dobré, iste nepohaní.

Evanjelickí kňazi kázavali predtým po biblicky a o týchto biblických kázňach sa tiež hovorievalo, že sú tradičné a „pomazané". Dnes už nikto nekáže po biblicky, čo je tiež dôkazom toho, že i táto tradičnosť bola vlastne len vývinovou prekážkou, ktorá keď zmizla, i najtvrdší konzervativci uznali, že slovenskou kázňou nerúcaly sa nijaké tradičné modly, iba čo sa uvoľnila cesta prirodzeného napredovania. Keby bolo išlo o skutočnú tradíciu a nielen o potváranie biblickej kázne z tradičnosti, tak by odstránenie biblickej kázne nebolo išlo tak ľahko a bez porúch cirkevnej disciplíny.

Dnes, keď nám prichodí napäť všetky mravné a duševné sily za dobro nášho slovenského národa, nemôžeme sa uspokojiť pomalým tempom poslovenčovania slovenských ev. bohoslužieb. Potrebujeme rýchlejší a energickejší zákrok, aby sa konečne právo materinského jazyka v plnej miere uplatnilo i v slovenskej evanjelickej cirkvi. Predtým vytláčali slovenčinu z cirkevného života násilnou maďarčinou a trpenou bibličinou, dnes, keď maďarčina u nás už ustúpila, máme v pohostinstve ešte bibličinu s výsadami, ktoré nie sú v harmonickom súlade s terajším národným vývinom.

Henrich Bartek:

NÁVRH NA PÍSANIE PREDPÔN *S*, *Z*, *ZO-* A PREDLOŽIEK *Z*, *ZO*.

Jazykový odbor Matice slovenskej v ostatných rokoch viac ráz uvažoval o zjednodušení pravopisu pri predponách *s-*, *z-*, *zo-* a pri predložkách *z*, *zo*. Na základe dôkladného preskúmania všetkých otázok, súvisiacich s písaním spomenutých predpôn a predložiek, navrhol ustáliť spisovné zvyklosti takto:

11. Predpony s- a z- píšeme podľa skutočnej výslovnosti. Prijímame úpravu prvého vydania Pravidiel slovenského pravopisu, podľa ktorej miesto staršieho „ztrata, ztratiť, zkú-

mať, zkúška" a pod. treba písať **strata, stratiť, skúmať, skúška** a pod., t. j. pred neznelými spoluhláskami píše sa dôsledne predpona **s-**. Aby sme vhodne doplnili spomenutú pravopisnú zásadu, ale aj preto, aby sme podstatne obľahčili pravopis, ustálili sme písať predponu **z-** pred všetkými znelými spoluhláskami. Píšme a vyslovujme: **zberba, zbierať, zbierka, zboriť, zborník, zdierať, združiť, zgazdovať, zhádzať, zháňať, zhoda, zhora, zhýbať, zjednotiť, zjednať, zjazd, zlátať, zľava, zliať, zlievať, zliezť, zložiť, zložka, zlúčiť, zlúčenina, zľutovať sa, zmáčať, zmazať, zmer, zmerovať, zmernica, zmetať, zmier, zmieriť, zmierlivý, zmiesť, zmiesiť, zmiešať, zmilovať sa, zmluva, zmotať, zmysel, zmýšľať, zmyť, znášať, zniesť, znížiť, znosiť, zrast, zrásť, zraz, zrážať, zrážka, zrezať, zriecť sa, zrok, zrovnať, zrozumieť, zrub, zvada, zvadiť sa, zvádzať, zvah, zvaliť, zvariť, zvážať, zvážiť, zväz, zväzok, zveriť, zviazať, zvierať, zviesť, zvíjať, zvinúť, zvislý, zvliecť, zvodca, zvolať, zvoliť, zvoziť, zvraštiť, zvrhnúť, zvrškár** a pod. (Nepíšme a nevyslovujme: „sberba, sbierať, sbierka, sboriť, sborník, sdierať, sdružiť, sgazdovať, shádzať, sháňať, shoda, shora, shýbať, sjednotiť, sjednať, sjazd, slátať, sleva, sliať, slievať, sliezť, složiť, složka, slúčiť, slúčenina, sľutovať sa, smáčať, smazať, smer, smerovať, smernica, smetať, smier, smieriť, smierlivý, smiesť, smiesiť, smiešať, smilovať sa, smluva, smotať, smysel, smýšľať, smyť, snášať, sniesť, snížiť, snosiť, srast, srásť, sraz, srážať, srážka, srezať, sriecť sa, srok, srovnať, srozumieť, srub, svada, svadiť sa, svádzať, svah, svaliť, svariť, svážať, svážiť, sväz, sväzok, sveriť, sviazať, svierať, sviesť, svíjať, svinúť, svislý, svliecť, svodca, svolať, svoliť, svoziť, svraštiť, svrhnúť, svrškár" a pod.)

V príslovkách, ktoré vznikli z predložky **z** a genitívu príslušného podstatného mena, ponechávame **z-** aj pred slovami s neznelou spoluhláskou, na príklad: **zčasti, zpočiatku, zpravidla** a pod. V týchto príslovkách totiž jasne pociťujeme genitívnu funkciu predložky **z**.

12. Miesto predpony **so-** budeme písať podľa skutočnej výslovnosti **zo-**, na pr.: **zobliecť, zobrať, zodrať, zodrieť, zohnať, zomknúť, zopäť, zosadiť, zosekať, zoschnúť, zoskočiť, zoskupiť, zoslať, zosobášiť, zostaviť, zostreliť, zostrojiť, zostup, zostúpiť, zošít, zošiť, zoškrabať, zošmyknúť sa, zoťať, zotrieť, zoznam, zoznámiť, zozvať, zožať** a pod. (Nepíšme a

nehovorme: „sobliecť, sobrať, sodrať, sodrieť, sohnať, somknúť, sopäť, sosadiť, sosekať, soschnúť, soskočiť, soskupiť, soslať, sosobášiť, sostaviť, sostreliť, sostrojiť, sostup, sostúpiť, sošit, sošiť, soškrabať, sošmyknúť sa, soťať, sotrieť, soznam, soznámiť, sozvať, sožrať" a pod.)

13. S inštrumentálom sa viaže predložka **s** (**so**). S genitívom a akuzatívom sa viaže len predložka **z** (**zo**). Podľa tejto zásady píšeme: **zo dňa na deň, z toho hľadiska, zo strany, z hory, z vrchov, z výšky** ap.; **zo päť, zo šesť, zo sedem, z osem** (nie: „so päť, so šesť, so sedem, s osem") a pod. Touto úpravou odstraňuje sa zo slovenského pravopisu veľa ťažkostí, lebo doterajšie poučky o tom, kedy sa užívajú predložky **s** a **so** s genitívom a akuzatívom, nevyhovovali.

(Návrh na nové Pravidlá slk. pravopisu, str. 7—9.)

Dôvody:

a) Pravidlá slovenského pravopisu z roku 1931 uzákonily písať *skúmať, skúška, stratiť, strata* atď., t. j. zaviedly fonetické písanie predpony *s-* (miesto etymologického *z-*) pred všetkými neznelými spoluhláskami. — Táto zmena sa v krátkom čase bez ťažkostí vžila, a to najmä preto, že iba školený filolog do tých čias vedel, kedy písať *z-* pred neznelými spoluhláskami. Navrhovateľovi tejto zmeny, prof. V. Vážnemu, v tomto prípade spisovná slovenčina mala byť pokusným balónikom, na ktorej chcel vyskúmať, ako sa v praxi dokáže spomenutá zmena pravopisná. Z toho chcel potom vyvodzovať potrebu tejto zmeny aj v českom pravopise.

b) Pravda, pritom neuvážil dostatočne, že fonetické písanie *s-* miesto *z-* pred neznelými spoluhláskami musí byť nevyhnutne vyvážené fonetickým písaním predpony *s-* pred znelými spoluhláskami. Ináč povedané, keď sa píše *skúmať, stratiť* a pod. miesto etymologického „zkúmať, ztratiť", malo by sa písať *zložiť, zviazať* miesto etymologického „složiť, sviazať". Sostavovateľ Pravidiel z r. 1931 k tejto zmene sa neodhodlal, a to hlavne preto, že v češtine pred znelými spoluhláskami sa nevyslovuje *s-* ako *z-* v tých prípadoch ako v slovenčine. Takýmto činom sa stalo, že v doterajšom slovenskom pravopise pri predpone *s-* sa zachováva etymologia pred znelými spoluhláskami, ale foneticky sa píše *s-* miesto *z-* pred neznelými. Rozumie sa, že toto nemožno pokladať za správne riešenie, a preto Jazykový odbor Matice slovenskej po dlhšom a náležitom preskúmaní vecí dohodol sa opraviť doterajšiu nejednot-

nosť zavedením novej pravopisnej zmeny a rozhodol sa, aby sa foneticky písalo *z-* miesto pôvodného *s-* pred znelými spoluhláskami. Preto podľa skutočnej výslovnosti máme písať *zbierať, zborník, zdierať, zgazdovať, zjednotiť, zložiť, zmiesť, zmerovať, zmer, znosiť, znášať, zroniť, zviazať, zväz, zvázok* a pod.

c) Skúsenosť ukázala, že doterajšie etymologické písanie predpony *s-* pred znelými spoluhláskami má neželateľný vplyv na správnu výslovnosť, čím veľmi trpí jazyk. Ak sa už dnes najdú jednotlivci, čo tvrdia, že v slove *smer* treba vyslovovať *s-*, a nie *z-*, ako hovorí ľud a ako písali bernolákovci a štúrovci, pokým slovenský pravopis bol fonetický, tak časom by sa stalo, že *s-* by sa vyslovovalo aj v slovách *složiť, sjednotiť, sväz* atď. — V takomto prípade obozretný jazykospytec radšej prispôsobí pravopis skutočnej výslovnosti, t. j. zmení ho, a zachráni tým od narušenia hláskový systém slovenských slov.

d) Posudok nášho návrhu Pravidiel slovenského pravopisu uvádza, že uskutočnenie pravopisnej zmeny *z-* miesto pôvodného *s-* dalo by sa spraviť takto: „Prvou cestou, ktorá by mohla viesť k takejto radikálnej úprave, by bolo: v ortoepii slovenskej predpísať, že v tých a tých slovách sa má *s-* a *so-* čítať ako *z-* a *zo-*. Neskoršie by sa táto zásada uviedla do pravopisu.“ — Ako z poslednej vety vysvitá, sami posudzovatelia nášho nového vydania Pravidiel uznávajú správnosť písania predpony *z-* pred všetkými znelými spoluhláskami, lež najsamprv chcú, aby sa verejnosť na zmenu prichystávala. Pripomíname, že sa tak stalo už viac ráz. Poznamenať treba, že od roku 1930 na všetkých režisérskych kurzoch Ústredia slovenských ochotníckych divadiel v prednáškach o správnej výslovnosti upozorňoval som na správnu výslovnosť predpony *s-* a *so-*. Janko Borodáč, šéf slovenskej činohry SND, prijal tento spôsob výslovnosti ako jedine správny. V Našom divadle (ročník IX, 1936) v obšírnom článku „Zásady správnej výslovnosti slovenskej“ na str. 83—84 taxatívne som vymenoval všetky prípady, v ktorých sa *s-* a *so-* vyslovuje ako *z-* a *zo*. Okrem toho v Slovenskej reči sústavne sme upozorňovali na správnu výslovnosť predpôn *s-* a *so-* (na pr. v III. ročníku na str. 59—60 dr. Novák; okrem toho redaktor SR v IV. r. na str. 224 v článočku „Výslovnosť predložiek *s, so* a predpôn *s-, so-*“, i v V. r., str. 203). I v prednáškach o správnosti jazykovej v bratislavskom a košickom rozhlase poukazoval som na správnu výslovnosť predpôn *s-* a *so-*. Tým sme celkom vyhoveli podmienke, že najsamprv treba na

vec upozorňovať v ortoepii. — Pôda pre zmenu je teda prichystaná.

e) Pre zaujímavosť treba uviesť, že na príklad i Poliaci píšu spomenuté predpony, ba aj predložky, podľa skutočnej výslovnosti.

f) V slovenčine vznik tvarov *zletieť, zlievať, zložiť* atď. súvisí so zánikom slabých jerov. To značí, že najneskôr začiatkom 11. storočia mali sme miesto etymologického *s-* pred znelými spoluhláskami *z-* (viac o tom v štúdii H. Bartka „Príspevok k dejinám slovenčiny", Trnava 1936, str. 105—110); tam sú aj doklady z bernoláčiny a štúrovčiny).

g) Napokon musíme poznačiť, že písanie *z-* miesto etymologického *s-* je značným obľahčením nášho pravopisu a že táto zmena súvisí aj so zmenou písania predložiek *s* a *so*, miesto ktorých v genitíve a akuzatíve navrhujeme písať *z* a *zo*. A s písaním *zo dňa na deň, z tohto stanoviska* a pod.; *zo päť, zo šesť* a pod. súhlasia i posudzovatelia nových Pravidiel.

h) Ak by sa neprijalo písanie *zjednotiť, zletieť, zložiť* atď., muselo by sa uzákoniť písanie *ztrata, zkúška, zkúmať* atď., lež s tým by sotva súhlasila naša verejnosť.

Uvedené dôvody daly by sa ľahko rozmnožiť, no azda dostačia na potvrdenie toho, že Jazykový odbor Matice slovenskej dostatočne uvážil dôležitosť navrhovanej opravy.

Ján Žigo:

PÍSANIE PREDLOŽIEK *S-*, *SO-* A *Z-*, *ZO-*.

Odvtedy, ako začala vychádzať SR, stále sa zdôrazňuje zásada, že slovenčina potrebuje jasné a praktické pravidlá, vybudované na súčasnom stave jazyka, pričom hľadiská a kritériá diachronické majú funkciu najviac ak poradnú: ak treba riešiť problém, pri ktorom argumenty pre jedno riešenie i pre druhé — podľa synchronickej metody — a aj iné sú v rovnováhe, rozhodne prípadne aj to, ako to bolo v starom jazyku. Osvetlenie nadhodených problémov s tohto hľadiska by bolo takéto:

a) Predložky *z, zo* viažeme s genitívom, *b*) predložky *s, so* viažeme s inštrumentálom a *c*) predložku *zo* (= asi) s akuzatívom. Požiadavka sub *b*) vôbec neznačí zmenu proti doterajšiemu úzu, nebudeme sa ňou teda bližšie zaoberať. Ak sa obrátime o radu na gramatiky v prípadoch *a*) a *c*), takmer všetky jednotne nám odpove-

dia: *a)* pri pohybe shora nadol, keď bolo voľačo na voľačom, píšeme predložku *s, so: so stromu, s domu* a pod., pri pohybe zdola nahor, keď bolo niečo v niečom, píšeme predložku *z, zo: zo stromu, z domu.* Vari netreba veľa zdôrazňovať, že toto pravidlo nie je ani jednoduché, ale ani praktické, a okrem toho je otázka, či toto umelé rozlišovanie naozaj potrebujeme. Veď keď povieme: *otec vyšiel z domu,* či napíšeme *z* a či *s,* nik nebude myslieť, že sa vari škriabal so strechy, lež každý vie, že vyšiel dverami. A práve tak, keď poviem: *otec sišiel s domu,* každý vie, že otec bol na streche a sišiel s nej, či som tam už napísal *s* a či *z.* Podobne už v slovese je dostatočne naznačený význam a smer v príkladoch: *Vták vyletel z duba, Vták sletel s duba.* Proti tomuto dalo by sa namietať, že v príklade: *Vzal pero zo stola,* nevieme, či pero bolo na stole a či v stole, ak prijmeme požiadavku sub *a).* To by bolo správne, keby veta bola hermeticky oddelená, bez súvislosti s ostatkom. Lenže to nie je tak. Nesmieme zabúdať, že veta je len ohnivkom v myšlienkovom postupe, a keď autor naznačí na príklad pri opise izby, že pero ležalo na stole, vie každý, že ho mohol vziať len *so stola,* a naopak, keď autor napíše: *Otvoril stôl,* vie každý, že ho vzal *zo stola,* či napíše *s* a či *z.* Po druhé za prijatie tejto požiadavky prihovára sa aj živá reč, ktorá sa veru neobzerá na to, či je to pohyb shora nadol alebo zdola nahor, ale vyslovuje *s,* keď nasleduje spoluhláska neznelá a *z,* keď nasleduje spoluhláska znelá, prípadne samohláska. Vokalizované predložky *so* a *zo* vyslovujú sa rovnako, t. j. *zo,* a jednako ešte nikdy nenastalo nedorozumenie ani dvojsmysel.

Vezmime si príklad: *Spadol z neba.* Som veľmi zvedavý na jeho rozuzlenie: písať *s* či *z*? Veď hovoríme, že bol *v* nebi, teda písať treba *z,* lenže nebo je hore a on podľa gravitačného zákona padal dolu — pohyb shora nadol — treba písať s. A takýchto príkladov našla by sa celá hŕba. Vari nebude ešte od veci poznačiť, že pri predponách *s-, z-* nedržíme sa dôslednosti už ani v terajšom pravopise, veď píšeme *sísť,* ale *zrútiť sa,* hoci smer pohybu je ten istý. Konečne, ani jeden jazyk nie je natoľko dokonalý, aby sa nedalo rozprávať ním neurčito a dvojsmyselne, a zas niktorý nie je taký „dvojsmyselný", aby pri dobrej vôli nedala sa vysloviť aj najsložitejšia vec srozumiteľne a jednoznačne.

V prípade *c)* je vec ešte prostejšia. Gramatiky sú síce zajedno, že túto predložku máme písať *s, so,* lenže to sa prieči skutočnému stavu. Predovšetkým je veľký omyl spomínať ju v nevokalizovanej

forme. Načo kriesiť mŕtveho! Nikdy som ešte nepočul: „Bolo tam *s* desať ľudí", hoci v novinách sú i takéto neživé tvary. Najlepší dôkaz správnosti našej tézy je, že hovoríme: *Mal zo osem korún,* a nie „z osem", kde táto vokalizácia naskrze nedá sa odôvodniť ťažkou výslovnosťou. No a keď takto sa veci majú, keď máme tu jednotnosť bez výnimky, ba nemožno sa tu odvolávať ani na nezreteľnosť a dvojsmyselnosť, myslíme, že netreba uvádzať viac dôvodov za prijatie požiadavky sub *c*).

Vari nebude od veci pripomenúť, že takto písať tieto predložky navrhoval už S. Čerňanský vo svojej knižočke Neyhlawněgssj Prawidla Slowenské Dobropjsebnosti, W Ssťáwnicy, 1802. Na str. 23 hovorí: „Litera s wyznamenáwa částečku: cum, ...; ku př. s Pánem, s Bohem... — Někteřj vžjwagj *s* y tam, kdež w latinském jazyku *de* se potřebuge; ku př. s nebe, de caelo, ...mně se ale widj, že se tu přjhodněgi *z* vžjwá, které spolu y *ex* wyznaměnáwá." — A na str. 24: „Litera *z* vžjwá se mjsto částečky *de* a *ex.*"

Bernolák, Grammatica 1790, str. 154—5, písal len jednu predložku: *z*, no sám porušil toto ozaj praktické stanovisko, keď v istých prípadoch povolil písať aj *s*: „Praepositio *z* sive solitaria sit, sive in compositione; sive *cum* aut *con,* sive, *e* vel *ex,* aut *de* Latinorum designet, semper per *z* (non autem per ʒ aut *s*) scribi debet: nisi (exceptio) eam immediate sequentes excipiant consonantes: c, č, f, k, ň, p, t, ť; aut voces: mňa, mnú, nás, námi, wás, vami..., ut: s Céru cum filia, s Céri ex filia..."

S naším stanoviskom — zdá sa — súhlasil aj Ľ. Štúr, lež nevyslovuje sa zreteľne. Na str. 204 svojej Nauky medzi predložkami, ktoré sa spojujú s genitívom, spomína len *z* (*zo*), ale nie *s*. Na str. 209 ako predložku s akuzatívom uvádza *z* a na str. 211 medzi predložky s inštrumentálom ráta len *s* (*so*).

M. Hattala v Grammatice (str. 139) spomína, že *s* (*so*) = cum, *z* (*zo*) = e vel ex, pre predložku *de* slovenského ekvivalentu neuvádza. V Krátkej ml. (str. 55, 56) už uvádza, že *z* = ex, de a *s* = cum. Lež v Ml. jaz. slk. (str. 150) má už predložku *s*, ktorá sa spojuje s genitívom, akuzatívom a inštrumentálom, na pr.: spadol s koňa, s cent sena kúpil, dcéra šla s matkou, a predložku *z* s genitívom, takže predložkám *s, so, z, zo* vymedzuje funkciu takú, akú majú v terajších Pravidlách slk. pravopisu.

V. Málik, Slk.-česká ml., str. 124: *s* (*zo*) = *mit, z* (*zo*) = aus.

J. K. Viktorin, Gram. d. slk. Sprache 1860, str. 138: *s* (*so*) = mit; str. 139: Den Genitiv und Akkusativ verlangt z (zo), aus: a)

Den Genitiv auf die Frage odkiaľ? woher; z. B. z otčiny...; jeden z nich... b) Im Akkusativ entspricht es dem deutschen ungefähr; z. B. z holbu vína vypiť..." (tak isto aj v ostatných troch vydaniach). — Rovnako sa vyslovuje aj Halúzka, Krátka mluvnica a Pravopis 1863, str. 43 a 44.

Fr. Mráz, Slk. ml. 1864, str. 120, už spomína, že s genitívom sa spojujú predložky *s* (*so*), *z* (*zo*), s akuzatívom *s* (*so*), s inštrumentálom *s* (*so*). (Tak aj v 2. vyd.)

D. Kopa, Krátka Ml. 1871, str. 32, hovorí: „Predložka: z, (zo) žiada na otázku: odkiaľ? Gen. ...V smysle asi žiada Ak...."

F. O. Matzenauer, Stručná ml. slk. jaz. 1883, str. 30—1, pridáva sa k stanovisku Mrázovmu.

A. Zátureckỳ, Slk. ml. 1899, str. 298, ako hlavný rozdiel medzi predložkami *s* a *z* spomína, že *s* (*so*) je na otázku s kým? s čím? *z* (*zo*) na otázku z koho? z čoho?

S. Czambel, Rukoväť 1902, str. 26—29, a predtým v Pravopise 1890, str. 158—160, ustaľuje pravopis a funkcie predložiek *s*, *z* tak isto ako Hattala v Ml. jaz. slk.: predložka *s* s troma pádmi: gen. (pri pohybe shora nadol, akuz. (= asi), inštr. (= nemecky mit), predložka *z* s genitívom pri pohybe zdola nahor.

Ako vidno z tohto chronologického prehľadu gramatík a ich stanoviska ku predložkám *s*, *z*, prvý, ktorý uzákonil doteraz platný úzus týchto predložiek, bol M. Hattala. Lenže až po Czambla nebolo jednoty medzi slovenskými gramatikármi: jedni stavali sa na stanovisko Hattalovo, iní prijímali praktickejšie stanovisko Čerňánskeho, ktorý vyslovil prvý — nakoľko sa to dá zistiť z literatúry — túto zásadu. — Nemožno teda odôvodniť terajší úzus ani historickými hľadiskami, a preto bude vari najlepšie zaviesť naozaj praktické a pohodlné pravidlo, ako sme ho navrhli vyššie.

Anton Jánošík:

KVANTITA CUDZÍCH SLOV, ZAKONČENÝCH NA SPOLUHLÁSKU.

Okrem prevzatých podstatných mien na *-ia* a *-a* sú aj prevzaté podstatné mená, končiace sa na spoluhlásku. Aj pri nich sa ukazuje v podstate ten istý kvantitatívny zákon, aký máme pri tamtých; aj tu je dlhá alebo krátka kvantita podľa toho, či bola slabika pôvodne otvorená alebo zatvorená. Na rozdiel od predošlých

dlhá kvantita je na poslednej slabike, a to zatvorenej, ktorá však bola pôvodne, pred zánikom latinskej koncovky, otvorená. V danom prípade treba vychádzať z vulgárnej latinčiny, a to z akuzatívu, ktorého prípona *-m* v koncovkách sa oslabila už v klasickej latinčine a neskoršie celá prípona zanikla, na príklad: *ablegātu(m)* > *ablegātu, palatīnu(m)* > *palatīnu* ap. Predposledná slabika týchto slov bola otvorená do toho času, kým nezanikla aj samohláska pred príponou *-m*, teda *ablegātu* > *ablegát, palatīnu* > *palatín* ap. Aj tu v pôvodne zatvorenej slabike je krátka kvantita, na príklad: *asistent* < *assistente(m)*, *dirigent, emigrant, fundament, inteligent, konfirmand, miništrant, rešpekt, vagabund* atď.

Dlhá kvantita slov na *-n*:

a) Slová na *-án* pochádzajú zväčša z latinských na *-ānus* a k nim sa pridružujú aj iné cudzie, prispôsobené kvantitou: *Amerikán, banán, dominikán, elán, františkán, Germán, išpán, Jordán, kaplán, kapitán, luterán, marcipán, orgán*[1], *oktaván, pelikán, porcelán, primán, publikán, puritán, republikán, samaritán, sekundán, septimán, sextán, sultán, tulipán, veterán* a iné.

Aj tu, ako inde, pri slovách gréckeho pôvodu je tendencia podržať si krátku kvantitu, ako ukazuje na príklad: *Štefan*[2], *titan, tyran*. Podobne výnimky máme aj pri latinských prevzatých slovách, na príklad: *dekan, kompan, kresťan, organ, pohan, potkan*. Podľa všetkého mala by tu byť dlhá kvantita, ale pri nich nastalo kvantitatívne vyrovnanie podľa domácich slovenských slov typu *havran, mešťan, oplan, skokan, Trenčan* atď. Tuná ide zväčša o latinské cirkevné slová, dávno prevzaté, a tak patriace do staršej vrstvy latinských prejatých slov, ktoré svoju predpokladanú prvotnú koncovku **-án* s kvantitatívnej stránky celkom si prispôsobily k domácim slovám na *-an*.

Od všeobecného pravidla sa odkloňujú aj formy *kapláň, kapitáň, cigáň* tým, že sa prispôsobili k domácim formám na *-áň*, ako *hlaváň, hlucháň, krutáň, škuláň* ap. Azda zato nastalo prispôsobovanie, že išlo o podstatné mená, označujúce mužské osoby. Ale podľa všeobecného systému týchto prevzatých slov sú náležité formy *kaplán, kapitán, cigán*. Proti forme *kaplán* niet nijakého vážnejšieho dôvodu, veď jej analogická forma *kapláň* nie je ani

[1] Iné je *organ* s krátkou kvantitou. Ide tu o dvojaké prevzatie.

[2] Porov. grécky tvar στέφανος a český *Štěpán*.

celoslovenská.[3] Pri *kapitán* už áno, lebo jeho analogická forma *kapitáň* je celoslovenská a zato by sa mohla uznať za spisovný tvar, ako aj bola do prevratu. Po prevrate vplyvom českého jazyka a školy bola zamenená formou *kapitán,* ktorá sa v spisovnej reči vžila a niet ani vážnej príčiny ňou hýbať[4], keďže dobre zapadá do skupiny týchto cudzích prevzatých slov.

Podobne mal by ostať aj *Cigán,* ak sa ním označuje príslušník cigánskeho plemena, ku ktorému je ženská forma *Cigánka.* Lenže okrem tohto tvaru je aj forma *cigáň* vo význame *luhár* s náležitým *-ň,* ako na to poukazuje príslušná ženská forma *cigaňa,* ktorá so svojím mužským tvarom *cigáň* zapadá do skupiny domácich slov typu: *hlaváň — hlavaňa, hlucháň — hluchaňa, okáň*[5] *— okaňa, slepáň — slepaňa* a iné. V obidvoch tvaroch, hoci sémanticky od seba odchodných, nastalo kríženie a v ňom zvíťazil domáci analogický tvar *cigáň* s *-ň* pre obidva pochopy, takže dneska v hovorovej reči *cigáň* značí aj príslušníka cigánskeho plemena, aj *cigáňa-luhára.* Podobné kríženie je aj v ženskej dvojici *cigánka-cigaňa,* kde zas víťazí tvar *cigánka,* ktorý vytláča formu *cigaňa.* Ešte dosiaľ sa udržuje u staršieho pokolenia[6], ktoré presne sémanticky rozlišuje *cigánka* = ženská cigánskeho rodu a *cigaňa* = *luhárka.* Ak už prvotné sémantické rozlišovanie sa stratilo vo výslovnosti, tak by sa malo aspoň nepriamo naznačiť v písaní *cigáňa* vo význame príslušníka cigánskeho rodu veľkou literou *Cigáň — Cigánka*[7] podobne, ako sa píšu podľa platných gramatických pravidiel mená príslušníkov iných plemien a národov: *Francúz — Francúzka, Maďar — Maďarka, Rus — Ruska, Španiel — Španielka* atď. Takto si to žiada aj školská prax.

Tuná ohľadne kvantity vo všeobecnosti platí: *Prevzaté cudzie slová majú v koncovke -án dlhú kvantitu, domáce zas krátku -an.* Zato príde aj *Milan,* a nie *Milán,* keďže ide o slovo slovanského pôvodu.

b) Slová na *-ín* zväčša pochádzajú z prevzatých latinských na *-īnus* po zaniknutí koncovky akuzatívu *-um* a k nim tiež sa pri-

---

[3] Forma *kapláň* žije v strednom nárečí (Turiec), na západe (Bánovce) a v spisovnom úze je *kaplán.*

[4] V tvare *kapitáň* možno i vidieť vplyv maďarského vojenského termínu *kapitány.*

[5] Počul som len zdrobnelý tvar *okánček* (Bánovce).

[6] Na západe (Bánovce), no mladšie pokolenie už zamieňa tvar *cigaňa* tvarom *cigánka.*

[7] Takto píše aj Slovák (zo dňa 11. II. 1939, str. 6) i Timrava (I, 157).

pojilo a prispôsobilo mnoho slov aj iného pôvodu ako latinského, čo tuná sa stalo tým ľahšie, že v slovenčine je veľká skupina domácich slov s tou istou koncovkou *-ín*, ako: *včelín, kurín, Kubín, Trenčín, Varín* atď. Podľa nich celú koncovku *-ín* pribrala poslovenčená latinská forma *cinter* (z lat. *cimiterium*) a svojím slovenskejším tvarom *cintorín* celkom sa primkla k tejto skupine. K nej sa úplne prispôsobil aj *rabín* po pribratí *-n*, nakoľko pochádza z hebrejského *rabbi*, a *parfín*[8] z francúzskeho *parfum*. Takto prevzaté slová na *-ín* s domácimi tvoria kompaktnú skupinu: *Albín, aspirín, baldachín, benzín, Berlín, cín, citrín, Ervín, formalín, gobelín, Cherubín, chinín, jasmín, kaolín, kmín, komín, magazín, margarín, organtín, palatín, parafín, peregrín*[9], *rozmarín, rubín, sacharín, Serafín, termín, terpentín, vazelín, Vendelín* atď.

Tu výnimku tvorí *Martin*, za ktorý mal by byť *Martín* s dlhou kvantitou, aká býva pri krstných menách latinského pôvodu: *Augustín, Justín, Vendelín;* predpokladaný tvar *Martín* sa aj naozaj vyskytuje na západe (Bánovce). *Martin* s krátkou kvantitou je v strednom nárečí a zato je aj spisovným tvarom.

c) Slová na *-ón* sú cudzieho pôvodu, slová domáceho pôvodu majú *-on: bubon, priehon, záhon, zákon, zvon* a iné. Zato potom aj *slon*, hoci v niektorých nárečiach je podľa cudzích *slón*, ako by slovo nebolo slovanského pôvodu. Prevzaté slová z cudzích jazykov na rozdiel od domácich pravidelne mávajú dlhú kvantitu *-ón*, ešte aj v slovách gréckeho pôvodu: *amplión, Antón, balkón, balón, barón, barytón, batalión, betón, bonbón, bontón, citrón, demión, faraón, fištrón, gramofón, chameleón, kanón, kartón, kordón, kupón, lampión, maďarón, megafón, melón, paplón, patrón, pavilón, perón, salón, špión, telefón, tón, trón, vagón* atď. Výnimka sa ukazuje v slove gréckeho pôvodu *kujon*.

Pri tvorení prídavných mien celej skupiny kvantita ostáva na pôvodnom mieste.

Od osobných podstatných mien a mien miest, riek tvoríme prídavné mená s koncovkou *-ský*, v našom prípade vplyvom predchádzajúcej dlhej slabiky *-sky: dominikánsky, germánsky, luteránsky, puritánsky, republikánsky, samaritánsky, septimánsky, sultánsky, veteránsky; berlínsky, cherubínsky* (spev), *palatínsky, serafínsky;*

---

[8] Samohlásku *ü* slovenčina prejíma ako *i*, na príklad: *vinšovať* (z nem. *wünschen*).

[9] Známe iba vo výraze: *Peregrín, peregrín, košeľu vám vidať*, ktorého sa posmešne užíva, ak voľakomu košeľa trčí.

barónsky, faraónsky, chameleónsky, maďarónsky, špiónsky atď. Podobne sa skracuje dlhá kvantita aj koncovky *-ný* pred predchádzajúcou dlhou slabikou na *-ny: perónny, salónny* (koncert), *telefónny* (rozhovor), *trónny* (o reči) ap.

Prídavné mená od podstatných mien obecných konkrétnych sa tvoria koncovkou *-ový: banánový, porcelánový, tulipánový; benzínový, gobelínový, jasmínový, kaolínový, organtínový, rozmarínový, sacharínový, vazelínový; betónový, citrónový, kanónový, melónový* atď.

Ten istý zjav je pri cudzích slovách s príbuzným zakončením na *-óm: atóm, dóm, diplóm.*

Dlhá kvantita slov na *-l:*

a) Slová na *-ál* sú zväčša latinského pôvodu: *bál, fiškál, futrál, generál, ideál, kanál, kancionál, kapitál, kaprál, kardinál, kryštál, materiál, metál, misál, opál, originál, pedál, perkál, personál, pokál, principál, rituál, signál, šál, škandál, špirituál, špitál, tribunál, žurnál* a iné.

Výnimka je v slove gréckeho pôvodu *cymbal* a v iných: *futbal, festival, karneval.* Slovo *interval* netvorí výnimku, keďže pochádza z latinského *intervallum,* kde bola slabika pôvodne zatvorená.

b) Slová na *-íl* (*ýl*): *apríl, krokodíl, Níl, štýl.* Výnimky sú v slovách, pochádzajúcich z gréčtiny, na príklad: *bibliofil* a z latinčiny, s pôvodne zatvorenou slabikou: *bacil* (*bacillum*). V slove *apríl* sa zachováva v strednom nárečí *ľ,* ktoré je aj náležité podľa etymologie a vzniklo vplyvom *i* koncovky *-ius* lat. *aprīlius,* podobne ako aj *júľ z iūlius.* Tvary *apríľ, júľ* píšu žiaci, pochádzajúci z oblasti stredného nárečia, kým sa ich nenaučia písať tvrdým *l.*

c) Slová na *-ól: cól, gól, kastról, pól.*

Pri tvorení pridavných mien kvantita sa nemení: *fiškálsky, generálny, špitálsky, ideálny, kapitálny* (obed), *originálny, rituálny; bálový, kryštálový* (o vode), *perkálový, pokálový* ap.

Dlhá kvantita slov na *-r:*

a) Slová na *-ár* sú zväčša latinského pôvodu: *Baltazár, cirkulár, exemplár, husár, inventár, kalamár, kalendár, legionár, oltár, misionár, notár, lekvár, linonár, škapulár, seminár, vikár, žandár* atď.

Výnimku tvoria slová *barbar, Gašpar.*

b) Slová na *-ér* sú francúzskeho pôvodu: *likér, montér, šofér*; prevzaté z iných jazykov majú krátku kvantitu: *Alexander, cylinder, december, lajster, liter, majster, meter, minister, september* ap.

c) Slová na *-ír* (*-ýr*): *elixír, klavír, klystír, martýr, revír.*

d) Slová na *-ór* sú prevzaté v novšom čase: *folklór, chór, kontrolór*[10], *Nór* a pod.; slová dávnejšie prevzaté majú *-or*: *direktor, doktor, korektor, profesor, lektor, motor, rechtor, rektor*; tieto slová prispôsobily sa skorej k domácim na *-or: kôpor, svokor, vietor.*

Dlhá kvantita slov na *-t:*

a) Slová na *-át* pochádzajú zväčša z latinčiny: *ablegát, adresát, advokát, agát, achát, aparát, apoštolát, atentát, brokát, celibát, citát, delegát, destilát, doktorát, dukát, duplikát, elaborát, formát, granát, internát, inzerát, kabát, kamarát, kandidát, karát, konkordát, konzulát, kurát, legát, magistrát, majestát, mandát, muškát, notariát, ornát, patronát, Pilát, plakát, prelát, primát, referát, regenát, reparát, senát, seniorát, separát, sublimát, šalát, špagát, štát* a iné.

Výnimku tvoria slová z gréčiny: *aristokrat, demokrat, diplomat.* Zo slov, prevzatých z latinčiny, je výnimka v slove *opat* na západe (Bánovce), v strednom nárečí je náležitá forma *opát* a taká aj v spisovnej reči.

b) Slová na *-ét: dekrét, magnét, portrét.*

c) Slová na *-ót: bankrót, drót, kompót, pilót, Škót.*

Ani tu v utvorených prídavných menách kvantita sa nemení: *šoférsky, ablegátsky, advokátsky, nórsky, pilótsky, škótsky; inventárny, kalendárny, seminárny, klavírny, internátny, inzerátny, majestátny, patronátny, štátny; agátový* (kvet), *brokátový, muškátový, ornátový, šalátový* atď.

Podobne je to aj pri ostatných prevzatých slovách, zapadajúcich do tohto kvantitatívneho systému, na príklad: *grád, máj, papagáj; šéf, Švéd; archív, detektív, grófj, jód.*

*

Pri slovách gréckeho pôvodu je vo všeobecnosti tendencia zachovať krátku kvantitu. Poukazuje na to i skupina prevzatých slov na *-ik*, ktoré sú skoro všetky z gréčiny: *akademik, botanik, fanatik, fyzik, grafik, gramatik, chemik, cholerik, ironik, kano-*

[10] Takto je aj v Pravidlách slk. pravopisu a u Tvrdého.

nik[11], *klasik, komik, kritik, lyrik, matematik, melancholik, mystik, politik, romantik, scholastik, teoretik* atď.

Ale pri slovách, prevzatých rovno z latinčiny, je dlhá kvantita *-ík: mendík, katolík, evanjelík*. Tvar *evanjelik* má krátku kvantitu podľa pravidla, že dve dlhé nemajú po sebe nasledovať, ako ju majú na príklad: *piestik, vriedik*. Aj tuná *-je-* je diftong v slabike *-|nje|-*, ako to pozorovať na stredoslovenskej výslovnosti[12] a najmä na písaní mladších žiakov z oblasti stredného nárečia: *eva|ňie|lik*. V západoslovenskej forme *evandelík* je náležité *-ík*, keďže tu nepredchádza dvojhláska, lež miesto nej je celá slabika *-de-: evan-|de|lik*.

Podľa tohto mala by sa písať krátka kvantita v koncovke *-sky* pri prídavnom mene *anjelsky*[13], a nie *anjelský*, keďže ide o tú istú artikuláciu a ten istý kvantitatívny prípad, ako je pri *evanjelik*. Aj tu po diftongu *-ie-*, písanom podľa etymologie *-je-*, patrí krátka kvantita *-sky*, ak sa pridržame skutočnej stredoslovenskej artikulácie: *a|ňiel|sky*, a nie umelej *an|jel|ský*, prípadne podľa západoslovenskej formy: *andelský*, kde je náležitá dlhá kvantita *-ský*. Ak skracujeme dlhú kvantitu v koncovke *-sky* pred dvojhláskou *-ie-* v prídavných menách: *bohatiersky, gavaliersky, pastiersky, španielsky, amiensky* (od *Amiens*), *poitiersky* (od *Poitiers*), *pompiersky* (od *Pompiers*) atď., tak by sme mali pre dôslednosť skrátiť aj pri *anjelsky*, pravda, pri ustálenej výslovnosti *a|ňiel|sky*.

Henrich Bartek:

Z PRAVOPISU, GRAMATIKY A SLOVNÍKA.

Slovenskú verejnosť istotne bude zaujímať riešenie niektorých problémov pravopisných, gramatických a lexikálnych, o ktorých musel rozhodovať Jazykový odbor Matice slovenskej pri revízii nového vydania Pravidiel slovenského pravopisu. Na tomto mieste uvedieme aspoň niečo z najdôležitejších vecí.

---

[11] Tvar *kanoník* má mýlne dlhú kvantitu podľa českého *kanovník*, kde je náležitá, lebo tu ide o prevzatú koncovku domácich slov *-ovník*: *pracovník*.

[12] Západniari artikulujú: *evan|je|lik* podľa západoslovenskej formy *evandelík*.

[13] Na krátku kvantitu ma upozornil dr. Jozef Hrabovský, doč. správca gymnázia v Martine, rodák z Turca.

Písanie vžitých cudzích slov.

Vžité slová cudzieho pôvodu píšeme podľa tých istých pravopisných zásad ako domáce slová. Doterajší náš pravopis v mnohých prípadoch neprávom zanedbával označovať dlhosť samohlások vo vžitých cudzích slovách, čím veľmi trpela správna výslovnosť. Odteraz i v tejto veci bude naša spisovná reč ustálená.

Proti prvému vydaniu Pravidiel slovenského pravopisu píšeme:

a) dlhé **á** na príklad v týchto slovách: **ananás, árenda, areopág, árešt, Árijec, Ázia, ážio, ážiotáž, Británia, cyankáli, dátum, diárium, exámen, fatamorgána, grátis, hektár, impresário, jantár, kálium, kloáka, lápis, mág, mágia, Mária, nátrium, nektár, pajác, paládium, rádio, rádiožurnál, rádiový** a pod.;

b) dlhé **é**: **acetylén, acetylénový, adhézia, Alfréd, anémia, antracén, Armén, arménsky, artéria, askéta, askéza, Aurél, baktéria, bandérium, batéria, biénium, blasfémia, diftéria, drapéria, efemérny, epidémia, eufémia, Félix, fenomén, galéria, génius, geodézia, grémium, Hélios, Helvécia, helvét, hémisféra, heterogénny, hyéna, hyénizmus, hygiéna, hystéria, chémia, Ifigénia, infantéria, impérium, kamélia, kolégium, komédia, kométa, Kornélia, krédo, légia, léno, lodén, lotéria, Magdaléna, Manfréd, médium, menažéria, milénium, mystérium, ortopédia, periféria, periférny, peripétia, planéta, poézia, privilégium, proscénium** a pod.;

c) dlhé **í**: **alumínium, audítor, avízo, Beduín, Benjamín, Brazília, brazílsky, bronchitída, delírium, domicílium, Durínsko, emír, empíria, expedítor, Fenícia, Fín, Fínsko, fínsky, gilotína, indivíduum, intuícia, Ír, konzílium, korepetítor, Líbya, líra, marína, Mesína, mezanín, mínium, mínus, moslím, municípium, nít, nítovať, pepsín, pínia, pyramída, revízor** a pod.;

d) dlhé **ó**: **absolutórium, Adónis, agónia, ambrózia, amplión, anóda, antifóna, antimón, apoteóza, auditórium, aureóla, axióma, Babylón, babylónsky, batalión, bigótny, bigótnosť, bilión, bonbón, bórax, cibórium, cigória, ceremónia, cinóber, cyklón, dekórum, Eleonóra, eufónia, faktótum, fantazmagória, fantóm, fejtón, filharmónia, fórum, garnizóna, glóbus, Gót, gótsky, gramofón, inhalatórium, harmónia, harmónium, hegemónia, história, chalcedón, chameleón, chloroform,**

chlórofyl, chrómatický, chrómolitografia, ikóna, irónia, kalória, kantón, karfiól, kartón, kategória, kolódium, kolóna, kolónia, kompót, kónický, konzistórium, kordón, krematórium, Krónos, kuratórium, laboratórium, linóleum, Macedónia, macedónsky, makaróny, matadór, mauzóleum, melódia, meteór, mikrofón, monotónny, moratórium, Nimród, Nór, observatórium, ódium, októbrista, ópium, oratórium, ozón, Panónia, paródia, patrimónium, patróna, pavilón, pedagógium, perióda, petróleum, pilóta, piškóta, pivónia, pneumónia, pódium, polyfónny, pontón, promócia, promótor, prozódia, provizórium, provizórny, pulóver, pylón, rapsódia, repertórium a pod.;

e) dlhé **ú: adjútum, alúvium, augúr, dilúvium, figúra, fúga, imúnny, Júlia, Július, komúna, Merkúr, múmia, oportúnny, prelúdium, Pún, púnsky** a pod.;

f) dlhé **ý: Asýr, dýna, elýzium, Frýgia, chrómotýpia, Ilýria, ilýrsky, kostým, kýz, lýceum, Lýdia, martýr, Pamfýlia, paramýtia** a pod.

Ako vidno, ide o veľké množstvo slov cudzieho pôvodu, ktoré načim písať tak, ako sa v skutočnosti vyslovujú.

(Návrh na Pravidlá sk. prasopisu, str. 10—11.)

Odôvodnenie:

a) Od vydania Czamblovho Slovenského pravopisu a najmä jeho Rukoväti spisovnej reči slovenskej začalo sa v spisovnej slovenčine sústavné preobliekanie slov cudzieho pôvodu do slovenského pravopisného rúcha. Tak na príklad miesto cudzieho *ph* píšeme *f*, miesto *th* prosté *t* atď., atď., t. j. od čias Czamblových cudzie spoluhláskové skupiny nahradzujeme domácimi spoluhláskami. Takýmto spôsobom odstraňuje sa cudzie zafarbenie slov a cudzie slová ľahšie splývajú s domácimi.

b) Škoda, že prispôsobovanie cudzích slov nebolo také systematické pri samohláskach. Tu v niektorých slovách cudzieho pôvodu sa dlhosť samohlások označovala a v iných nie. Pridržame sa zásady, že v zdomácnených slovách cudzieho pôvodu dlhosť samohlások treba označovať takým istým spôsobom ako v slovách domáceho pôvodu. Inák náš pravopis nebol by dôsledný.

c) Neoznačovanie kvantity samohlások v slovách cudzieho pôvodu je na škodu správnej výslovnosti. Už dnes vo veľkom množstve slov výslovnosť sa koliše, a to hlavne preto, že sa neoznačuje kvantita v cudzích slovách. Zo skúsenosti vieme, koľko ťažkostí sme mali a

ešte aj máme na príklad so slovom *datum*. Pravidlá z r. 1931 podľa českého pravopisu majú *datum*, no hovorí sa *dátum*, v množnom čísle *dáta, dát, dátam, dátach*, a nie „datá, dat, datám, datách", ako chcú Pravidlá z r. 1931. Podobne vraj treba písať „forum", hoci vyslovujeme *fórum*, v množnom čísle *fóra*, dat. *fóram*, lok. *fórach*; doterajšie tvary „forá, forám, forách" sú celkom cudzie. — V slovenčine vyslovujeme dlhé *ó* v prípone *-ónia*, na pr. *Macedónia, macedónsky*. Sostavovatelia Pravidiel z r. 1931 pridržali sa zásady „čo najmenej čiarok". Keby sme sa i v budúcnosti pridržali „zásady" ‚čo najmenej čiarok', potom by sme museli ostať pri starom a nesprávnom spôsobe písania a museli by sme písať „Macedonia", „macedonský", „Armenia", „armenský" atď., atď. No správne vyslovujeme *Macedónia, macedónsky, Arménia, arménsky* a pod.

d) Preskúmali sme vžité slová cudzieho pôvodu čo do výslovnosti a zistili sme, že na príklad slová s príponou *-orium*, majú vždy dlhé *ó: laboratórium, auditórium, kuratórium, moratórium* a pod. V prídavných menách dlhé *ó* ostáva, na pr.: *laboratórna taxa* (nie „laboratorná", ako chcú tí, čo sa držia zásady „čo najmenej čiarok"). Chceme teda, aby sa písalo podľa skutočnej výslovnosti *ambulatórny, laboratórny, provizórny, apriórny, aposteriórny* atď.

e) Neoznačovanie kvantity v slovách cudzieho pôvodu spôsobuje ťažkosti najmä pri odvodených slovách. Tak na príklad podľa 1. vydania Pravidiel treba písať „citron", ale *balkón, balón*. Keď si utvoríme odvodené (zdrobnené) slová, dostaneme správne tvary *balkónik, balónik*, ale od „citron" by bolo „citroník", hoci správne je *citrónik*. Ináč povedané: v slovách cudzieho pôvodu v prípone *-ón* zpravidla dĺžime. To isté platí aj o prípone *-ónia, -ónium, -órius, -ória, -órium* a o mnohých iných príponách.

f) Pri písaní vžitých cudzích slov treba dbať na to, aby bol podľa možnosti systém v písaní prípon. Tak na príklad keď sa uzná, že musíme písať *auditórium, ambulatórium* ap., nuž potom načim písať dlhé *ó* aj v slovách na *-ória: história, cigória* ap.

g) V článku Zásady správnej výslovnosti slovenskej (Naše divadlo IX, str. 58) podrobne sme sa zaoberali vplyvom pravopisu na správnu výslovnosť a tam medziiným sme poznamenali aj toto: „Rovnaký zjav pozorujeme vo výslovnosti slov typu *filolog, teolog* a pod. Vplyvom pravopisu skrátilo sa dlhé *ó* týchto slov. Rozumie sa, dnes už bude ťažko meniť to, čo sa vžilo, ale žiada sa, aby pravopis takýmto spôsobom nabudúce nemenil správnu výslovnosť.

Veď takýmito zmenami vo výslovnosti jazyk nezískava vôbec nič, naopak, narúša sa ustálenosť jeho zvukového systému a tak vznikajú vždy nové a nové výslovnostné dvojtvary, čo rozhodne nemôže byť na osoh našej reči." — Vplyv pravopisu je taký silný, že dnes už iba tí, čo chodili do maďarských škôl, vyslovujú „filológ, teológ" a pod., mladšie pokolenie napospol vyslovuje *filolog, teolog* a pod. V ostatných rokoch jazyk si urobil k týmto slovám tvary ženského rodu *filoločka, bioločka* a pod., v ktorých dlhé *ó* by bolo celkom neznesiteľné.

h) V slovách *hystéria, batéria* píšeme dlhé *é*, lebo aj v iných slovách s príponou *-éria* je dĺžka. V jednotlivých prípadoch je kolísanie. Sostavovateľ nových Pravidiel od rokov skúmal výslovnosť cudzích slov, ktoré sa zaužívaly, a podľa toho predložil vec Jazykovému odboru.

i) V jednotlivostiach azda kde-tu môže byť aj dvojaká výslovnosť, lenže niekoľko osihotených slov nezaváži, keď máme na mysli celý systém písania zaužívaných cudzích slov.

Vžité slová cudzieho pôvodu majú už v spisovnom jazyku domovské právo, preto dôslednosť a poriadok žiadajú, aby sme ich písali podľa tých istých zásad ako slová domáceho pôvodu. Náš návrh odmieta „čo najmenej čiarok" vo vžitých cudzích slovách. Táto zásada nevyhovuje ani spisovnej češtine, odkiaľ ju kritici našej práce prejali, a tým menej spisovnej slovenčine, v ktorej sám rytmický zákon požaduje označovať kvantitu vžitých cudzích slov (podľa našej zásady *monotónny, apriórny, arménsky, citrónik* atď., podľa zásady „čo najmenej čiarok": „monotonný, apriorný, armenský, citroník" atď.). České pravidlo „čo najmenej čiarok" je zrejmým porušením takého pravopisného systému, v ktorom sa označuje kvantita slov domácich, a preto ho nemôžeme prijať.

Napokon treba pripomenúť, že označovaním kvantity v slovách cudzieho pôvodu podstatne obľahčíme nielen pravopis, ale aj správnu výslovnosť, lebo odstránime tým mnohé a mnohé rozdiely medzi pravopisom a výslovnosťou. Preto náš návrh na písanie vžitých cudzích slov veľmi obľahčuje doterajší slovenský pravopis.

Zdvojené spoluhlásky.

V nových Pravidlách slovenského pravopisu (str. 54—55) o zdvojených spoluhláskach v spisovnej slovenčine stojí toto:

Zdvojené spoluhlásky v spisovnej výslovnosti zachovávame, na pr.: **nn: vinný, kamenný, cenný, denný, súkenný** ap., vyslov: *vinní, kamenní, cenní, ďenní, súkenní* ap. (nie: „viní, kamení, cení, ďení, súkení" ap.); priam tak vyslovujeme zdvojene: **denník, týždenník, bubenník, zákonník, čalúnnik, súkenník, cenník** a pod.; **dd: oddych, oddialiť, oddávna, oddiel** ap., vyslov: *oddich, odďjaľiť, oddávna, odďjel* ap. (nie: „odich, oďjaľiť, odávna, oďjel" ap.); **tt: odtade, odtajiť, odteraz, odtlačiť, odtrhať** ap., vyslov: *ottaďe, ottajiť, otteras, ottlačiť, ottrhať* ap. (nie: „otaďe, otajiť, oteras, otlačiť, otrhať" ap.); **ťť: buďte, súďte, poďte, raďte** ap., vyslov: *buťťe, súťťe, poťťe, raťťe* ap. (nie: „buťe, súťe, poťe, raťe" ap.); **ss: rozsekať, rozsypať, bezsenný** ap., vyslov: *rossekať, rossipať, bessenní* ap. (nie: „rosekať, rosipať, besení" ap.); **šš: vyšší, nižší, užší** ap., vyslov: *višší, ňišší, ušší* ap. (nie: „viší, ňiší, uší" ap.); **zz: rozzeviť, bezzákonný, bezzásadný, bezzubý** ap., vyslov: *rozzeviť, bezzákonní, bezzásadní, bezzubí* ap. (nie: „rozeviť, bezákoní, bezásadní, bezubí" ap.); **cc: otca, Čadca, predsa** ap., vyslov: *occa, Čacca, precca* ap. (nie: „oca, Čaca, preca" ap.) — Ako vidno, zdvojené spoluhlásky sa zachovávajú na slovotvorných švíkoch, keď švík spadá medzi dve spoluhlásky, ktoré stoja medzi samohláskami.

Výslovnosť slov typu *Čadca, otca, predsa.*

a) Podľa mienky neznámeho filologa „Zdvojovanie spoluhlások býva teda v niektorých slovenských nárečiach; takýchto nárečí je však málo. Výskumy ukazujú, že na zdvojovanie mohol mať vplyv maďarský systém. Na najväčšej oblasti slovenskej zdvojovanie je neznáme; v reči inteligencie, okrem príslušníkov cit. krajov, takejto zdvojenej výslovnosti niet. Vyslovuje sa *oca, Čaca* atď." — Neznámy filolog istotne nepozná, čo sme o veci napísali v Našom divadle (IX, 114—116), kde sme dokázali, že v slovenčine sú zdvojené spoluhlásky. Tam sme vyvrátili mienku Damborského, ktorý neuznával zdvojené spoluhlásky a odporúčal miesto *oddych, kamenný* vyslovovať „odych, kamený", no nemohli sme súhlasiť ani s náhľadom Weingartovým, že zdvojené spoluhlásky sa v istých prípadoch vyslovujú ako zdĺžené. Podľa Weingarta *poddaný* sa vyslovuje ako *poddaný* s dlhým *d*. Neskôr nezávisle od nás profesor fonetiky na Karlovej univerzite Chlumský vyslovil nesúhlas

s Weingartovým stanoviskom o dlhých spoluhláskach v češtine. Dlhých spoluhlások niet, sú len zdvojené spoluhlásky.

b) Podľa neznámeho filologa vo veľkej väčšine slovenských nárečí niet zdvojených spoluhlások. Toto stanovisko bolo by treba najsamprv dokázať, a nie autoritatívne tvrdiť. — Hľa, aspoň niekoľko dokladov a dôkazov, že v slovenčine sú zdvojené spoluhlásky: V slovách *denný, týždenný, cenný, zákonný* a pod. je zdvojené *-nn-* (nevyslovujeme „dený, týždený, cený, zákoný" a pod.). V slovách *nižší, vyšší* je zdvojené *-šš-*; v slovách *súďte, seďte, vráťte* je zdvojené *-ťť-* (veď nevyslovujeme „súťe, seťe, vráťe", ale *súťťe, seťťe, vráťťe*); v slovách *odteraz, odtajiť* ap. je zdvojené *-tt-* (vyslovujeme *otteraz, ottajiť*, nie „oteraz, otajiť", porov. na pr. *odťať* a *oťať, odtínať* a *otínať*); v slovách *rozsekať* a *rozzúriť* máme zdvojené *ss* a *zz*. Vo výslovnosti rozlišujeme *poddajný* a *podajný, poddaný* a *podaný*. I vo vetnej súvislosti máme zdvojené spoluhlásky, na pr.: *nad dom* (vyslov *naddom*), *na dom* (vyslov *nadom*) a pod. Aj tu zdvojené spoluhlásky majú významovú platnosť (porov. *poddaný* a *podaný*).

Keby sme sa chceli vysloviť veľmi učene podľa moderných lingvistických prúdov, povedali by sme, že vo fonologickej štruktúre slovenských slov zdvojené spoluhlásky majú funkcionálnu platnosť.

c) Vznik zdvojených spoluhlások patrí medzi typické znaky hláskovej ústrojnosti slovenských slov a datuje sa najneskôr zo začiatku 11. storočia. Rozhodne súvisí so zánikom slabých jerov. Viac o tom v Bartkovej štúdii Príspevok k dejinám slovenčiny, kde na str. 113 medziiným uvádza sa i toto: „Zachovávanie zdvojených spoluhlások treba pokladať za výhodu, lebo zamedzuje sa tým okypťovanie kmeňa slov, čiže presnejšie sa zachovávajú slovotvorné časti slov, na príklad pri slove *denník* dobre cítiť kmeň *deň* a príponu *-ník* (porov. *večerník*, t. j. *večer+ník*). Ak niekto chce písať *deník* s jedným *n*, nuž je to proti kmeňoslovnej ústrojnosti slovenčiny, lebo sa tým porušuje složenie slova. Tendencia zachovávať kmeňoslovnú ústrojnosť slov bola v slovenčine už vtedy, keď po zániku jerov vznikly zdvojené spoluhlásky. Pravda, v iných jazykoch, na príklad vo väčšine českých nárečí, a potom i v spisovnej češtine, takáto tendencia nemusela byť." — Od roku 1936, keď sme túto mienku vyslovili, nikto ju ešte nepodvrátil.

d) Zdvojené spoluhlásky typu *denný, poddaný, vyšší, vráťte* a pod. existujú aj v tých slovenských nárečiach, v ktorých sa neho-

vorí „masso", ale *maso, mäso, meso,* a teda zdvojené spoluhlásky nie sú obmedzené len na malú oblasť nárečí, v ktorých je typ „masso".

e) Keďže sa nám podarilo dokázať, že v celej slovenčine sú zdvojené spoluhlásky, nebude už teraz ťažké vysvetliť, prečo v slovách *Čadca, otca, predsa, otče* a pod. uznávame za jedine správnu výslovnosť *Čacca, occa, precca, očče* a pod. Predovšetkým treba poznamenať, že sa nehovorí „oca", „preca", „Čaca", „oče" a pod., ani sa nehovorí „raca" (radca) a pod. Výslovnosť s jedným *-c-* je celkom neprirodzená. Rozhodne vo výslovnosti rozlišujeme *-c-* slova *svieca* od *-c-* slova *vedca.* Podľa našej mienky nehovoríme „veca", lež *vecca,* kde zdvojené *-cc-* naznačuje odchodnú výslovnosť od jednoduchého *-c-.* — Vec sa má totiž tak, že po zániku jerov, presnejšie povedané: v dobe zániku jerov, v slovenčine existovala tendencia zachovávať kmeň slov, preto *otьca, otьče* dalo *otca, otče,* t. j. foneticky *occa, očče,* a podobne išiel vývin aj v ostatných prípadoch.

f) Keď navrhujeme vyslovovať *otca, otče, predsa* atď. ako *occa, očče, precca* atď., tým nechceme povedať, že pri vyslovovaní zdvojených spoluhlások medzi jednotlivými spoluhláskami je medzera alebo medzierka vo výslovnosti. To nie. Takým spôsobom, ako vyslovujeme zdvojené *-nn-* v slovách *denný, cenný* a pod., treba vyslovovať zdvojené *-cc-* a *-čč-* aj v slovách *otca, predsa, otče* a pod., t. j. zdvojené spoluhlásky nevyrážame, ale celkom prirodzene vyslovujeme.

g) Je teda nesporné, že v slovenčine sú zdvojené spoluhlásky, že majú osobitnú funkciu tvaroslovnú a najmä kmeňoslovnú, že zdvojené spoluhlásky sú typickým znakom hláskového systému slovenských slov, ba aj viet, preto je nevyhnutné ich zachovávať. — Keby sa uznala za správnu výslovnosť *preca, oca* a pod., nuž museli by sme písať *preca* a *dvacať,* ba aj *deník* atď., lenže práve proti tomu sa slovenské jazykové cítenie veľmi búrilo. A to, čo jazyk cítil, podarilo sa aj vedecky dostatočne odôvodniť.

Dvojhlásky a trojhlásky.

a) V nových Pravidlách slovenského pravopisu náročky sme poukázali na množstvo rozličných druhov dvojhlások, ba aj trojhlások v slovenčine. Pritom upotrebili sme bežné a všeobecne užívané termíny *dvojhláska* a *trojhláska.* Kritici nás o veci poučujú

veľmi povýšenecky takto: „Autori Pravidiel vzali toto (t. j. termíny dvojhláska a trojhláska) zo starých fonetických spisov. Dnes fonetika o tom nehovorí mnoho a fonologia už naozaj nie. Moderná veda je v týchto veciach už ďalej. Podľa modernej jazykovedy je úplne pomýlené, keď sa takéto skupiny volajú dvojhláskami, ako to robia autori 2. vyd. Pravidiel. Oni takýchto dvojhlások, ba aj trojhlások poznajú ešte viac. Na pr. poznajú trojhlásky *ieu̯, iou̯, iau̯*. Ba poznajú aj dvojhlásku *ru̯* (str. 40). Toto všetko patrí do zastaralej lingvistiky a fonetiky. Vyzeralo by veľmi čudne, keby sa v Pravidlách z roku 1939 objavily takéto dvojhlásky a trojhlásky." Toľko a takýmto tónom píšu naši kritici.

b) Predovšetkým treba poznamenať, že odborné termíny *dvojhláska* a *trojhláska* (*diftong* a *triftong*) sú celkom bežné v súčasnej svetovej jazykovedy a najmä vo fonetike. So stanoviska fonetického v slove *čaj* je dvojhláska *ai̯*, v slove *dav* je dvojhláska *au̯*, v slove *dievka* je trojhláska *ieu̯*. Tak píše na príklad Fr. Trávníček, člen Pražského lingvistického krúžku, vo svojom Úvode do české fonetiky (1932, str. 30) toto: „Rozeznávame *diftongy* klesavé (sestupné) a stoupavé (vzestupné) podle toho, je-li polosamohláska za samohláskou či před ní; o fonetické podstatě toho viz § 72. V dnešním čes. jazyce jsou nejčastejší diftongy klesavé, a to *ai̯ oi̯ ei̯ ui̯ ii̯*, na př.: *čaj, tajný, hraj; roj, hojný, boj se; dej*" atď., atď. — Propagátor fonologie u nás dr. Ľ. Novák užíva termín diftong a nebojí sa, že sa tým prehreší proti „modernej" vede, tak na príklad v Jazykovedných glosách k československej otázke (str. 82) píše: „Okrem toho bola aj *dvojhláska, diftong* ie." Ako vidno ani Novák sa nebojí, že sa stane nevedeckým, keď použije termíny *dvojhláska* a *diftong*.

c) V súvise s týmto odkazujem na svoj článok Nové príspevky k dejinám slovenčiny (viď SR VI, str. 325), kde doslova stojí toto: „Ďerajšie *i̯* = *j* v dvojhláskach je fonéma, lebo má rozlišovaciu schopnosť (porov. *čari-čiari, mesto-miesto* a pod.). Fonémou bolo hneď pri svojom vzniku." — To značí, že poznáme modernú vedu a že veľmi dobre si uvedomujeme jej význam pre štúdium slovenčiny, no na druhej strane v knihe pre školskú mládež a pre neodborníkov nemôžeme užívať takú odbornú terminologiu, ktorá je prístupná len moderným lingvistom. Museli sme mať ohľad na praktický cieľ Pravidiel. Moderné termíny jazykovedecké môžu sa dostať do školských učebníc iba potom, keď sa všeobecne uplatnia v samej jazykovede.

Napokon poznamenávame, že s nášho stanoviska *ry* v slovách typu *krv, prv* a pod. svojou funkciou je dvojhláska.

Iné výslovnostné poučky.

a) Vraj „len v afektovanej výslovnosti" môže obstáť *drušťevňictvo* miesto kritikmi požadovaného *„drušťevňictvo"* a pritom nám radia: „Odporúčame všimnúť si kapitoly o miešaní sykaviek, ktorú najsť v každej väčšej gramatike." Kritici miesto povýšeného poučovania mali radšej podvrátiť naše tvrdenia v Našom divadle (ročník IX, str. 88), kde sme o veci poznamenali toto: „Skupiny *čs, šs, žs* pred spoluhláskami sa zjednodušujú v ľudovej reči na *c, s,* na príklad: kováčsky—*kováčski* (ľudove „kovácki"), oráčsky—*oráčski* (ľud. „orácki") ap.; *žs*: božský—*bošski* (ľud. „boski"), mužský—*mušski* (ľud. „muski") ap.; *šs*: mníšsky—*mňišski* (ľud. „mňiski"), vlašský—*vlašski* (ľud. „vlaski") ap. — Je síce pravda, že zachovávanie týchto skupín v spisovnej výslovnosti je novšieho dáta, ale jednako ortoepia nemôže sa v tejto veci vracať k ľudovej reči, a to najmä preto nie, že terajší stav v spisovnej výslovnosti v týchto prípadoch celkom zodpovedá snahám po zachovaní morfémických švíkov pri slovotvorných čiastkach slov."— Keby kritici našej práce boli sledovali, čo sa doteraz napísalo o slovenskej ortoepii, neboli by sa opovážili tak nezodpovedne nám odporúčať, aby sme sa o veci poučili „v každej väčšej gramatike". Ináč mohli sa o veci poučiť aj u dr. Ľ. Nováka, ktorý v SR (III, 58) stotožňuje sa s naším stanoviskom: „Tam, kde je etymologia (pôvod slova a jeho složenie) jasná, v záujme jasnosti reči a literárnej výslovnosti prejavuje sa tendencia, opretá grafikou, presnejšie naznačovať hranice jednotlivých morfém (častí slov a tvarov) i s hľadiska zvukového. Preto treba, kde je to len možné, odporúčať výslovnosť *-šs-, -čs-* (*prašski, haličski,* ale *česki, valaski* a nie *češski, valašski,* lebo sa už píše *český, valaský*). To platí—ešte raz zdôrazňujeme — o reči literárnej vo všetkých, mohli by sme povedať, vyšších funkciách, kým v konverzačnej reči, ktorá sa postupne tvorí, môže sa pripúšťať i výslovnosť zjednodušená."

b) Podľa Nováka výslovnosť *drušťevňictvo* bola by ortoepická, naproti tomu výslovnosť „drušťevňictvo", ako to požadujú kritici, obstojí len „pri kozúbku", hovoriac Czamblovým termínom.

c) Kto si preštudoval (a nielen prečítal) Siebsovu Deutsche Bühnenaussprache und Hochsprache, kto posudzuje výslovnostné

zjavy so stanoviska funkcionálneho a so stanoviska výslovnostných tendencií v kultivovanej reči, musí uznať, že naša „Hochsprache" musí sa opierať aj o existujúcu jazykovú kultúru prvej našej scény, našich vzorných recitátorov a pod. A keď to spraví, nevyhnutne musí prísť k tým istým záverom, ako prišiel Novák a pisateľ týchto riadkov.

d) Na otázku kritikov: „Prečo sa vo výraze *ku mne* nemá vylovovať *gu mňe,* keď sa vyslovuje *gu mňe,* je nepochopiteľné. Len vo výraze *ko mne* sa vyslovuje *k-*," odpovedáme tu slovami, ktoré sme napísali v Našom divadle (IX, 82) v súvise s výslovnosťou predložiek *k* a *ku*: „Starý vokalizovaný tvar predložky *k* zachoval sa iba vo väzbe *ko mne.* Ale v hovorovej reči už aj tu prevládol tvar *ku mne* (vyslovené *gu mňe*). Keďže výslovnosť *gu mňe* pôsobí príliš vulgárne vo vzdelanej reči, azda výnimočne mohla by sa v tomto prípade zaviesť výslovnosť *ku mňe* s *k,* čo by malo oporu aj v analogických tvaroch *k nám, k vám* atď. Ináč predložka *ku* vyslovuje sa *gu,* na príklad: ku kostolu — *gu kostolu,* ku kasárňam — *gu kasárňam,* ku komu ideš? — *gu komu...,* a nie „ku komu"." — Proti týmto našim dôvodom za formu „ku mne" doteraz sa nik neozval. Odporúčali sme ju nie z vlastnej vôle, ale na výzvu význačného divadelníka, ktorý aspoň v tomto prípade požadoval výslovnosť *ku mňe.* Jeho požiadavka, založená na citovom vnímaní, mohla by sa odôvodniť i tým, že výraz *ku mne* je novotvar miesto staršieho *ko mne,* takže vplyvom *ko* sa tu drží *k* aj vo výraze *ku mne.* — Členovia Jazykového odboru proti výslovnosti *ku mňe* nič nenamietali, takže mohla by azda obstáť. Ak sú závažné dôvody proti nej, nuž Jazykový odbor istotne od tejto podrobnosti vo výslovnosti odstúpi.*

e) Vraj výraz *zo osem* (podľa terajšieho pravopisu *so osem*) je chybný, bo „forma *z osem* je pôvodnejšia a užíva sa", ako tvrdia kritici. — V takýchto prípadoch nerozhoduje, čo je pôvodnejšie, lež to, čo v jazyku žije. Ak sa živý jazyk rozchádza podľa nárečí, prednosť treba dať tvarom stredoslovenským. Podľa Bernoláka (Slowár 4068) na západnom Slovensku sa za jeho čias hovorilo „z osem", na pr.: „Má ale z osem Meric Gačmeňa." Otázka je, či aj v strednej slovenčine je „z osem". Podľa našich zistení v Novohrade, v Honte, v Turci, v Liptove, na Pohroní je *zo osem,* a nie „z osem". Preto tomuto živému stredoslovenskému tvaru sme dali

* Stalo sa tak na zasadnutí dňa 11. mája 1939.

prednosť, a to bez ohľadu na to, čo je pôvodnejšie; veď nebudujeme spisovnú slovenčinu na tom, čo je pôvodnejšie, ale naveky len na tom, čo naozaj v jazyku žije. — Je celkom pochopiteľné, že podľa tvarov *zo dva, zo tri, zo štyri, zo päť, zo šesť, zo sedem* vznikol aj tvar *zo osem.* Ubezpečujem posudzovateľov, že aj pôvodca tohto dôvodenia bol veľmi prekvapený, keď zistil, že v strednej slovenčine je *zo osem,* a nie „z osem". Lenže, prosím, proti jazykovému faktu daromné sú akékoľvek dôvody historickej gramatiky. Hovorí sa *zo osem,* či sa nám to páči alebo nie. A jedine toto rozhoduje. Ináč v iných prípadoch mohli by prísť príslušníci iných nárečí s rozličnými „pôvodnejšími" tvarmi. — Rozhoduje stav v strednej slovenčine všade tam, kde doteraz jazykové zvyklosti nie sú ustálené, prípadne kde v nárečiach sú rozličné tvary.

O správnosti a nesprávnosti tvaru *doň.*

a) Kritika hovorí: „Na str. 90 sa káže písať *doň,* hoci predložka *do* sa pojí s genitívom a tvar *-ň* je akuzatív." — Na tomto dôvodení pekne vidno, že kritici nepoznajú doterajšie práce, týkajúce sa správnosti jazykovej, ani pozorne nečítali Slovenskú reč, v ktorej sa viac ráz písalo o tvare *doň.* Tak na príklad v I. ročníku (str. 232) poznačili sme o veci toto: „Často brojí sa proti slovku *doň* a odporúča sa miesto neho *do neho,* ako tvar gramaticky jedine správny. Tak učia i Pravidlá slk. pravopisu. V strednej slovenčine i v spisovnej reči *doň* miesto *do neho* je natoľko obľúbené, že ťažko by bolo zaobísť sa bez neho. Je síce pravda, že *-ň* zdá sa nám byť akuzatívom (porovnaj *zaň*) a že predložka *do* pojí sa s genitívom. Ale otázka je, či *doň* nemohlo vzniknúť hláskoslovne z *doňho* a toto z *do* + *neho*; veď *-ho* v *doňho* mohlo celkom dobre zaniknúť z príčin, ktoré nie sú nám dosť jasné. Azda pôsobila vetná fonetika a potreba mať i kratšiu formu popri *do neho.* Tvaru *doň* nemusíme sa báť, on slovenčinu nepokazí." Toto sme napísali o tvare *doň* v júni roku 1933.

b) O rok neskôr v polemike s Václavom Vážnym, ktorého sa kritici pridržajú v tejto veci, v II. ročníku Slovenskej reči (str. 293—294) znovu sme museli obraňovať správnosť tvaru *doň.* Proti Vážnemu sme dôvodili vtedy takto: „Podarená vec sa stala Vážnemu, keď tvrdí: „Celkom neprávom odporúča Slov. reč (str. 232) nesprávnu formu ľudovú *doň* miesto *do neho* (*do,* predl. s gen.)." — V spisovnej slovenčine sú tri rozličné tvary *doňho, do neho* a

doň. Gramatikár, ktorý by chcel diktovať reči, povie, že *doň* nie je správne so stanoviska gramatického, lebo *-ň* môže byť len v akuzatíve *(naň, zaň* a pod.). Obozretný gramatikár, pravdaže, nebude postupovať takto, ale najsamprv si dá otázku, či tvar *doň* je častý v hovorenej a spisovnej reči. Odpoveď je kladná. — K tvarom *za neho — zaňho — zaň* ľahko mohlo vzniknúť analogické *doň*, a to v škále *do neho — doňho — doň*. Lež možno, že tvar *doň* vznikol z potreby vetného rytmu, a to priamo z *doňho*, keďže reč niekedy potrebuje krátke tvary. Poznamenať treba, že podobný vývin bol aj v poľštine. Linde (Słownik III, 555) okrem iných dokladov uvádza *doń = do niego, dlań = dla niego* a pod. Tieto skrátené tvary žijú aj v dnešnej spisovnej poľštine. Naporúdzi mám doklady z knihy Ferd. Goetela (Ludzkość), kde sú takéto príklady: *gdy doń zajdę* (216), *mruknął doń ze złością* (222). Teda ani Poliaci sa neboja tvaru *doń*. Skúmal Vážný túto vec aj v ruštine? Odporúčam mu to. Alebo si Vážný myslí, že Slovákom možno nahovoriť, čo sa mu len chce. Nie tak, pán docent, poznáme vašu metodu. Slovenské *doň* odsudzujete len preto, že takého tvaru niet v češtine. Alebo azda chystáte nejaký pamätný spis, adresovaný Poľskej akademii, v ktorom sa pokúsite dokázať, že poľské *doń* je zlé?" — Toto bola naša odpoveď Vážnemu roku 1934.

c) A dnes, prosím, po rokoch prichodia kritici so smiešnou starou zbraňou z Vážneho arzenálu a seriózne vysvetľujú, že *-ň* v tvare *doň* je akuzatív a že takýto tvar je chybný.

d) Kritici vážne poučujú matičný Jazykový odbor, že „Ide o to, aby sa podstatné veci shodovaly so vžitými zvyklosťami a želaniami dobrých spisovateľov. Dobrí spisovatelia sú pri otázke pravopisu najvážnejšími činiteľmi. Dobrí lingvisti počúvajú ich hlas, zlí lingvisti im nanucujú svoju mienku." Podľa týchto svojich slov mali by sa spravovať predovšetkým kritici nášho diela a ľahko by boli zistili, že štúrovci sa nevyhýbali tvaru *doň*, na pr.: Severné vetry večne *doň* dujú, Odniesť ho na juh usilujú (Sládkovič, Spisy básnické, str. 34, vydanie z r. 1861). I súčasní prozaici píšu *doň* (na pr. J. C. Hronský), ale aj Kukučín, na pr.: Kto by sa *doň* nazdal (III, 40), Nieto remesla, čo by sa *doň* nerozumel (XXVII) atď., Tajovský: ... čo ma *doň* (I, 147). — Treba ešte uvádzať viacej dôvodov proti nesmyselnej požiadavke, aby sa zo spisovnej slovenčiny odstránilo *doň?*

Inštrumentále *troma* a *tromi*.

Kritika hovorí: „Na str. 93 sa káže písať *troma*, ale štyrmi. Koncovka *-oma* je duál a duál pri číslovke tri nemôže byť. Keby sme ju pripustili, mohli by sme ju písať už aj pri *štyri (štyrma), päť (piatima)* atď.“ — Naozaj nevieme, prečo treba ustavične opakovať, že tvary neživé alebo dávno mŕtve nepatria do spisovného jazyka, akže sa v ňom nezaužívaly. Kritici chcú nejestvujúci tvar „tromi“, pravda, pritom nepoznajú literatúru predmetu, nepoznajú znamenitú úvahu Antona Jánošíka, ktorá pod názvom „Tromi či troma“ vyšla vo IV. ročníku Slovenskej reči (str. 65—67). Musíme ju teda citovať na tomto mieste aspoň čiastočne. Jánošík o veci napísal toto: „Na to, ako sa často školské gramatiky odchyľujú od dobrého úzu, najlepší doklad máme v tvare inštr. „tromi“ od číslovky *tri*. Zaviedol ju do svojich Slovenských mluvníc Damborský, ktoré, ako to poznamenal, sostavoval „podľa Gebauera-Ertla a Czambela“; no z nášho prípadu nic je ťažko uhádnuť, nakoľko sa pridržiaval Czambla, keďže uzákonil nedochodča „tromi“ miesto životaschopného, v ľudovej reči žijúceho tvaru *troma*, ktorý dobre mohol najsť v Rukováti (3. vyd., 149). — Učiteľ často nevie si rady, ako vykrútiť, vysvetliť v škole žiakom tvar *troma*, keď príde vo verši, na príklad v Rázusovej básni Návšteva, v článku, v učebnej knihe, v rozprávkach a inde. Ešte je to ťažšie preňho samého, keď mu pride pri oprave úloh pod pero, kde už treba nad ním vyniesť rozsudok: odpratať ho so sveta — opraviť. — Vo všetkých slovenských nárečiach žije iba tvar *troma*, i na východe, tvaru „tromi“ nikde niet. — Predpokladaná forma **trmi* (z *trьmi*) sa ťažko vyslovovala, najmä sa to pociťovalo vtedy, keď prichádzala v živej reči do častého styku s tvarom *dvoma*, preto tu muselo nastať vyrovnanie tvarov analogiou; takto vzniklo *troma* podľa *dvoma*. Podobne takéto vyrovnanie analogiou nastalo vo všetkých tvaroch mužského rodu životného pri číslovke *tri* podľa tých istých tvarov číslovky *dve*. Uveďme si ich: nom. *traja* podľa *dvaja* miesto etymologického *trie* (ktoré sa ešte dneska dochováva na západe v Bánovciach a v jeho okolí: Boli sme tam trie chlapci), gen.-ak.-lok. *troch* podľa *dvoch*, dat. *trom* podľa *dvom* a celkom tak aj inštr. *troma* podľa *dvoma*. Analogiu pri týchto dvoch číslovkách podporovalo nielen to, že sa často stýkaly, ale tiež, že sa ich pospolu užívalo akoby jedného výrazu na označenie malého, nepatrného počtu, ako na príklad: „... kďekoľvek sa

spolčja *dvaja* lebo *traja* ..." (Hodža, Dobruo slovo 49); Vošli sme do domu *dvoma-troma* schodíkmi (Kukučín IX, 255); Nebolo možno prejsť *dvoma-troma* ulicami (Jégé, Adam Šangala, 3. vydanie 238).

Teda uznávame za správne a spisovné všetky analogické tvary číslovky *tri* podľa *dve* a ak chceme byť dôslední, musíme uznať aj analogický tvar *troma*, a nie polovičatý, umele prispôsobený koncovým *i* k českému *třemi*." — A potom Anton Jánošík uvádza doklady z Kukučína: *troma* skokmi; pred *troma* rokmi; S jedným, *dvoma* ľuďmi vedel veľmi múdre hovoriť, ale už *s troma* — to sa okúňal; medzi *troma* súsednými obcami; s *troma* rohmi; šlo ... *troma* stolicami. Jánošík cituje doklady na tvar *troma* i z Jesenského, Tajovského, Hronského, Vajanského (viď SR IV, 67).

A Jánošík dokončuje svoj článok takto: „nespisovný" tvar *troma* ... sa dôsledne užíva v reči hovorovej a v spisovnej slovenčine u všetkých slovenských spisovateľov a básnikov. Tu sme potom postavení pred alternatívou: alebo Damborský sa mýlil, alebo všetci Slováci a všetci spisovatelia.

S celým obsahom článku A. Jánošíka možno len súhlasiť. Škoda, že o ňom nechceli vedieť posudzovatelia. Len oni a Damborský sa zastávajú počešteného a neživého tvaru „tromi". — Napokon treba upozorniť na to, že prijatím jedine správneho tvaru *troma* nevzniká nevyhnutnosť prijať príponu *-ma* aj pri ostatných číslovkách: „štyrma, piatima" atď. V jazyku niet matematickej logiky. Život a v tomto prípade život jazyka je povznesený nad takéto rozumkárenie logikov. V slovenčine je len tvar *troma*, či sa už niekomu páči alebo nie!

Spojky *buď* .... *buď*.

a) Kritika tvrdí: „Na str. 103 sa káže písať *buď* — *buď*, hoci sa proti nemu bojovalo; zabudlo sa tu na *buďto*, ktoré sa často užíva." — Skutočne radi by sme vedeli, kde sa *bojovalo* proti dvojitej spojke *buď* ... *buď* a kto proti nej bojoval, ako aj prečo by bol proti nej niekto bojoval.

b) V Slovenskej reči (I, 65) odmietli sme právom „buď ... alebo" v diele Stanislavovom a poukázali sme na to, že aj podľa prvého vydania Pravidiel treba písať *alebo* ... *alebo*, prípadne

buď ... *buď*, lež nikdy nie „buď ... alebo". V tom istom ročníku (str. 154) P. P. Zgúth znova poukázal na to, že správne je len takto: „... *alebo* (buď) vyrovná, *alebo* (buď) nariadi exekúciu, pričom uvádza: „Dvojité spojky *alebo — alebo, buď — buď*. Majú sa opakovať vždy tie isté." V nasledujúcom ročníku (II, 139) P. P. Zgúth zas sa vrátil k tejto veci, no nikde netvrdí, že *buď* je spojka zlá. V SR III, 75 odporúča sa miesto „buď ... alebo" *alebo* ... *alebo*. V SR IV, 80 poukázali sme na to, že „buď ... alebo" miesto *alebo* ... *alebo* a *buď* ... *buď* vzniklo v češtine vplyvom nemčiny a že pri dvojitých spojkách v slovanských jazykoch sa zpravidla opakuje tá istá spojka, a tamže výslovne poznamenávame: „v ľudovej reči slovenskej je veľmi časté *alebo* ... *alebo*, zriedkavejšie *buď* ... *buď*, no „buď — alebo" je nezvyčajné. — V tvrdení, že *buď* ... *buď* je zriedkavejšie, nemožno a neslobodno vidieť odsúdenie spojky *buď*. Spojku *buď* sme nikdy neodsúdili. Ostatný raz sme o veci písali v VI. ročníku SR (61), kde výslovne uvádzame: „Ak sa chceme vyhnúť prílišnému opakovaniu spojky *alebo*, môžeme ju zameniť rovnoznačnou spojkou *buď*."

c) Z tohto všetkého vyplýva, že sme sa nikdy nevyslovili proti správnosti spojky *buď*, že sme vždy popri *alebo* ... *alebo* odporúčali aj *buď* ... *buď* a že je celkom nezodpovedné tvrdenie, podľa ktorého sa bojovalo proti spojke *buď* ... *buď*. Ani v tomto prípade teda nemôžeme sa priklonif k stanovisku kritiky. Uznávame iba to, že popri *buď* ... *buď* možno uviesť aj *buďto* ... *buďto*, no ani to nie je nevyhnutné, lebo keď je správne *buď*, nuž tým samým je správne aj *buďto*.

Niektoré iné slová.

a) Kritika žiada písať „čiašnik" miesto *čašník*. — V Slovenskej reči (VI, 236) napísali sme o slovách *čaša*, *čašník*, *čašnica* toto: „Pravidlá slk. pravopisu majú dvojtvar *čaša* i *čiaša*. V polémii o Pravidlách sa ukázalo, že tvar „čiaša" dostal sa do Pravidiel chybou sostavovateľa slovníkovej časti. Peter Tvrdý v svojom slovníku uvádza len tvar *čaša*. Tento tvar najdeme aj v Kálalovom slovníku. Od slova s krátkou korennou samohláskou *a* tvoríme odvodené slová na *-ník* prostým pridaním tejto prípony ku koreňu, t. j. nedĺžime *čaš-* na „čiaš-". Správne má byť *čašník*, *čašnica* alebo *čašníčka*. V Loosovom slovníku z roku 1871 sú

správne heslá: čaša, čašnica (maď. pohárnok -nő), čašníctvo, čašník. I terajšej slovenčine zodpovedajú len spomenuté tvary. Chybné sú novotvorené druhotvary „čiašnik, čiašnica, čiašníctvo".

b) Václav Vážný uviedol do Pravidiel slk. pravopisu popri správnom tvare *čaša* i druhotvar *čiaša*, a to podľa češtiny. Podľa kmeňoslovných zásad slovenčiny podstatné mená na *-ník* (*-nik*) zachovávajú kvantitu pôvodného kmeňa. Keď je kmeň s krátkou samohláskou, ostáva i v odvodenom slove. Ale azda kritici nášho elaborátu poznajú aj iné pravidlo? Tvary „čiašnik, čiašnica" atď. majú *ia* analogicky podľa českého *číšník, číšnice*. Sú to teda bohemizmy, ktoré nepotrebujeme.

c) Kritika žiada písať „kanoník" miesto *kanonik*. Doteraz sme písavali len *kanonik*, s krátkym *i*, a to preto, že ide o slovo cudzieho pôvodu. Niet závažnejšieho dôvodu pre zmenu doterajšieho písania. V češtine si latinské slovo *canonicus* prispôsobili a urobili z neho *kanovník* s parazitným *v*. So stanoviska terajšej češtiny v slove *kanovník* je domáca prípona *-ník*, preto sa náležite dĺži. V slovenčine vývin nešiel totožne, a preto v slove *kanonik* nemôžeme písať dlhé *í*.

paromlyn a parný mlyn; ránhojič.

Kritika: „Hovorí sa *parný mlyn* a nie *paromlyn* (68), ako žiadajú Pravidlá. Nie je to slovenské. Je to tvorenie podľa germánskeho vzoru. Neslovensky (germánsky) je utvorené slovo *ránhojič* (347) a i." — Slovo *paromlyn* na str. 68 uviedli sme medzi složenými slovami. V slovníku na str. 297 pri hesle *paromlyn* je i *parný mlyn*, to značí, že každý si môže vybrať. Pravda, v odbornej mlynárskej terminologii je dnes už celkom bežné slovo *paromlyn*, ktoré je práve také dobré, ako složené slová: *paroplavba, paroloď* (popri *parník*), *parostroj* a iné.

V Slovenskej reči (V, 303—304) na vzniku slov *železobetón* a *autogaráž* sme ukázali, ako najmä v odbornej terminologii nastupujú složené slová miesto dvojslovných názvov, ktoré niekedy ani dosť jasne nevystihujú smysel. Pred niekoľkými rokmi hovorievalo sa *železový betón*, k tomu bolo prídavné meno *železobetónový*, k nemu sa pritvorilo podstatné meno *železobetón*, ktoré v odbornej reči je oveľa pohodlnejšie, ba aj presnejšie než *železový betón*.

Vidieť v složených slovách, a najmä v nových složených slovách (odborných termínoch) germanizmy, je celkom pomýlené. Slovanské jazyky, podobne ako iné indoeuropské jazyky, poznajú složené slová. Ide len o to, aby složené slovo bolo správne složené, t. j. aby vyhovovalo štruktúre existujúcich složených slov.

V Pravidlách slk. pravopisu (na str. 68) náročky sme uviedli množstvo složenín a poznamenali sme: „Všetky složené slová, ktoré sú správne utvorené a potrebné, majú miesto v našom jazyku. V spisovnom jazyku jesto veľa složených podstatných mien a takmer každodenne sa tvoria nové složené slová na vyjadrenie nových pojmov a vecí. Naproti tomu v ľudovej reči stretáme sa s menším počtom složených slov, no jednako mnohé z nich sú starodávne a potrebné." Na str. 70 Pravidiel stojí: „Boj proti potrebným složeným slovám škodí jazyku. Slová *železobetón, železolejáreň, autogaráž, autodoprava* ap. sú správne utvorené a pohodlnejšie než výrazy: „železový betón", „lejáreň železa", „autová garáž", „doprava autom" alebo „autová doprava" ap."

Slovo *ránhojič* nie je novotvar a je práve tak utvorené ako *kníhkupec, kníhtlačiar, škôldozorca* a pod., t. j. prvá časť je genitív.

Štruktúru složených slov v slovenčine dôkladne preskúmal Belo Letz (viď SR III, 33 a nasl. a 86 a nasl.).

Proti slovám *paromlyn* a *ránhojič* niet námietok so stanoviska štrukturálneho, ani so stanoviska funkcionálneho, a preto nik nemá práva ich vylučovať zo spisovného jazyka.

sedmislivkár a *sedmoslivkár*.

Kritika: „Hovorí sa *sedmislivkár* (Liptov, kde ich bolo dosť) a nie *sedmoslivkár*, ako je u Tvrdého a Prav. (69). Tvar *sedmi-* je pôvodnejší." — O tom veru nikto nemôže pochybovať, že v složených slovách tvar *sedmi-* je pôvodnejší, ale to jednak len nemôže rozhodovať, veď napospol sa hovorí *Sedmohradsko, sedmohradský, sedmoklasník, sedmobolestná Panna Mária šaštínska* a pod. To značí, že miesto pôvodnejšieho *sedmi-* nastúpilo, a to už dávno, *sedmo-*. V slove *sedmislivkár* úzus sa kolíše. Na strednom Slovensku je *sedmislivkár* i *sedmoslivkár*. Dali sme prednosť tvaru *sedmoslivkár*, bo aj všetky ostatné složeniny majú *sedmo-*, a nie „sedmi-". Takýmto činom vniesli sme do veci poriadok a systém.

ďalekopis a *hlbokotlač.*

Kritika: „Vajanský mal veľmi zlú mienku o slovách typu *ďalekopis,* pod. *hlobokotlač* atď. (Sobr. spisy, sv. XVII, str. 94). Volá ich rečovými nestvorami, ktoré treba vyhodiť." — V SR VI. 175 o slove *ďalekopis* napísali sme toto: „V slovenčine niet prídavného mena „dialny". Proti českému *Dálný východ* máme *Ďaleký východ,* preto aj v složených slovách musí byť prvá časť *ďaleko-,* teda správne je *ďalekopis,* a nie „dialnopis". — Proti *ďalekohľadu* nik nebrojí. Teda aj *ďalekopis* je správne utvorené slovo. Otázka je, či je potrebné. Pravdaže, a preto ho zo slovenčiny nemožno vytvárať. — *Hlbokotlač* nie je „hlboká tlač", ale *tlač z hĺbky.* Miesto *„hlbokotlač"* kde-tu píšu nesprávne „hlbotlač". Aby sa to nedialo, museli sme prijať tvar *hlbokotlač.*

Ľahko odsúdiť niektoré slová na základe chybných predpokladov a zásad, no navrhnúť miesto nich súce rovnoznačné slová, to už je ťažšie. Naši kritici sa o to ani nepokúsili.

„merítko", „razítko".

Kritika hovorí: „Za čes. *měřítko, razítko* káže sa písať *meradlo, razidlo* (67). Sufixom *-dlo* sa tvoria mená nástrojov; *meradlo* na mape nie je nástroj. Postačilo by hovoriť *miera.* Slovo *razidlo* vyvoláva asociáciu so slovesom *raziť* „smrdieť"; účinkuje nezvyčajne. Postačily by staré *pečať, pečiatka."*

Naša odpoveď: Kritici, tak sa zdá, veľmi ľahkomyseľne a nezodpovedne posudzujú, lebo ani si nedali robotu s náležitým prečítaním toho, čo sme napísali v Pravidlách na str. 67, kde medziiným poznačili sme toto: „V slovenčine niet podstatných mien na „-tko". Miesto „nosítko" hovorme *nosidlo,* ...., miesto „razítko" *razidlo* (t. j. nástroj na razenie; iné je *pečiatka*), miesto „merítko" *meradlo* (prípadne: *miera, mierka)*" atď.

My výslovne uvádzame, že *razidlo* je nástroj na razenie, na príklad na razenie peňazí. Naše vážne poznámky chcú a pokúšajú sa kritici zosmiešniť tvrdením, že „Slovo *razidlo* vyvoláva asociáciu so slovesom *raziť* „smrdieť". Nuž s týmto polemizovať nehodno. Každé dieťa vie, že v Kremnici „razia peniaze". Má niekto pritom asociáciu so slovesom „smrdieť"?

Miesto „merítko" navrhujeme *meradlo* ako názov nástroja, lenže do zátvorky sme dali aj iné náhrady, a to: *miera, mierka.* Ani toho si kritici nepovšimli.

provoz, provozný kapitál.

Kritika hovorí: „Pre slovo *provoz* nenašli dobré sloven. slovo. Ako by bol *provozný kapitál?* (344)". — Nie je pravda, že neboli by sme našli vhodné slovo miesto „provoz", naopak na str. 344 slovo *provoz* označujeme hviezdičkou ako chybné a miesto neho navrhujeme náhrady *chod, činnosť.* České slovo „provoz" nemožno nahradiť jedným rovnoznačným slovom, preto sme museli uviesť dve slová. Vymýšľať akési celkom nové slovo, ktoré by bolo nota bene azda i nesrozumiteľné, na to sme veru nemali práva. Ono sa ľahko kritizuje. A či kritici vedia lepšie náhrady slova „provoz", než sme uviedli my? Ak áno, mali ich spomenúť, aby sme ich mohli prijať.

Kritici sa spytujú: „Ako by bol *provozný kapitál.*" — Podľa potreby: niekedy je to *bežný kapitál,* inokedy je to *investičný kapitál.* Množstvo rozličných odvodených výrazov nemohli sme uviesť v pravopisnom slovníku. Aj tak náš slovník je priobšírny.

dlhosť.

Kritika: „Vo vedeckej terminologii nahradzuje sa slovo dĺžka, ktoré je vžité, slovom *dlhosť* (10). Nie je to potrebné."

Odpoveď: Slovo *dĺžka* v jazykovedeckých prácach začal nahradzovať Samo Czambel slovom *dlhosť,* pravdepodobne preto, že slovo *dlhosť* má užší význam než slovo *dĺžka,* takže je vhodnejšie pre vedeckú terminologiu. V Slovenskej reči užívame už siedmy rok slovo *dlhosť* a nikto sa proti tomu nepostavil. — Čítali kritici Czamblove spisy?

treba a *načim.*

Kritika: „Pred slovom *treba* dáva sa prednosť slovu *načim.* Slovo *treba* je veľmi stará slovanská (všeslovanská) nominálna veta a na Slovensku sa všeobecne užíva. Slovo *načim* je dialektické, väčšine Slovákov celkom neznáme."

Odpoveď: Nikde a nikdy sme netvrdili, že slovo *treba* má sa nahradzovať slovom *načim.* Píšeme zamieňavo *treba* i *načim,* a to podľa toho, ako to vyžaduje štýl. Keď sa totiž pričasto má opakovať slovo *treba,* píšeme miesto neho *načim,* aby náš štýl nebol jednotvárny.

(Pokračovanie.)

Ján Žigo:

DEJINY DVOJHLÁSOK V SPISOVNEJ SLOVENČINE.

Určili sme si za úlohu načrtnúť osudy dvojhlások v spisovnej slovenčine. Keďže dvojhlásky patria medzi najtypickejšie znaky slovenčiny a keďže popri dvojhláskach všimli sme si aj iných typických hlások (*dz, ä, ľ, r, l, ŕ, ĺ*), sú to vlastne — v istom smysle — dejiny slovenského pravopisu.

Nie je to náhoda, že Bernolák povýšil za spisovnú reč slovenskú dialekt západný, alebo skôr komplex dialektov západných a Štúr zasa komplex dialektov stredných.[1] Je od základu falošné tvrdiť, že tak skutok Bernolákov ako Štúrov bolo niečo násilného, voľačo, čo si vyžiadaly súčasné pomery politické[2], alebo dokonca — čo sa pripisovalo najmä Bernolákovi — zámery pomaďarčovacie. Naopak. Obidve hnutia vyrástly organicky z jazyka samého.

Nie je úlohou tejto štúdie zisťovať všetky príčiny a dôvody kroku Bernolákovho a Štúrovho. Spomeňme len, že okrem iných príčin veľmi zavážil úzus, aký bol vtedy v písanej a tlačenej slo-

[1] Nemôže byť ani reči o dajakej katolíckej alebo Štúrovej „odluke" či „rozluke". Veď slovenčina práve tak sa vyvinula z praslovančiny ako čeština, ruština, poľština a pod. Neobstojí ani výčitka, že Slováci tak dlho „spali". Nie je to ani tak vina Slovákov samých, že so spisovnou rečou vystúpili oficiálne len r. 1787, ako skôr výnimočných pomerov, aké panovaly v starom Uhorsku. Niekdajšie Uhorsko, ako vieme, skoro až do sklonku 18. storočia bolo národné a národnostne bezfarebné. Panujúcou triedou — podľa feudálneho princípu, aký mu dal sv. Štefan a aký je v Maďarsku s väčšími alebo menšími zmenami aj teraz — bola šľachta bez ohľadu na národnosť (vládli teda aj slovenskí zemani) a úradnou, rokovacou a spisovnou rečou bola latinčina. J. Škultéty (Sto dvadsaťpäť rokov, 18) spomína, že Maďari ani na konci 17. st. nevedeli sa uspokojivo vysloviť po maďarsky, lež preplietali svoju reč latinizmami (cituje tam takýto príklad: „Ez után nemes város instantiájára in negotiis militiam tangentibus Bán uramhoz ő Excellentiájához indicaltatott egy particularis követség"), kým slovenskí zemani vedeli sa dorozumieť aj bez latinčiny. Lež hneď ako sa „prebudily" aj národy uhorské, Slováci tiež vystúpili so svojou spisovnou rečou, a dokonca tu v národnom uvedomení predbehli aj Čechov. Že hneď na začiatku stretli sa s odporom — nielen Maďarov, ale aj žiarlivých Slovákov-evanjelikov — s odporom naskrze nie úmerným ich silám a s vehementným potláčaním (práve r. 1790 začal mátať v hlavách Maďarov 30-milionový jednorečový štát), takže ich snahy nemohly byť korunované stopercentným úspechom, to je už iná vec.

[2] Por. na pr. M. Hodža (Čslk. rozkol 1920, 99): „Rozhodujúce pohnútky a príčiny rozluky, ako sa nám dnes ukazujú, netkvely v pôde samého jazykového vývinu."

venčine, čiže že rozhodujúce pohnútky a príčiny „rozluky" naozaj „tkvely" v „pôde" samého jazykového vývinu, a keby nie českej imigrácie po r. 1620, slovenčina dávno by sa bola stala spisovnou rečou Slovákov aj oficiálne.

Od r. 1635 bola v Trnave univerzita a univerzitná tlačiareň. Knihy, ktoré z nej vychádzaly, tlačily sa zväčša v slovenčine západnej a to rozhodlo, že Bernolák, hoci sám Stredoslovák a hoci sám uznal, že ozajstná slovenčina je slovenčina stredná, povýšil za spisovnú reč slovenčinu západnú.

Na dôkaz toho spomeňme aspoň dakoľko kníh a rukopisov. Okrem často spomínanej Walaskej Školy Gavlovičovej takou rečou písaný je aj rukopis jeho knihy Kameň Pomocy[3] z r. 1779. Bernoláčinou sú písané aj iné knihy: ZLATY PRAMEN WEDUCJ K ŽIWOTU WĚČNEMU (1. vyd. r. 1698, 2. vyd. 1716, PRJKLAD ŽIWOTA KRESTIANSKÉHO (W Trnawe 1768), polemická knižka PÁNI LUTHERÁNI EWANGELICY (W Trnawe 1763; tu miestami sú aj dvojhlásky: *wedia, newedia, prawia, sudia*), alebo knižka PRAWDA WIRY KRYSTOWEJ KATOLICKEJ (1752 w Kossicách; aj tu máme dvojhlásky, na pr.: *učia, protivia se, krstia, hostiá, blaznia se,* ale aj: *verá, ctá, modlá, učá, sylú* a pod.).[4]

Pred Štúrom boly pomery obdobné. Už na začiatku tretej dekády 19. st. popri bernoláčine začína dvíhať hlavu stredná slovenčina. Taký Ján Čaplovič vydáva svoje SLOWENSKÉ WERSSE (1. vyd. r. 1822, 2. vyd. r. 1844) ozajstnou strednou slovenčinou. [Má na pr. takéto verše (s. 16):

„Močga, sussga, zo zwjgačgek na klbká prewjgagu,
Potom zase na Snowalgech, wsseligak obracagu".]

O rok neskoršie vydal Šafárik s Kollárom Pjsně swětské lidu slowenského w Uhřjch, tlačené tiež strednou slovenčinou, nakoľko piesne rusniacke, poľské a pod. podľa želania Šafárikovho vystaly. R. 1827 vyšiel ich druhý diel. R. 1834 ozval sa S. Chalupka vo Fejérpatakyho kalendári troma básňami v čistej stredoslovenčine. A nadovšetko r. 1834 a 1835 vyšly Kollárove Národnié Zpiewanky. Do Zory, almanachu neskorých bernolákovcov, už tiež preniká stredná slovenčina. A tak môžeme povedať, že ani Štúr neuzákonil nič, čo by nebolo už malo oporu v spisovnej reči. (Tým, pravdaže, nechceme naskrze nič odobrať z veľkosti ich skutku: krok Berno-

[3] Viď LL I, 1891, 3—5, 16—18, 31— 32.
[4] Tamže, str. 6, 18, 51, II, 1891/92, 76.

lákov a Štúrov bol revolučný a nim aj ostane.) — Prirodzene, dávali sme najväčší dôraz na toto obdobie a hlavne podávame podrobný rozbor Zpiewaniek a Pjsní s hľadiska dvojhlások, aby bolo vidno, akou slovenčinou sa písalo pred Štúrom.

Historia dvojhlások v skratke by teda bola takáto: Od najstarších čias vnikajú do písomných pamiatok slovenské dvojhlásky *ie, ia, iu, ô* a *ou,* veľké množstvo ich je najmä na sklonku 16. storočia. Lenže tento zdravý prúd je odrazu zastavený nárazom zvonka.

Po roku 1620 prišlo na Slovensko veľa Čechov, ktorí opanovali na Slovensku tlačiarne, takže po tomto roku zasekol sa sľubný vývin spisovnej slovenčiny u evanjelikov na dlhé dve storočia. Reformácia všade pozdvihla za bohoslužobnú reč (a rozumie sa, že potom aj za spisovnú, úradnú atď.) domácu živú reč, takže by nebol div, keby slovenskí evanjelici hneď boli vystúpili s požiadavkou spisovnej reči slovenskej (približne dve storočia pred Bernolákom), lež u nich stala sa nástrojom na odstrkovanie a sústavné zaznávanie slovenčiny.

Pre katolíkov s hľadiska dvojhlások je zasa dôležitý rok 1635 a 1787. Ako sme už spomenuli, trnavská univerzitná tlačiareň vydávala knihy v západnej slovenčine, r. 1787 Bernolák vystupuje so svojou slovenčinou bez dvojhlások, a tak diftongy znovu začínajú vnikať do spisovnej slovenčiny len na začiatku 19. storočia. V polovici tohto storočia sankciu im dáva Ľ. Štúr a odvtedy sú v nej stále.

Keď porovnávame slovenčinu s inými jazykmi, vidíme, že má takéto dvojhlásky: *ia, ie, iu, ô, ou.*

Jazyk praindoeuropský mal rozličné dvojhlásky: *aį, āį, oį, ōį, eį, ēį, əį; aų, āų, oų, ōų, eų, ēų, əų,* no nie typ *ia, ie, iu, uo.*

Stará gréčina mala tiež len také dvojhlásky: 1. krátke: αι, ει, οι, υι, αυ, ευ, ηυ, ου, 2. dlhé: ᾳ, Αι, ῃΙι, ῳΩι.

Latinčina ich má ešte menej: *eu, au, ae* a *oe* (v klasickej dobe ozajstné dvojhlásky, neskoršie ostatné dve len v písme).

Praslovančina takýchto dvojhlások vôbec nemala. Nemala ich ani stará cirkevná slovančina a nemajú ich ani terajšie slovanské jazyky, aspoň nie v takom systéme.

Ich vznikom z praslovančiny zaoberal sa H. Bartek v SR III, 1934-35, 193—7 v článku O pôvode prípony *-iec* v slovenčine, v Príspevku k dejinám slovenčiny (Trnava, 1936), str. 93 až 100 a v Nových príspevkoch k dejinám slovenčiny v SR VI, 1937-

38, 322—7, kde dokázal, že dvojhlásky *ia, ie, iu, ô* vyvinuly sa priamo, bez medzistupňa *iá, ié, iú,* ako to tvrdil Trávníček (Historická mluvnice československá, V Praze 1935, 272—3), z praslovenského *ā, é, ú, ó,* ktoré zasa vznikly z praslovanského *a, á*; *e, é, ъ*; *u, ú*; *o, ó.* (Viď podrobnejšie l. c.)

Ešte dakoľko slov o samej práci. Nezaoberáme sa tu dvojhláskami, ktoré sú len vo výslovnosti: *pravda, krivda, otcov* (nakoľko ho nepíšu s *-ou*), *peknej, božej* a pod., a to jednoducho preto, že tu nám ide o dvojhlásky v spisovnej, alebo ešte presnejšie povedané, v písanej slovenčine, no a v nej sú to nie dvojhlásky.

Ináč pridržali sme sa chronologického poradia. Výnimkou sú len Pjsně swětské, ktoré — hoci vyšly r. 1823 a 1827 — zaradili sme až za Zoru, lenže tu je to odôvodnené tým, že Pjsně tvoria s Kollárovými Zpiewankami organický celok a Zora zasa patrí do state o bernolákovcoch.

U Štúra nespomínali sme také prípady, v ktorých on zaviedol dvojhlásky a sú tam aj teraz (na pr. prídavné mená typu *božia,* slová *kôň* a pod.). A tak sme postupovali aj ďalej. Opravy, ktoré urobil Hattala a sú platné aj dnes, neuvádzame už u Czambla a pod. Takýmto činom mohli sme sostaviť jasný prehľad, v čom sa menilo ich užívanie v spisovnej slovenčine.

Rozvrhnutie celej práce je takéto:

I. Od najstarších čias až po Bernoláka.

II. Bernolák a bernolákovci. Od vystúpenia Bernolákovho až po Zoru s výnimkou dakoľkých jednotlivcov, ktorí medzi bernolákovcov nepatria, no boli medzi prvými, čo v 19. st. vovádzali dvojhlásky do slovenčiny. Samostatné miesto má

III. Kollár a Šafárik s Pjsňami a Zpiewankami a konečne

IV. Od Štúra po naše časy.

I. Od najstarších čias až po Bernoláka.

Dvojhlásky zjavujú sa v spisoch, písaných na Slovensku, hneď ako máme prvé slovenčiace pamiatky. Za najstaršiu takúto pamiatku pokladá sa Klaretov Bohemár, prepísaný Martinom zo Strážnice r. 1369 (1379).[1] Je tu hodne hláskoslovných a lexikálnych slovakizmov, ako: *klepec, žito, kožuch* ap.; dvojhlások niet.

[1] Vydal ho Flajšhans, Klaret a jeho družina. Sbírka pramenů. Řada I, č. 1. V Praze 1926. Por. aj NŘ VIII, 1924, 162—3 a SR VII, 1938—39, 76. Spomína ho aj V. Vážný, Čsl. vlastivěda. Řada II, 1936, 148.

V SP XLVI, 1930, 194—5, J. Čaplovič spomína údajný slovenský preklad Nového zákona z r. 1469, ktorý je vraj v Maďarskom národnom muzeu so signatúrou $\frac{\text{Cod. MSS. Boh. 26}}{\text{folio}}$ a v Kultúre (VII, 1935, 240) K. Körper podľa vedeckého viedenského informačného časopisu *Anzeigen* z 30. okt. 1771, str. 140, upozorňuje na ešte skorší slovenský rukopis Starého a Nového zákona (dokončený bol r. 1456). Rukopis je nezvestný.

Najstaršie doklady na dvojhlásky máme z konceptu kázne, o ktorej sa zmieňuje Pastrnek v Sborníku filologickom. Táto kázeň nie je datovaná, ale keďže v texte pôvodca vyzýva veriacich, aby sa pomodlili za „papesse Sixtussa" i za „nasseho krala mathyassa huerskyeho", vidno, že pochádza z ostatnej tretiny 15. st. Pastrnek[2] ju kladie do rokov 1477—80, Sasinek[3] do rokov 1471—84. Jazykový charakter ukazuje, že patrí k pamiatkam východoslovenským. Dvojhlásky má takéto: *huerskyeho, chrestienskye* 101.

Z doby účinkovania husitov na Slovensku máme veľa listín. Z nich na pr. bardejovská má už dvojhlásku *ia*: *priatelom*, a *iu*: *ymaniu*.[4]

Mnoho dvojhlások je v piesňach vojnových z časov po moháčskom boji, teda po r. 1526. Podľa Koreňa (l. c.) máme v nich takéto dvojhlásky: 1. O krále Ludvíka porážce: *Uhria* 14, 2. O sigetskom zámku: *strielal, naliali* 15, 3. O Jágri: *na woziech, tyé, woziá, kohuťacié* (*hlawy*), *sliepky* 16, 4. O Belehrade: *na bedeliách, na bielych hradiech* 17, *hawiarůw* 18. Lež vzácnejšia je pieseň o Siládim a Hadmázim a o Katarine.

Pieseň o Siládim a Hadmázim z r. 1560 podľa textu v Zpiewankách (I, 45—52) je formou hodne poslovenčená, lež miesto dvojhlások sú zvyčajne dlhé samohlásky. Doklad na *ie* je na str. 48: *ostatnie*. Inštr. sg. f. má zvyčajne *-ú*: *matkú, sestrú* 46. — Kollárovi text tejto piesne dal E. Lauček, ktorý ho našiel v starej knihe, lež text nie je úplný. V II. diele Zp. (463—4) Kollár doplnil tieto chýbajúce dve slohy podľa maďarského a nemeckého textu

[2] Stará jazyková památka slovenská, Sborník filologický VII, 1922, 100—127. Tam je úplný text a podrobný opis a rozbor.

[3] Slovenský letopis III, 1879, 212. Kráľ Matej panoval v Uhorsku od r. 1458 do r. 1490, Sixtus IV. bol pápežom v r. 1471—84.

[4] J. Koreň, Ilustrované dejiny slovenskej literatúry, Prešov 1921, str. 13. — Veľa listového a listinového materiálu je v spomínaných už Sasinkových Letopisoch, v Letopisoch MS, v Archíve starých česko-slovenských listín. Diel I. T. Sv. Martin 1872, v Chaloupeckého sbierke Středověké listy ze Slovenska, Bratislava—Praha 1937, I v Sasinkovej Slovesnosti.

z Magyar Költöi régiségek (Kiadta Toldy Ferenc 1828) a hneď poznačil podľa dodatku, v ktorom sa maďarský básnik priznáva, že túto pieseň preložil z veršov istého básnika, že to urobil z originálu „nepochybně našeho slovenského".

No maďarskí literárni historici (Albert Kardos, Žigmund Bednár) vyhlásili celý slovenský text za preklad z maďarčiny a Kollára obvinili z podvodu.

Vec bola sporná, kým V. Houdek nenašiel v turolúckom kancionáli celý slovenský text. Tu vyšlo nepochybne najavo, že maďarský text je prekladom zo slovenského. Maďarský básnik totiž sa priznáva, že pieseň preložil r. 1571, kým slovenský básnik v ostatnej slohe hovorí, že ju „Roku tisiciho a petisteho a šestdesateho ... do kroniky zepsal".[5]

V piesni o Kataríne podľa textu, uverejneného v Zp. II, 1835, 8—11, je ešte viac dvojhlások, na pr.: *muog, bielý, swiazať, čierňawy, lepšiá* a pod.

V nasledujúcich riadkoch poväčšine všimneme si len rukopisov, lebo v nich je oveľa vernejší obraz vtedajšej slovenčiny než v knihách tlačených, ktoré sú skôr výsledkom jazykového diktátu, ktorý sme mali vtedy na Slovensku.[6]

Opisom dežmy na hájnický kostol z r. 1556 podrobne sa zaoberal K. Tŕňovský v Kultúre III. a IV., kde ho rozobral s hľadiska grafického, pravopisného, rečového, štylistického, gramatického i s hľadiska miestnych a krstných mien. Kto by sa bližšie oň zaujímal, odkazujeme ho na cit. miesta Kultúry. Tu len poznamenávame, že jazykový charakter spomenutých pamiatok je slovenský, len miestami najdeme aj zrejmý bohemizmus, ktorým sa pisateľ

[5] Houdek písal o svojom objave v ČMM XVI, 106 a 199 a v SP referoval o tom J. Škultéty, roč. XII, 1892, 255—6 a 495—8. Znovu v roč. XXVIII, 1908, 641—4 a v Sto dvadsiatich rokoch². V T. Sv. Martine 1920, str. 111.

[6] Por. mienku Škultétyho: „Ako ju (češtinu) premáhala slovenčina už ku koncu 16. stoletia, vidno i z rukopisov, ktoré nedostaly sa pod tlač, i z kníh tlačených. Domášna reč v písmach dvihala hlavu, a užívali nielen slovenských slov a tvarov, ale slovenčila sa i skladba... A slovenčenie dialo sa vedome, schválne" (Sto dvadsaťpäť rokov, 73).

Pozoruhodnú zprávu zaznačil B. Tablic (Poezye II, 1807, s. LXVIII) v životopise J. Chrastinu: „Mnozý muži na literatuře česko-slowanské korygowánjm kněh při Pressporském gymnazyum dobře zaslaužili. Kdo wj, s gakowými nesnadnostmi ortografie slowenská, a skrz to y korektorstwj spogeni gsau, ten zásluhy těchto mužůw vzná." — Teda rukopisy, skôr ako ich vytlačili, korektori museli starostlivo poopravať.

chcel popýšiť, že „aj to vie".[7] Dvojhlásky sú tu už hojne zastúpené. Tak sa užíva

ie

na príklad: *Na Hrbyech* 808[8], *Na honiech* 807, *na Zhonyech* 739; *Jano Kapunowye* 804, *Petrašowiech* 804, *Janko Portiekowiech* 738, *Ondreg Walentowyech* 804; *čzelyencom* 738, *diel* 808, *lieskovom* 805, *pryehrade* 805, *Pawol Sielnicky* 739, *Janko Portyeka* 739, *Jano Portieka* 739.

ia

na príklad: *tepliciach* 738; *Tepliciamy* 738; *hornia* 738, 808; *Hriadkach* (*Hryadkach*) 738, *Jakub liancz* (*Lyancz*) 738, *Piaty* 739.

ou: *pred Kowačowou* 739 (ale aj *Pod kalinoucom* 738, podobne *Steuko* 738).

Miesto *ä* píše sa *a*: *Madokiš* 805, *Masiar* 739, ale aj *e*: *Mesiar* 738, *Pamety* 805.

V knižnici revúckeho gymnázia opatrujú knihu „mesta Gelssawy", obsahujúcu rozličné dohovory, testamenty, kúpy ap. od r. 1566 do r. 1717. I tu už prenikajú dvojhlásky: *bielie, mensie, kterie, strieberne, huorki* a pod.[9]

V rukopise sbierky kázní Šmideliových a iných kazateľov z konca 16. a zač. 17. st., alebo presnejšie povedané z obdobia r. 1598—1607[10] máme takéto dvojhlásky:

---

[7] Voľačo podobného badáme, alebo skôr badali sme pri vojakoch, ktorí boli na vojenčine, alebo práve prišli z nej. Oni sú už iba „vojínmi", sú „zde", hovoria „prímo" ap.

[8] Číslica značí stránku v Kult. III. 1931.

[9] Sb. SPS IV, 1925, 129—30.

[10] Viď J. Mocko, Slovenský rukopis s konca XVI. a počiatku XVII. stoletia. Príspevok k dejinám jazyka slovenského, SP XIV, 1894, 1—10. Tu je aj jeho opis, jeho historia i podrobnejšia rečová charakteristika nielen s hľadiska dvojhlások. Je v majetku Tranoscia. — Na tomto mieste znovu prichodí konštatovať, že v rukopisoch len sa tak hmýria slovakizmy, či už hláskoslovné, tvaroslovné alebo lexikálne, kým v tlačených pamiatkach, najmä evanjelických, prichádzajú až veľmi riedko. Príčina je jasná. Tlačiarne si najali korektorov, dobre poznajúcich češtinu — zväčša rodených Čechov, ktorých najmä po r. 1620 bolo nadostač — ktorí sa horlivo vynasnažili povytínať všetky „chyby" proti spisovnej reči. — Por.: „z rukopisov pod tlač prišlých ruka v spisovnej reči (rozumej českej, moja pozn.) obyčajne zbehlého korektora bedlive odstraňovala domnelé poklesky proti

ie

na príklad: *v shybiech* 5[11]; *cizie* 5, *najhrdšie* 4, *najmenšie* 4, *najpeknejšie* 4, *spurnejšie* 3, *tretie* 3, *zlobivejšie* 3; *nahieho* 5; *tie* 2, 3, 4, 5; adv.: *silnejšie* 5; *myslieti* 3, *ozrieti* 5, *trieť* (*nuzi*) 5, *vidieti* 5; pritomník: *vieš* 4, 6, *mnie* 5, *vedie* 5, *znie* 5, *jieme* 5; *šiel* 6, *došiel* 5; *dolievaj* 5, *domieravaj* 5, *hovorieval* 6, *utierati* 5, *zaodievali* 5; *bielím* 4, *byedami* 2, *dieru* 5, *dietky* 4, *hriechy* 5, *chlieb* 5, *nie* 5, *niečo* 4, *niekdo* 3, 4, *niektorý* 4, 5, *ortiel* 5, *piecti* 6, *priniesti* 5, *priviesti* 4, *prostriedok* 5, *sniesti* 5, *sviečka* 5, *šdierstvo* 5, *učiernil* 4, *viera* 5, *vtiera se* 5, *zamiešati* 4, *zwiera* 4.

ia

na príklad: *srdcia* 3; *hostia* 5; *ovciam* 3; *uliciach* 5; 3. os. sg.: *vonia* 5; *držiavali* 4, *podstrčiavali* 5, *nepokušiava* 3, *zamlčiavati* 5, *zdržiavati* 4, 5; *diably* 3, 5, *diati se* 5, *krestianske* 2, *ohliadnúti* 5, *podriapati* 5, *požialiti se* 5, *predriapati* 5, *smiati se* 5, *šiator* 5, *uhliara* 4, *uhliarským* 4, *vyliatý* 3, *zapriahati* 5, *žial* 5.

ô

na príklad: *škuol* 4; *Bouh* 3, 4, 5, *duor* 5, *duovody* 3, 4, 5, *chuoze* 4, *nemuožme* 3, 4, 5, *premuoci* 5, *spuosob* 4, *stuol* 5.

ou: inštr. f. subst.: *krvov* 5 (ale aj: *slepotú* 4).

ieu: *polievka* 5.

dz: *privádzané* 4, *prvorodzené* 5.

V rukopise kňazského vokátora cirkvi ev. ružomberskej[12] sú takéto dvojhlásky: *biely, fliadrový* (*stuol*), *kiad* (*zvaracia*), *mažiar, riad, puojd, stuol.*

V artikuloch štítnického duchovenstva z r. 1591, ktoré uverejnil L. Bartolomeides v knižke Memorabilia provinciae Csetnek (Neosolii 1799, 216—225), je veľmi častá najmä dvojhláska

ie

na príklad: *narjekanje* 223[13]; *po Domjech* 223, *po Vlicyech* 223, *po Žitgech* 218; *hromničnjé* 218, *ginje* 222, *nedelnje* 222, *nočnje* 223, *pohanskje* 223, *prawotnje* 220, *Rusadlnje* 222, *sobotnje* 222, *starje*

spisovnej reči." (Mocko, cit. čl. s. 1.) — Por. aj Škultéty: „Čo nedostalo sa do kníhtlačiarne, do moci korektora, i v najstaršie časy bolo všetko viacmenej slovenské." (SP XLI, 1925, 183.)

[11] Číslo značí stránku v SP XIV, 1894.

[12] SP XIV, 1894, 7.

[13] Číslice značia stránku spomenutých Memorabilií.

222, *swátečnje* 222; *tie* 219; *Božjeho* 219, *hodnjeho* 219, *starjeho* 222; *Archangela* 225, *djeta* 219, 220, *narjekanje* 223, *njekomu* 219, *njekterý* 220, *posgelati* 220, *swjece* 218. Menej časté sú

ia: *Swjatky* 222;

ô: *duochodek* 221, 223, *wuoz* 222.

V Ostrihomskom rituáli z r. 1625, ktorý je iba odpisom Oláhovho rituálu z r. 1560, sú takéto dvojhlásky[14]:

ie: *Bozieho* 157[15], *po druhie* 142, 151, *po tretie* 148, *hriechovv* 15, *nie* 150, 151, 152, *odriekassli se* 14, *umienili* 147, *vvieru* 150.

ia: *bez messkania* 148, *podla ustanovvenia* 157, *priatelstwu* 152, *vvziať* 151, *ziadney* 151.

ô: *Buoch* 157.

Miesto *ä* píše sa *a*: *Swateho* 15.

Slovenský text v Rituáli je aj preto dôležitý, že mal normatívnu platnosť. Tak museli rozprávať kňazi pri krste, sobáši a pod.

Silne slovenčil Daniel Pribiš, ktorý znovu vydal r. 1634 Katechizmus dr. M. Luthera, preložený Lánim, Abrahamidesom a Melikom r. 1612. Upozornil naň Ján Mocko v Živote Jura Tranovského (Senica 1891, 76) a znovu v Historii posvätnej piesne slovenskej (Lipt. Sv. Mikuláš 1909, 45). Tam uvádza takéto prípady: *lieči, kvietkami, hriadky, tretov* (= treťou), *srdcia, diabel, osievati, na riečici, nězapomenie, navracia, zapiera, něberie, žnie, pominie, sieň, výmienka, biedný, uprostried, prostriedkem* atď. — Mocko pokladá tento katechizmus za ostatnú slovenčiacu knižku evanjelických Slovákov.

Pozoruhodné sú verše Petra Benického, napísané r. 1652, vydané Maticou slovenskou r. 1873 v Archive II. Má tam takéto dvojhlásky: *pod kravou hribiatko* 27, *kliatby* 29 a pod.[16]

---

[14] Na vec posledne upozornil Tríňovský v Kult. V, 1933, 727 a už dávno predtým Sasinek v Slovesnosti II, 1864, 555.

[15] Citujem podľa druhého vydania z r. 1656. Ale nakoľko je známe, že čím staršie vydanie tohto Rituálu, tým slovenskejší text, je pravdepodobné, že aj v prvom vyd. boly tieto dvojhlásky, ak nie aj v hojnejšom počte. Por. LL I, 1891, 65. O iných vydaniach tohto Rituálu v. LL I, 1891, 18 a n., 64 a n.

[16] Či má pravdu J. Skultéty, ktorý ich hodnotí ako „napospol umné a nie bez pointy" (NN 9. júl 1919, 2c) alebo: „Nuž kto sa vyslovuje: „olejem své lásky rany mé vyléčí", alebo: „Vpusť kameň do mora ťažkých hríchů mojich", nie je veru obyčajným veršotepcom" (tamže, str. 3a) a či J. Vlček: „Ale poetom sa nenarodil" (Dejiny 1923, 18), nechávame rozhodnúť literárnym historikom.

Dvojhlásky má aj D. Sinapiov-Horčičkov Neo-forum z r. 1678. Má, pravdaže, aj iné slovenské typické svojskosti, najmä lexikálne, lež tu si ho všímame len s hľadiska dvojhlások. Nakoľko je nestránkovaný, citujeme podľa dekúrií, na ktoré je rozdelený (všetkých je 30). Na ukážku aspoň voľačo:

Tedy lyczia dru | kedy se da. (Dec. II.) — *Hrach na stenu hadže.* (Dec. VII.) — *Dobre wjno | Riby | Panna | bez wjechy bywa prodana.* (Dec. VIII.) — *Nechybawa mukrom* (tak) *kaćićje mleko.* (Dec. VIII.) — *Co gednucz wlkowy do hrdla padlo | težko to wydrjet.* (Dec. IX.) — *Gako kdo služi | tak mu platia.* (Dec. X.) — *Spadla mu hrjanka do popela.* (Dec. XII.) — *Pletie gako na mukach.* (Dec. XV. a XIX.) — *Tolko hrnjecž po wodu chodý | až se rozbjga.* (Dec. XV.) — *Piate koleso.* (Dec. XVI.) — *Za prednjmi kolesmy | zadnie se wleću.* (Dec. XVII.) — *zpoćatku med | na koncý ged.* (Dec. XVIII.) — *Po katjech se mu zwjedlo.* (Dec. XVIII.) — *Na malem zagačku učja se psy srny gest.* (Dec. XX.) — *Gednu^e metlu^e | dwe yzby zamjesti.* (Dec. XXI.) — *O tych ktery proti Gramatice mluwja.* (Dec. XXIV.)

Slovenskí evanjelici týchto čias píšu zväčša bibličinou. Tak na pr. Ján Simonides, Wyswětlenj Křesťianskeho Včenj, W Zittawě 1704. V titule a v predhovore má *křesťiansky,* ale na str. 1. aj *kresťanský.* — Ináč píše nesprávnou češtinou. Čo sa týka jeho slov z predhovoru K dobrotiwému Čtenaři (str. 3), že sa nedrží českého pravopisu a že užíva slová slovenské, aby ho tak všetci rozumeli[17], je len fráza, aby vopred zavrátil eventuálnu výčitku, že nepíše správne česky.

U M. Bela, ktorého Škultéty pokladá „za prvého a najhoršieho maďaróna slovenského"[18], nachodíme len v miestnych menách dvojhlásky: *Krasnahuorka, Lietawa,* ináč píše česky.[19]

Za prvú slovenskú knihu pokladali Máčajove Panes Primitiarum (Tyrnaviae 1718), sbierku kázní na celý rok, začínajúc prvou nedeľou adventnou a končiac ostatnou nedeľou po sv. Duchu. Miestami má aj dvojhlásky (*prawiá*), ináč jeho reč blíži sa bernoláčine, lenže živel český je prisilný, aby sme ju mohli nazvať slovenskou.[20]

Veľmi zaujímavý je rukopis Pokoj Tela t. g. O nemocech...

---

[17] Doslovný citát viď v Sb. LVO III, 1936, 253.

[18] Sto dvadsaťpäť rokov, 110.

[19] Institutiones linguae Germanicae, Leutschoviae 1718, str. 5.

[20] Por. Czamblovu štúdiu O „prvej" knihe slovenskej, Živena II, 1885, 230—8.

Túto zdravovedu preložil z maďarčiny v r. 1778—83 liptovský zeman Karol Pongrácz, len škoda, že nevyšla aj tlačou. Reč je veľmi čistá slovenčina, dvojhlásky sú tam na pr. takéto: *zrjedka, šjalena, stridžieho, djasen, tretia, lieky, pečjenki, čerwjenka, kjahne, bjelich, strjedki, mlieka, w mažiari, pretjahni, wuodku* a pod.[21]

Aspoň toľkoto pokladali sme za potrebné uviesť z pamiatok slovenčiny pred jej kodifikovaním do pevných gramatických noriem. Ako sme už spomenuli, všímali sme si väčšinou len rukopisov alebo takých kníh, ktoré sa v dejinách literatúry zvyčajne nespomínajú.

Teraz viďme, čo súdil o dvojhláskach Bernolák.

II. Bernolák a bernolákovci.

Dejiny spisovnej slovenčiny začínajú zvyčajne Bernolákom. Len pár riadkami spomenú, že už predtým slovenčina tu silnejšie tam slabšie vnikala do písanej slovenčiny a že už pred Bernolákom J. I. Bajza vydával knižky v akejsi miešanine západnej slovenčiny s češtinou a s vlastnými ľubovoľnými tvarmi.

Lež celkom sa zabúda — a vari aspoň spomenúť hodno —, že už na začiatku päťdesiatych rokov 18. st. našiel sa východoslovenský kňaz, nezaťažený „tristoročným výlučným panstvom češtiny", ktorý pre východoslovenských kalvínov napísal a vydal niekoľko bohoslužobných knižiek v čistej slovenčine zemplínskej a ani pravopisom nie českým. Tieto knižky, spísané pravopisom maďarským, vyšly ešte v druhom vydaní r. 1824, v treťom r. 1864; a keď neskoršie maďarská cirkevná vrchnosť natisla slovenským cirkevníkom maďarské spevníky, naši východniari zaobstarali si štvrté vydanie z Ameriky, kde ešte na sklonku 19. st. vychádzalo niekoľko novín, písaných východnou slovenčinou.

Sú to tieto knižky:

1. *Mali catechismus.* V Debretzenye. V Roku 1750. 2. *Svetoho Dávida králya a proroka szto i pedzesátz 'Soltári.* V Debretzinye,... V Roku 1752. 3. *Hlas pobosnoho spévanya.* V Debrezinye. V Roku 1752. 4. *Radosztz sertza pobosnoho. To Jeszt: Modlidbi Ranné a*

---

[21] Podrobnejší opis viď: *-ill* (Jozef Kohuth), Slovenské rukopisy vo Spiši najdené, LL IV, 1894, 74—6. — Iné rukopisy viď LL II, 1891—92, 29, 44, 62, 74, 94, III, 1893, 61, VII, 1897, 71, XI, 1901, 11, 19, XVI, 1906, 6, 15, 18, 27 (chybná paginácia: 23).

Vetserne. V Debretzénye,... V Roku 1758. 5. *Agenda ecclesiarum reformatarum* (pripojená k *Radosztzi*).

Keďže sú písané východnou slovenčinou, dvojhlások v nich je málo, na predsa sú, na pr.: *nyezvjázaní, od zvjázánya.* (Sbor. 21.)

(Podrobnejšie viď Flóra Kleinschnitzová, Drobnosti bibliografické, Sborník MS IV, 1926, 19—21, kde je aj ostatná literatúra.)

*

1. Teoretická bernoláčina.

O Bernolákovi je rozšírená mienka, že neprijal vôbec dvojhlásky do slovenčiny, ktorú on uzákonil. To nie je celkom tak, veď v jeho gramatických spisoch nachádzame dosť dokladov na dvojhlásku *ie,* ba aj na trojhlásku *ieu.* Pritom je dôležité, že spomína zavše len tvar s dvojhláskou: *bgeďím,* inokedy v zátvorke aj tvar nediftongovaný: *Pgest* (*Píst*), alebo opačne: *šestí* (*šgestí*), niekedy zas uvádza popri sebe všetky tvary: *Ďéťa*... *Ďíťa*... *Ďgeťa,* ani keby bol v pomykove, čo uznať za správnejšie. Ak teda súdime podľa grafickej úpravy, v prvom prípade uznával za správny len tvar diftongový, v druhom mu dával prednosť, v treťom dával prednosť tvaru bez diftongov a v štvrtom všetky formy pokladal za rovnako správne.

a) Všeobecne o dvojhláskach.

V jeho Grammatice, Etymologii a Dissertatii máme takéto doklady na

ie

bgeďím Dis. 28, *Daniéleček* Et. 22, *Danieliček* Et. 22, *Ďéťa*... *Ďíťa*... *Ďgeťa* Et. 20, *Ďeťátko*... *Ďiťátko*... *Ďgeťátko* Et. 20, *Ďeťi, Ďgetki, Ďítki* Et. 140, *Ďíťa* (*Dgeťa*) Gr. 25, 43 [tak aj v ostatných pádoch: *Ďíťaťa* (*Dgeťaťa*) &c. I v pl.: *Ďítki* (*Ďgetki*), *Ďítek* (*Ďgetek*), *Ďítkam* (*Ďgetkam*) atď.], *Lískowce* (*Lgeskowce*) Et. 89, *mgesím* Dis. 28, 59 *Pačgeski* Gr. 24, *Papgereň* Gr. 23, *Pgesek* Dis. 28, *Pgesek* (*Písek*) Dis. 59, *Pgest* (*Píst*) Dis. 59, *rgeďím* Dis. 28, 59, *sédmi* (*sgedmi*) Gr. 60, *šestí* (*šgestí*) Gr. 60, *Utgereň* Gr. 23, *wgem* Dis. 28, *wgem* (*wím*) Dis. 59.[1]

[1] V Slowári všetky diftongizované tvary už vyhadzuje zo slovenčiny. Poznačuje ich hviezdičkou (*), čo značí že ich pokladá za vulgárne, kuchynské (vulgare, i. e. culinare et barbarum vocabulum), alebo krížikom (†), znak, že ich pokladá za bohemizmus (bohemicam vocem), lenže toto môže

ieu

Dgewčisko Gr. 24, *Dgewča (Ďiwča)* Gr. 24, *Dgewčátko* (*Ďiwčátko*) Gr. 24, *Dgewka* (*Ďiwka*) Gr. 23, *Ďiwča* (*Dgewča*) Gr. 42, *Ďiwča* (*Ďgewča*) Et. 20.[2]

ā

nepoznal, pripúšťa písať *e* aj *a*: *Med* (*Mad*) Gr. 29, *pať* (*pét*) Gr. 56, 60.[3]

dz

prijal: *Mosadz* Gr. 23, hoci sa o ňom osobitne nezmieňuje. Len v polemickom spise Toto Maličké Pismo má sa Pánowi Anti-Fándlymu do Geho wlastních Rúk odewzdať vyčíta Bajzovi, že „W mnohich Slowách wiňecháwá Literi, které sa w dobrém Wisloweňí čugú, k. P. cuzích..., mezi..., urizeňá..., utvrzugeťe, zacházagíc... mesto: cudzích, medzi, Urídzeňá, utwrdzugeťe, zachádzagíc".[4]

Pravda je, že Bernolák neprijal dvojhlásky v ohýbacích príponách a aj keď v koreňoch slov má dvojhlásku *ie*, pokladá ju prosto za skupinu spoluhláska + samohláska ako hociktoré iné, na pr. *me, le* a pod.[5] alebo samohláska + samohláska (ako na pr. *ue* atď.). Za skupinu samohláska + samohláska pokladá ich v Gr. 29.

---

byť aj Palkovičov doplnok. Tak má tam: **bgedowať* v. *bídowať*, **Dgeťa* v. *Ďéťa*, †*Ďíťa* v. *Ďéťa*, **L'geska* v. *Léska*, **mgesiť* v. *mésiť*, **Pačgeski* v. *Počeski*, **Papgereň* v. *Papíreň*, **Pgesek* v. *Písek*, **Pgest* v. *Pést*, †*Píst* v. *Pést*, **rgedkí* v. *rédkí* a pod.

[2] Tak isto: **Dgewčisko* v. *Ďéwčisko* **Dgewča* v. *Ďewča*, †*Ďíwča* v. *Ďewča* (tlačovou chybou: v. *Ďiwča*).

[3] Aj tu odstránil dvojtvary: †*Med* v. *Mad*, †*p'et* v. *pať*.

[4] Cit. podľa SR VI, 38.

[5] Práve tak nepokladá Bernolák ani *dz* za osobitnú hlásku, ale za skupinu *d*+*z*, ako iné skupiny spoluhláska+spoluhláska, na pr. *mn*, *br* a pod. Vysvitá to aj z toho, že ju nespomína medzi písmenami slovenskej abecedy Gr. 2, ani v poznámkach o jednotlivých písmenách, hoci na pr. *ch* spomína Gr. 8. Spomína ho aj v Dis. 72, kde zavrhuje dvojité spoluhlásky „consonae duplices": *Cž*, *Ss*, *ss* a pod. „*Ch ch* autem tantum quoad formam duplex est, non quoad valorem; nam valet graecum *x* chi." A ešte spomína *ch* pri rozdeľovaní slov Gr. 12, Orthographia 20: „Simul sonantes consonantes *ch* nunquam possunt separari; debet itaque scribi: *Po-chwa-la* laus, *po-cho-ďil* peragravit; (non *poc-hwa-la*, *poc-ho-ďil*.)" O *dz* ani slova, pokladá ho teda za dve spoluhlásky. Ale najjasnejšie to vysvitá z poznámky Gr. 23. Je tu reč o tom, že substantíva na spoluhlásku zakončené sú rodu mužského, okrem dakoľkých výnimiek, ktoré spomína v poznámke: „Foeminina sunt: Ex *c*: *Wec*, *Obec*, *Moc*... Ex *m*: *Zem*... Ex *z*: *Mosadz aes*." — Teda nie ex *dz*, ale ex *z*.

Tu vyslovuje pravidlo, že substantíva, ktoré majú v ostatnej slabike krátke *e*, toto *e* v nepriamych pádoch vynechávajú, ale „Excipiuntur... 1.) Nomina, quae ante *e* aliam vocalem immediate habent, ut *Samuel, Sámuela, Sámuelowi*, &c. *Dáňiel, Dáňiela, Dáňielowi*, &c."[6] Ale inde — ako vidno aj z uvedených už dokladov — písal ich s *-ge-*, čo značí, že tam ich pokladal za skupinu spoluhláska + samohláska.

Lež najobšírnejšie zaoberal sa dvojhláskami v Dis. 52—67. Uznáva za správne rozdelenie samohlások na dlhé a krátke a zavrhuje rozdelenie iných gramatikárov na *„gednonásobné"* (*simplices: a, e, i, o, u*) a *„dwognásobné aneb dwoghlasité"* (*compositas seu diphtongos*), ktoré ďalej sa rozdeľujú na *„stálé"* (*firmas: ay, ey, oy, uy, au*), *„zrostliwé"* (*concretivas: ia, ie, io, iu, uo*) a *„tagne"* (*ocultas seu mutas: á, é, í, ó, ú, ý*).

Správne poznačuje, že „tajné" dvojhlásky nie sú dvojhlásky, lebo je tam len jedna samohláska dlhšie trvajúcim hlasom vyslovená[7], kým podstatou dvojhlásky sú dve rozličné samohlásky v jednej slabike.[8]

Dvojhlásky, zvané stále, *ay, ey, oy, uy* pokladá za skupinu *vokál* + *j*.[9] Pravdu má potiaľ, že v pravopise naozaj vždy sa označovaly ako *vokál* + *j*, lež vo výslovnosti ich načim pokladať za dvojhlásky. Aj teraz, keď sa spomenie termín „dvojhlásky", myslia sa tým zvyčajne len *ia, ie, iu, ou, ô*, teda tzv. typické slovenské dvojhlásky. — O dvojhláske *ou* so svojho stanoviska — keďže ju neprijal ani v inštr. sg. f. — má úplnú pravdu: treba písať miesto nej *ú*.[10]

---

[6] Grafiku tohto slova zachoval takto aj v Slowári (343a), a preto je pravdepodobné, že žiadal aj vyslovovať *Dáňi-el*, a nie Dáňjel, takže s jeho hľadiska tu naozaj ide o dve samohlásky, nie o diftong.

[7] „eae idem prorsus sunt, quod simplices, sed intensiori, h. e. longiori tono prolatae, vocales" 53.

[8] „quae est syllaba duabus diversis vocalibus constans, quae conjunctim ita pronunciantur, ut simul sonus utriusque distincte audiatur" (l. c.).

[9] „Firmae autem diphtongi *ay, ey, oy, uy*... nihil aliud sunt, quam syllabae *ag, eg, og, ug*;... quae si dici debeant diphtongi, jam omnes syllabae ex vocali, & consonante (cujus hic vocalis y fungitur vice) constantes, diphtongis accenseri debebunt; id quod tamen vel ipsa termini hujus diphtongus, id est, duplex vocalis, recta apprehensio fieri vetat" (54).

[10] „non dicimus *la-uka* pratum, *ma-udrý* sapiens, *ma-uka* farina &c. sed. *Lúka, múdri, Múka* &c. quare & ita scribere debemus" (54—5).

Podobne pokladá aj dvojhlásky „zrostliwé" za skupinu *j* + *a*, *e* po spoluhláskach, ktoré sa nemôžu zmäkčovať, ako: *b, f, m, p, r, v* atď., po mäkkých však prejíma mienku Doležalovu, že tu *i* (resp. *j*) má iba funkciu obmäkčovaciu[11], a preto neslobodno písať: *ciasnie* alebo *časně, dielým* alebo *dělým, miesym* alebo *měsym, pieknie* alebo *pěkně, piest* alebo *pěst, pjst, piesek-pěsek-pjsek, riedijm-rědjm-rědjem, swiet-swět, sstiestij-sstěstj, tielo-tělo, zielezo-zělezo, wiem-wěm-wjm,* ale: *rgeďím, Swet, Ščesťí* (*Ščasťí*), *Ťelo, Zeľezo, wgem* (*wím*) a pod.

Medzi dvojhlásky „zrostliwé" zadeľovali vtedajší gramatikári aj *ů*, pretože pochádza zo staršieho *uo*. Bernolák ho zavrhuje pre slovenčinu[12] a káže písať miesto neho *o* alebo *ó*. Nie: *Buh-Buoh, Dwur-Dwuor, Kun-Kuon, Sul-Suol, Wul-Wuol* atď., lež: *Bóh, Dwor, Kón, Soľ, Wól* atď., pretože tam pôvodne bolo *o*, „culti Slavi Pannonii" väčšinou tak tieto slová vyslovujú, a teda tak ich načim aj písať, a konečne pretože v nepriamych pádoch nehovoríme *Buoha, Kuona* a pod., lež *Boha, Kona*.

b) Osobitne o dvojhláskach.

V skloňovaní a časovaní Bernolák uzákonil takýto úzus (pokým sa to týka dvojhlások):

ie.

Podstatné mená str. rodu na *-ie* (poväčšine substantíva verbálne) skloňuje takto (Gr. 41—2):

[11] „Vocales concretivas, quae ideo inter diphtongos proprietales male referuntur, quod utriusque vocalis sonus in pronunciatione recta distincte non audiatur, peperit... defectus, vel potius neglectus consonarum mollium signis propriis notatarum. Nihil enim aliud sunt, quam vocales ipsae cum praeposito *i*, quod (ut apud Hungaros *y*) consonantem praecedentem mollem indicat.... atque jure jungi debent tantum illis consonantibus mollibus, quae signis suis propriis hodie destituuntur. Quare cum hodie omnes consonantes, quae quidem reapse molles sunt, id est, quae sonum mollem aut continent in se, aut saltem recipere possunt, signis suis propriis habeantur instructae;... reliquae autem, quae revera molles non sunt, uti *b, f, m, p, r, w* &c.... nullis signis propriis, nullis literis mollitiem, qua carent, indicantibus habeant opus, manifesto constat, diphtongos concretivas, non esse amplius in scriptione adhibendas" (57—8).

[12] „Caeterum quid quid hac de re sit, illud certum est, *ů* annello notatum prorsus sustineri non posse. Vel enim *u* breve est; & tunc nullo signo, nullo accentu, ad exemplum reliquarum vocalium, opus habet: vel autem longum: & tunc non annello, sed accentu acuto, cui soli incumbit longas indicare vocales... notari debet" (60).

„Singular.		Plural.
N. *Stawaňí* (*ňa*)		*Stawaňí* (*ňá*)
G. „	(*ňá*)	*Stawaňí*
D. „	(*ňu*)	*Stawaňím* (*ňám*)
A. „	(*ňa*)	*Stawaňí* (*ňá*)
V. „	(*ňá*)	„ (*ňá*)
L. „		*Stawaňích* (*ňách*)
I. *Stawaňím* (*ňom*)		*Stawaňmi*“

Miesto *ie* píše teda *í* alebo *a*, miesto *ia i* alebo *á*, miesto *iu u*. Pravda, hoci tvar *Stawaňa* spomína len v zátvorke, predsa tento tvar pokladá za primeranejší slovenčine: „Exeuntia in *i*, quae plerumque Verbalia sunt, juxta Paradigma *Stawaňí* flectuntur, ut: *Pokáňí*, ... Sed haec pleraque una cum Paradigmate apud genuinos Slavos potius in *a*, ut: *Známeňa, Spáňa, Čítaňa, Weseľa, Zagaťa, Biťa, Piťa*, &c. usitata sunt, & declinata juxta flexionem Parenthesi inclusam in obliquis casibus non crescunt.“ (Gr. 44.)

V gen. pl. káže vkladať *e* (Gr. 45—6): „Genitivus Plur. formatur a Nominativo Plur. abjecta finali vocali, ut: *Ťelo Ťela Ťel*,... Si duae remaneant consonantes, interponitur eis *e*, ut: *Okno, Okna, Oken... Krídlo, Krídla Krídel*; *Gedlo, Gedla Gedel*; *Šídlo, Šídla Šídel*; *Gádro, Gádra Gáder*; &c.“ Podobne aj pri ženských podst. menách (41): „Si abjecta vocali duae remaneant consonantes, interponitur eis vocalis *e*, ut: *Kawki Kawek, Panni Pannen, Deski Desek*.“

Pri adjektívach spomína len vzor „pekní, pekná, pekné“ a káže podľa neho skloňovať aj *cudzí, člowečí* a pod., teda *boži, božá, božé*...; miesto *ie é*, miesto *ia á*, miesto *iu u*. Pravda, potom už sama dôslednosť vyžadovala, aby uzákonil takéto tvary aj pri stupňovaní adjektív (Gr. 54): „Gradus comparativus... fit a positivo, verso *i* in *egší* in genere masculino, in foeminino in *egšá*, in neutro in *ešé* vel *egšo*.“

Ukazovacie zámeno ten ta to káže skloňovať v pl. *te* (68).

Opytovacie zám. *čí*... píše *čí, čigá, čigé* a skloňuje *čigého, čigému*, inštr. sg. *čigú*. (70.)

Pri časovaní len výnimočne pripúšťa koncovku *-iem, -ieš*,... Na s. 90—1 hovorí: „Terminationem in *em* habent verba desinentia 1mo in *ať* praecedentibus: *ak, ám, l, luh, ip, ok, r, s, t* si vocalis *i* aut *e* non praecedat, *uh, z*; 2do in *nuť*; 3tio in *ct*; 4to in *sť, zť*.“ Kázal teda časovať nielen *plakať-plačem*, ale aj *brať-berem, orať-orem, tlucť-tlučem, trásť-trasem, lézť-lezem, wézť-wezem*. U nie-

ktorých pripúšťa aj *-iem: réct-rečem* (*rečgem*), *hrizt-hrizem* (*hrizgem*). Tak isto káže časovať aj slovesá *mret-mrem, pozret-pozrem, tret-trem, weďet-wgem* (*wím*), *poweďet-powgem* (*powím*) a pod. 92. „Irregularia sunt...: *hust-huďem* (*huďgem*), *klast-klaďem* (*klaďgem*), *mést-meťem* (*meťgem*), *prást-praďem* (*praďgem*), *wést-weďem* (*weďgem*), *zest-zgem* (*zím*) 91.

Frekventatíva tvorí príponou *-iwať, -iwáwať* (73): „Frequentativum... oritur immediate ab Indefinito Singularis Verbi, terminationem... *eť* & *iť* in *iwať* mutando, ut: ...*slaďiwať* a *sladiť*."

Ani pri deminutívach nepripúšťa *ie* (Et. 8): „Si abjecta ultima vocali restent duae cosonae terminationem Derivati praecedentes, quandoque interponitur *e*, rarissime *i* vel *a*, ut vitetur concurrentia cosonantium pronunciatu difficiliorum, ut: *Ihla Ihelka. Okno Okenko, Ťehla Ťehelka*..." — „Quandoque breves vocales mutantur in longas, ut: *Chlew... Chléwek*..." (Et. 9.)

Substantíva, vyznačujúce hromadnosť, tvorí príponou *-í*. (Haec nomina) „fiunt a Nominibus arborum, fruticum, herbarum, & lapidum addito *í longo*... & collectionem seu copiam significant, ut: *Brest Bresti, Breza Brezi, Buk Bučí, Dub Dubí, Gedľa Gedľí, Hrab Hrabí, Hloh Hlozí, Kameň Kameňí*..." (Et. 27.)

ia.

Miesto prípony *-ia* a *-ovia* v nom. pl. m. subst. Bernolák káže písať *-i*; výnimka je len slovo *Luďá* (Gr. 35): „In Verbalibus in *el* loco *i* adhibetur quoque *é* vel *owé*; ut *Kazatel Kzatelé* (tak) *Kazatelowé*, ... Item in nominibus per *a* terminatis syllaba *owé*, ut: *Sluha Sluhowé*... Sed utraqne (tak) illa terminatio Bohemica magis est; quam pure Slavonica, dicas itaque potius, & scribas: *Učiteľi*, ...*Sluhi, Družbi*, &c. *Lud*... habet in Plur. Nominativo *Luďá*." — Podobne skloňuje aj číslovky: *trá, štirá* (58).

Pri skloňovaní ženských podstatných mien v dat. a lok. pl. príponou je len *-ám, ách*: *Owcám, Čnosťám, Owcách, Čnosťách* (37). Tak isto pri vzoroch „srdce" a „kura" (42): *Kurencám, Srdcám* (*om*), *Kurencách, Srdcách* (*och*). O dvojhláske *ia* pri skloňovaní substantív verbálnych viď str. 20 a tak isto pri skloňovaní a stupňovaní prídavných mien str. 21.

Podľa „volať" časuje aj vešať, teda 3. os. sg. je *wešá* s. 100—2. — Všetky slovesá, ktoré majú v 1. os. sg. *-ím*, majú v 3. os. pl. *-á*: *slišá, hrčá, spá, ležá, widá, trpá, močá* ap. (94, 114, 116).

iu.

Ako sme už videli pri vzore „stavanie" v dat. sg. uznáva tvary *Stawaňú, Stawaňa* (viď str. XX.) a podobne v ak. sg. f. adj. mäkkého zakončenia koncovkou je *u*: *božu* ap. (v. str. XX.). Slovo *Paňi* v akuz. káže skloňovať *Paňu* (38).

ou.

Povedali sme už, že Bernolák miesto *ou* kázal písať *ú*, nevynímajúc ani inštr. sg. f. To nie je celkom správne, lebo v Grammatice aspoň pripúšťa aj príponu *-ow*.

Pre skloňovanie ženských podstatných mien má tri vzory: *Owca, Osoba* a *Čnosť*; od všetkých uvádza inštr. na *ú*, len pri vzore Owca v zátvorke pripúšťa aj *-ow*: „Instr. *S túto Owcú*, (*ow*) *Osobú, Čnosťú*" (37). V poznámkach k jednotlivým pádom tiež pripúšťa aj *-ow*: „Instrumentalis Sing. semper in *ú* longum terminatur, quod est ex syllaba *ow* apud multos Slavos usitata contractum, ut: *wibil ma Palicú, vel Palicow, Praslicú, Praslicow*; *pod Posťelú, vel Posťeľow*" (40).

Tak skloňuje aj adjektíva: „Inst.... *peknú*" (49) a zámená: „*Se mnú, vel mnow*" (63), „*S ťebú vel ťebow*" (64), „*S ňú*" (65), „*Ze sebú vel ze sebow*" (66), „*Z mogú* (*z mú*)" (67), „*s tú*" (68), „*S... čigú*" (70).

ô.

Dvojhlásku *ô* do slovenčiny neprijal a kázal písať miesto nej *ó*. V poznámkach ku skloňovaniu mužských podstatných mien píše: „Monosyllaba vocalem *ú* (*ů*) mutant in obliquis in *o*, ut: *Búh Boha, Wúl Wola* &c. Melius tamen judicio meo etiam in recto loco *ú* vocalis *o* omnibus, si Bohemos demas, Slavis usitata collocatur" (30).

Zámeno „môj" skloňuje takto: „N. *Móg*, G. *Mogého* (*mého*), D. *Mogému* (*mému*), Ac. *Mogého* (*mogho, mého*), V. *O móg*! L. *W mogom, ém* (*w mém*), Instr. Z *mogím* (*z mím*)" (66).

Pri deminutívach vyslovil zásadu, že krátky vokál niekedy sa predlžuje; lež pre *o* to neplatí: „*O* non producitur, ut: *Stodola* horreum, *Stodolka* (male *Stodúlka*) *horreolum*" (Et. 9).

Pri deverbatívach *o* mení sa na *ú*: „Praepositiones *do, po* Compositioni servientes mutant *o* in *ú*, ut: *Dúwod* a *dowést, Púwod* a *powést*" (Et. 68).

*

Teraz ešte dakoľko poznámok o *ľ* a slabikotvornom *r* a *l*.

Bernolák prijal do slovenčiny mäkké *ľ*. V Dis. 70 stavia sa proti jeho vylúčeniu zo slovenčiny: „Sunt qui cum laudato Doleschalio etiam litteram *l* ex numero mollium ejectam velint; at istud a Pannoniis Slavis fieri non posse, inde colligi potest, quod in plurimis vocabulis apud eos consonans *l* nonnisi dure aut molliter pronuncietur, ita; ut si aliter pronuncietur, aut turpiter in aures veri et nativi Slavi cadat, aut diversam in vocem significationem inducat. Uti id ex *klal* transfigebat, (*kľál* maledicebat); *malí* parvus, (*maľi habuerunt*); *Ťela* corpora, (*Ťeľa vitulus*); *Woli* boves, (*woľí* praeeligit); *Žili* venae, (*žiľi* vixerunt); colligere licet". (Por. aj Gr. 4.)

Uznal za slovenské aj „*polohlasné*" (*semivocales*) *l* a *r* (Dis. 71 a Gr. 4) v prípadoch, ako: *Wlk, Hrsť, Smrť* ap. O dlhom *ŕ* a *ĺ* sa nezmieňuje, lež v Slowári má len takéto heslá: *Trň, Trňí, Trňík, trňoví, Wrba, Wrbí,* znak, že *ŕ, ĺ* do slovenčiny neprijal.

2. Praktická bernoláčina.

Literárny úzus bernoláčiny vcelku shoduje sa so zásadami, vyznačenými Bernolákom. Líši sa len v maličkostiach, na pr. dôsledne píšu inštr. sg. f. s *ú*, nikdy nie s *ou* (*ow*) a iné menšie drobnosti. Pre porovnanie uvádzame tu krátky prehľad dvojhlások, resp. náhrad za ne z praktickej bernoláčiny. Doklady sú z básní Hollého.

I. Miesto **ie** je v bernoláčine

1. **e, é.**

Nom. sg. n. a nom. pl. m., f., n. adj.: *ľepšé* 6[1], *makšé* 6, *menšé* 10, *nagwišší* 12, *peknegšé* 15, *ťažšé* IV, 3, *weselšé* IV, 19, *zdrawšé* 8; *nagmenšého* 12, *možňegšého* IV, 31, *tamegšého* 5, *nagťažšého* 74; *naggasňegšému* 73; *Matek* 13, *Ňebes* IV, 28, *Wčel* 16; adv.: *lúbežňegšé* 7; *howeť si* 10, *widreť* 28, *zňeť* 11, *zreť* 12, *zastreť* IV, 13; prítomník: *weďem* IV, 16, *ňese* 12, *ňezňese* 25; *ozrem sa* 21, *dozre* IV, 20, *uzre* 6, *wre* 31, *žeňe* 13; *pozalewať* 17, *wilewať* 14; *Brežku* IV, 21, *černé* 11, *dlewal* IV, 14, *Ďéta* IV, 19, *na Dréňe* 9, *dréčné* 9, *hwezdnég* 26, *Hwezdi* IV, 30, *kéž* 22, *léčiť* IV, 17, *Léskowcow* 10, *létať* 16, 30, *Mléčňik* 17, *Mléko* 7, IV, 16, *ňekdi* 5, 6, IV, 16, *některi* 72, *ňeľen* 74, *ňésol* 21, IV, 20, *Pesňa* 7, 23, *Peseňka* IV, 19, *Pesňička*

[1] Číslica značí str. ZORY I; ináč je udaná II, III..., ZORA II...

8, 28, *Réka* 15, 16, IV, 19, *rekňi* 21, *rozléhaľi* 29, *sédmá* 36, *Slňečko* 14, *Spewanki* 71, *stéklo* IV, 31, *Studenka* 59, *šéstá* 32, *též* 9, 10, 11, *wreknúť* 5, *wédľi* 6, 17, *Weňec* 73, *Wéter* 103, *wiléčiť* 8, *wilézol* 27, *wireknúť* 20, 28, *wiwédol* 74, *zňésť* IV, 2, *Žrédel* 31.

2. **í.**

Nom. sg. n. subst.: *Bučáňí* 7, *Hučáňí* 16, *Kwítí* IV, 16, *Owocí* IV, 16, *Panoží* 18, *Pozdraweňí* 12, *Réwí* 13, *Ručáňí* IV, 18, *Sáťí* 13, IV, 18, *Spíwáňí* IV, 3, *Stáňí* 20, *Stískáňí* 28, *Stromowí* 12, *Štrkotáňí* 7, *Údolí* 15, *Wáňí* 22; *skwíš sa* IV, 3; *díwící sa* 5; *wím* 6, *ňewí* IV, 20; *nosíwá* IV, 20, *omdlíwá* 24, *robíwal* 28, *sa ťešíwalo* 17, *učíwať* 8, 18, II, 6, *zarďíwať* 11, *zawíwal* IV, 17, *zňíwať* 7, 15; *pozawírali* 15, *pozemírali* 16, *uzíral* 11, *wíwírá* IV, 21, *ňezbíraľi* 16; *Bída* IV, 16, *Bílá Horo* 15, *bílého* 22, *Člowíčka* 28, *dríčné* IV, 15, *drímať* 28, *w Drímoťe* 27, *Kwítek* 73, *Kwítí* 7, IV, 4, *Kwítko* 7, 9, *z Místa na Místo* 12, *naríkal* 17, *Pasínkom* 24, *Pastírow* 7, *pastírskí* 5, 15, *Písek* 23, *pospíchať* IV, 2, *rídkí* IV, 31, *rozríďila* 27, *Spíwáňí* IV, 3, *spíwať* 7, 14, *swíťí* 23, *šwížá* 23, *Widňe* 73, *Wíru* 22, *zaspíwať* 10, 28, *Zwíra* 27.

3. **á.**

Nom. pl. n. adj.: *mladšá* (Gahňada) 6.

II. Miesto **ia** je v bernoláčine

1. **a, á.**

Gen. sg. n. subst.: *Baweňá* 8, 28, *Bohoslowá* 5, *Húšča* 21, *Kwíťá* 17, IV, 4, *Owocá* 25, *Počínaňá* 74, *Powetrá* 29, *bez Prestáňá* IV, 20, *Ríďeňá* IV, 2, *Stromowá* 27, *Stworeňá* 101, *Šťestá* 104, *Trsťá* 30, *Údola* 11, *Zreňá* IV, 31, *Ňemocám* IV, 17, *Wecám* IV, 28, *Očách* 12, *Owcách* 5, IV, 15, *Pažiťách* 7, 12, IV, 18, *Polách* 7, IV, 18, *Rolách* 12, *Žalostách* IV, 4; *kraššá* 24, *ľepšá* 8, *sladšá* 23, *staršá* IV, 17, *treťá* 15, *watšá* 12, *držá* 14, *ľežá* IV, 31, *ňewimislá* 24, *blížá sa* 13, *blúďá* 13, *číňá* 10, IV, 20, *dálá sa* 13, *drážá sa* 13, *hromážďá sa* 13, *korá sa* IV, 13, *krúťá* 13, *píšá sa* 12, *robá* 23, *swedčá* 17, *teskňá* 8, *ťešá sa* 17, *tráwá sa* IV, 20, *úžá sa* 10, *weselá sa* 14, *wirúťa sa* 7, *bľačá* 13, *hoňá sa* 12, *líščá* 12, *klaňá sa* 23, *nosá* 12, *obháňam* 20, *pofučá* 18, *prewracá sa* IV, 34, *wrnčá* 23, *držáwať* 25, *Částka* 7, IV, 17, *ďesátá* 55, *ďewátá* 50, *na Horňákoch* 10, *chráščeľa* 13, *Košára* 10, *Mesáca* 27, *Močároch* 13, *nagwáceg* 20, *Ňepráťel* 30, 74, *oďáťé* 14, *odtáď* 12, 74, *opodál* 12, *Owčák* 6, 22, 25, *pátá* 27, *poprátá* 22,

Porádkom IV, 2, *poťáhnú* 28, *pozasáté* 24, *prám* 20, IV, 31, *prátá* IV, 1, *Prsa* 73, *rádňe* 22, *Reťázkú* 73, *rozťáhnuť* IV, 2, *roztrásli* 17, *rozwázať* 18, 28, *Sáťí* 13, IV, 18, *Sedlák* 25, IV, 36, *swáteční* IV, 20, *Škrátka* 30, *ťáhnúť sa* 12, 16, *Ťelátko* IV, 19, *wác(eg)* 6, 9, 15, 16, IV, 15, *wázal* 29, *widrápem sa* 21, *wiprahňe* IV, 21, *zakáď* 17, 25, *zatáď* IV, 17, *žádní* 7, 74, *žádaní* 73, *Žádosť* 28, *Žál* 8, 24, *Žára* 27.

2. **e, é.**

Príp. *-owé*: *Capowé* 19, *Lesowé* 17, *Luhowé* 15, *Pastuchowé* 6, *Predkowé* 72; korene: *naléla* 24, *uhlédna* 29, *zahlédám* 21, *zhlédá* 12, 20, *žel* 15.

3. **í.**

Priech. a príč. prít.: *hlaďicé* 28, *prileťicému* 75, *seďícá* 23, *lubohwižďícé* 21; *bawícé sa* 14, *čiňícím* IV, 2, *w kúrícém sa* IV, 31, *pustošících* 75, *rmúťíce sa* 16, *trápících* IV, 4; *ňeprízné* IV, 11, *Ríďeňá* IV, 2, *wíc(eg)* 72, 73.

III. Miesto **iu** je v bernoláčine **ú.**

Dat. sg. n. subst.: *Dogeňú* 10, *Uwádzaňú* 20; akuz. sg. f. adj.: *nagsladšú* 14, *staršú* 6.

IV. Miesto **ô** je v bernoláčine **o, ó.**

Korene: *Dókaz* 73, *dóstogní* IV, 4, *mocť* (*móžem*, ... *mohel*) 5, 8, 10, 22, 61, IV, 16, 18, *osmá* 43, *Potóčku* 10, IV, 18, *Pótka* 13, IV, 2, *powimócť* IV, 13, *rózné* 12, *skór* 9, 23, *Spósobilosť* 101, *Stól* 31, *wimocť sa* 28, *wóbec* 12, 74, IV, 17, *Wóňa* 15, 29, IV, 16.

V. Miesto **ou** je **ú.**

Na príklad: *Korisťú* 13, *Nocú* 15, *Paripú* 73, *Pesňú* 11, *Radosťú* 11, *Reťázkú* 73, *Rosičkú* 17, *Twárú* IV, 13, *Ucťú* IV, 13, *Žárú* 11; *čerwenawú* 11, *ľepšú* 6, *sladšú* 15, *spanilšú* IV, 14, *zlatú* 73; inštr. sg. zám.: *tebú* 23, *sebú* 75, *s ňú* 22.

VI. Trojhlásky.

Trojhlások niet: *Ďewča* IV, 19 a pod.

VII. Miesto **ä** je **a.**

Korene: *Mad* 16, IV, 3, *makkí* 11, 6, *makkunki* 21, *naspátki* 29, *Pamať* 22, *Památka* 19, *Pamatňík* IV, 14, *pamatní* 9, 73, *paťistého*

71, *poswatní* 18, *Smad* 10, *smadní* 17, *spátki* 30, *Swatowít* 29, *wadnúci* 15, *watší* 12, 15, *zwadlí* IV, 18.

VIII. Iné hlásky.

dz.

V takom rozsahu ako teraz: *dochádzaľi* 30, *podochádzalo* 31, *prisádzaľi* 6, *uchádzalo* 9, *Uwádzáňi* 20, *zachádzám* 6.

ľ.

Ešte častejšie ako teraz: *chwáľi* 8, *koľkože* 8, *ľen* 6, *mislel* 6, *mohľi* 6, *nagstáľegšá* 9, *Piščaľe* 7, *prestaľi* 7, *prisádzaľi* 6, *Wčeľi* 7, *wédľi* 6, *Weľes* 8, *zeľená* 7, *Zeľin* 7.

IX. RYTMICKÝ ZÁKON — ako je dobre známe — v bernoláčine neplatí. Môžu nasledovať nielen dve, ale aj tri dlhé slabiky za sebou: *dréčné* 9, *móžú* 8, *odrážá* 8, *tricátú* 6, *Uwádzáňú* 20, *wstáwá* 11, *zaspíwá* 10, *zháňá* 11, *zláťí* 11, *Známí* 8, *žádná* 7.

Ján Mihál:

SLOVENČINA V NOVOM POLOŽENÍ.

Známi z radov čitateľov SR sa ma vypytujú, či SR už nebude vychodiť, či už zakapala a pod. Verte-neverte, veľmi bolestne sa ma dotýkajú podobné otázky. Krátko: vedeli sme sa udržať v nepriaznivom pre nás ovzduší, tým skôr by sme mali prekvitať vo svojom vlastnom samostatnom domove. Nenazdávajme sa, že so samostatným slovenským štátom i slovenský spisovný jazyk sa vycúdil a niet potreby na SR. Mýlili by sme sa. Ak sme mali za československej éry na 4000 predplatiteľov, v našom a len našom štáte by sme mali mať tých predplatiteľov a čitateľov oveľa viac. SR by si mal predplácať každý úrad, každá škola, každá fara, každý slovenský vzdelanec.

Nesmie nám byť ľahostajné, či to poviem tak alebo onak. Komu je ľahostajný jazyk, v našom prípade slovenský jazyk, tomu je ľahostajná i národnosť, v našom prípade slovenskosť. Pri verejných prejavoch má byť spisovný slovenský jazyk naozaj slovenský.

Nemilo sa dotkne milovníka čistoty jazyka slovenského, keď

na valnom shromaždení SPS počuje shromaždenie „zahajovať", keď počuje slovenských profesorov po neslovensky vykať a pod. Kdekoľvek sa obrátite všade sa potkýnate na kalky, ktoré sú deckami jazyka slovenskej ulice a slovenského nedbajstva. Shovárate sa s gardistom, vyká neslovensky, idete do kostola, počujete toľko bibličiny, že vám vlasy dubkom stávajú. To sú, pravda, len kalky lexikálne, frazeologické a syntaktické, no kde je potom ešte správna spisovná výslovnosť! O nej lepšie ani nerozprávať. Slovenskí vzdelanci radi sa vyhovárajú, že slovenský jazyk nie je v tomto smere ustálený; — je zaujímavé, že to, čo húdli Slovákom Česi do ušú, to si naši ľahko a hravo zapamätali, no čo hudieme my, ľudia zo slovenskej krvi, to si nechcú pripustiť k srdciam, lebo Slovák za tých tisíc rokov, čo nemal samostatného štátu, do špikov sa poprestýkal zlozvykom, že všetkým na svete verí, len svojim vlastným bratom nie, — že dobre je hocijako.

Kedy prestaneme byť otrokmi cudzích, slovenskému životu nežičlivých ideologií a doktrín? Kedy naučíme slovenského človeka veriť v seba samého, kedy ho naučíme stáť na vlastných nohách? Kedy ho naučíme poznať samého seba, kedy pozná krásy svojho vlastného jazyka, kedy pozná jeho prednosti?

Kedy bude slovenský pospolitý ľud veriť svojej slovenskej inteligencii? Hádam by som sa mal opýtať najprv, kedy jej bude môcť veriť bez výhrad.

Či bude dakedy slovenská inteligencia čo do jazykovej normy jednotná, či sa podrobí v tejto veci učeniu tých, ktorí svoj život venujú cibreniu slovenského jazyka?

Ponajprv nesmieme byť rozkydaným snopom vo veciach jazykových, lebo keď budeme všetci slovenskí vzdelanci jednotní v jazyku, budeme jednotní aj v iných veciach.

Načim sa nám naučiť, aby sme sa druh druhovi nemiešali do remesla. Toto je najhlavnejší postulát slovenského života. Rozumiem tomu tak: obuvník nech sa naučí robiť dobrú, peknú obuv, učiteľ nech sa naučí dobre vychovávať a vyučovať deti, účtovník nech statočne účtuje, kupec nech statočne kupuje a predáva, politik nech statočne politizuje, minister nech statočne ministruje, spisovateľ nech krásne, bezchybným jazykom píše, učenec nech premyslene študuje a svoje vedomosti nech čistým jazykom (nie ako Rapant!) publikuje atď.

To sa rozumie, že učenec sa nebude starieť obuvníkovi do re-

mesla a taktiež ani naopak. Obuvníkovi do remesla sa môže starieť len obuvník, krajčírovi len krajčír, učiteľovi len učiteľ, učencovi len učenec toho istého odboru môže sa zastarieť do remesla. — Keď to takto bude, už bude ovľa lepšie, ako je to teraz.

I našim politikom sa bude ľahšie dýchať. — Veď je to hrozné, keď ťa zastaví jednoduchý remeselník a začne politizovať namiesto toho, aby si hľadel svojho remesla. Musíme odučiť ľudí starať sa o cudzie veci a naučiť ich starať sa o svoje vlastné čo najviac. Slovom, musíme sa špecializovať, je to požiadavkou dnešných čias. Časy polyhistorov sú za nami. Ani v jazykovede, v purizme a v pravopise sa nesmie hocikto bríľať, hlavne takí nie, čo sa do toho buď nerozumejú, buď išli dosiaľ s prúdom, ktorý bol nežičlivý nášmu národnému životu. Darmo sa bude voľakto hájiť a rozhadzovať svetovosťou a univerzitnou profesúrou. V jazykovom odbore MS tiež sedia ľudia nie bez akademických hodností. Tí tiež robili a nesedeli ako kvočka. Nik z nich nerobil podľa Dostojevského: čtoby udelať karieru nado sezon nabľudať.

Historik, či už literárny a či obecný, nech je dobrým, svedomitým a statočným historikom, a nie pravopisným kodifikátorom, nech sa skromne prizná, že do toho sa nerozumie a poverenie podobného druhu, hoci prichádza z najvyššieho miesta a je líškavé, nech úctivo odmieta.

Disciplinovaný musí byť každý. Keď slovenská verejnosť, tá roduverná, uznávala robotu Jazykového odboru Matice slovenskej v časoch skúpych na priazeň voči slovenským vtedy centrifugálnym, dnes, pravda, centripetálnym usilovaniam, ktoré sú imanentnou známkou slovenskosti, niet príčiny dnes v samostatnom štáte slovenskom obchádzať prácu toho Jazykového odboru a dávať ho pod kuratelu i so staručkým prof. Škultétym na čele ľuďom iných vedeckých odborov, ba zväčša ver aj iného národného kréda.

Neplatí: cesty môžu byť rozličné, len vôľu majme rovnakú. Nedomyslený výrok romantickej horúčky. Keď sme jednej vôle, nemôžeme chodiť rozličnými cestami, ak chceme všetci naraz dôjsť cieľa. Treba brať vždy cestu najkratšiu, a tá môže byť len jedna jediná z daného miesta.

Jazykový odbor MS usiloval sa kráčať vždy najkratšou cestou k vyznačenej méte: k poriadku vo veciach slovenského spisovného jazyka. V tomto usilovaní bol Jazykový odbor suve-

rénnym a chce ním zostať i v budúcnosti v nových pomeroch, hádam žičlivejších.

Nás, členov Jazykového odboru, nesklonila hrozba v minulosti, ani dar nesviedol, teda niet príčiny nám nedôverovať.

A či pokladá voľakto robotu Jazykového odboru MS a SR v nových pomeroch za zbytočnosť?

Ešte sme nepreskočili všetko, ešte nemôžeme povedať hop ani v jazykových veciach. Náš spisovný jazyk si musíme dôkladne precúdiť a tobôž tak môžeme robiť vo svojom vlastnom samostatnom štáte, kde nám v týchto veciach nik nebude, ba nesmie zavadzať.

Ponajprv musí vykapať z nášho jazyka neslovenské vykanie.

O tomto sme už veľa ráz písali, no denne by mohly o tom vytrubovať po Slovensku trúby Jericha, mnohí Slováci by to ani vtedy nepočuli. Poviem, prečo?!

Shováral som sa s horlivým inak čitateľom SR a medzi rečou naskytla sa mi príležitosť, že som ho mohol upozorniť, na nesprávne vykanie. Veľmi zdvorile podotkol, že podľa jeho mienky forma „Vy ste bol, Vy ste bola" je zdvorilejšia, úctivejšia.

Reku, nie tak. Tú formu — Vy ste bol, Vy ste bola — vyráčali zo slovenského jazyka nielen knižného, no i hovorového už dávno. Dovolím si odcitovať, čo píše Czambel v Rukoväti, 3. vyd., str. 212, lebo jednoduchý odkaz na patričnú partiu Rukoväti dnes už nestačí, keďže je SR prístupnejšia než sama Rukoväť. Czambla uvediem doslova, ale s istými jazykovými korektúrami, ktoré pýta duch nielen času, no i nášho spisovného jazyka:

Spisovný jazyk (rozumej: slovenský. Pozn. naša.) začal preberať dvojenie čiže vykanie v tej forme, ako je to u Čechov. Písalo sa: kde ste bol, alebo kde ste bola, či ste robil alebo či ste robiła atď. Ale proti tomuto určite vystupovali už na začiatku šesťdesiatych rokov, tak na pr. v besednici Pešťb. Vedomostí 1862, v č. 87. Tú istý nemenovaný verejne napadol I. vydanie Viktorínovej gramatiky pre český spôsob vykania. Viktorín v II. vydaní svojej gramatiky (r. 1862) aj zavrhol tú neslovenskosť, čo takto ohlásil v záverečnom slove:

V oslovení jednotlivých osôb, kde Slovania zo zdvorilosti upotrebúvajú sloveso množného počtu druhej osoby, odstúpil som od toho českého pravidla, podľa ktorého v tomto prípade príčastie činné minulého času kladáva sa do jednotného

čísla; a prijal som aj u Rusov aj u Juhoslovanov bežný spôsob vykania s príčastím činným v množnom počte. Podľa II. vydania Viktorínovej gramatiky prijalo sa teda písať: *Vy ste boli, robili, nosili* atď. miesto Vy ste bol, robil, nosil, Vy ste bola, nosila, robila atď. Hattala v gramatike z r. 1864 pokročil ďalej - hovorí Czambel — on totiž hovoriac: „mimo príčastia všetky ostatné skloniteľné druhy slov zostávajú..... v čísle jednotnom" (184), dovoľoval písať nielen: *Vy ste boli, robili, nosili* atď., ale tiež *vy ste zavrhnutí, poranení, zachorení* atď. (lebo i tie posledné sú príčastia). Ja som tiež bol vyzdvihol v Slov. pravopise na str. 207, že by sa malo písať logicky a s ohľadom na iné porodinené jazyky, ktoré príčastia kladú do množného čísla, takto: *Pane, Vy ste láskaví, dobrí, hodní, Vy sami a nikto iný* atp.

Teda tak Czambel, prvý slovenský purista, ktorý veľmi dobre vedel, čo chcel a prečo chcel. Ale už pred Czamblom sa ozývaly hlasy so slovenskej strany proti českej forme vykania. Ešte len i taký Hattala, ktorý písal gramatiku slovenskú len preto, žeby bola „mostom nazad k češtine", priklonil sa k forme vykania, ktorá je platná pre slovenský jazyk bez výhrady. Forma česká — Vy ste bol, Vy ste bola — je gramaticky nemožná.

Pozrimeže bližšie na vec. Vety: *Vy ste boli, ja som bol, ona bola* a pod. sú dvojčlenné vety typu S — pa_v.*

V uvedených typoch, keď ich napíšeme takto:

1. *Vy*	*ste*	*boli* ...
2. *Ja*	*som*	*bol* ...
3. *Ona*	‿	*bola* ...,

schématicky dostaneme:

1. S	p	a_v...
2. S	p	a_v...
3. S	‿	a_v...

V 1. a 2. prípade vidíme, že sú dvojčlenné vety s holým podmetom, ale s rozvitým prísudkom P, ktorý môžeme rozviesť na pa_v, t. j. na základný člen prísudku, ktorým v našom jazyku je *vždy* len určitý tvar slovesa, tzv. verbum finítum, t. j. tvar, ktorý nám určuje osobu a číslo, a na doplnok. V uvedených dvoch prí-

* S = podmet, subjekt,
p = základný člen prísudku zo slovesa jednomocného alebo tzv. pomocného.
a_v = atribút verbálny, čiže doplnok.

padoch sú doplnkami príčastia *l*-ové, ktoré sú svojou povahou prídavné mená v mennom tvare. Ako vieme totiž, kedysi prídavné mená sa skloňovaly dvojako: menné a zámenné. Slovenský jazyk si podržal len zámenné skloňovanie, z menného len niektoré zvyšky nom. sg. event. nom. pl., na pr. *rád, hoden, roven, dlžen* popri tvaroch zámenných *hodný, rovný, dlžný* (z hodьnъ+jь > hodný etc.) s diferenciáciou významovou hlavne pri *hoden-hodný, roven-rovný.* V starom slovanskom jazyku menné tvary adjektív bývaly vždy doplnkami. I tie naše zvyšky (*rád, rada, rado, hoden, hodna, hodno* a pod.) bývajú tiež len doplnkami vo vetách: Ona||je|*rada*; ty || si nie | *hoden*; my || sme | *radi* etc. Zámenný tvar adjektíva *rád* by mal znieť *radъ+jь* > *radý* (totiž tvrdý jer + jь = osobné zámeno, ktorého nominatívne tvary nám chybujú. — *jь, ja, je* — dáva: **ý**). Zo zámen *jь, ja, je* máme len ďalšie pády: *jeho, jemu, jej* etc. a skryté *ja* v dobr*á* z dobra+ja > dobr*á*, — *je* v dobrô = dobro+je > dobr*ô*.

Slovom: zámenné tvary adjektív v nom. sg. sa končia na *-ý, -á, -ô* (spis. *-é*). Menné tvary boly zakončené voľakedy na: *ъ* (tvrdý jer), *a, o.* A takto sú podnes zakončené príčastia l-ové: písal*ъ*, písal*a*, písal*o*, alebo naším pravopisom: písal, písal*a*, písal*o*.

Teda, keďže menné tvary adjektív bývaly a sú ako zvyšky i dnes *doplnkami* vo vete a príčastia l-ové sú tiež v mennom tvare, tak i príčastia musia byť doplnkami, a to shodnými, t. j. majú sa shodovať s podmetom v páde, v rode (nakoľko má podmet rod) i v čísle a so základným členom prísudku bezpodmienečne v čísle. Takže: vo vete 1. je podmet (*S*) v pl. (*Vy*), základný člen prísudku (*p*) je tiež v pl. (*ste*) a tak potom i doplnok (*a* musí stáť v množnom čísle (*boli*). Vo vete 2. je podmet (*S*) v jednotnom čísle (*ja*), základný člen prísudku (*p*) je tiež v sg. (*som*) a doplnok (*a*) musí stáť tiež v sg. (*bol*).

Vo vete 3. niet základného člena prísudku, lebo v slovenčine základný člen prísudku v 3. osobe jednotného i množného čísla vystáva. Tento zjav nie je ver ani tak starý, aspoň z písaného jazyka nevykapal ešte tak dávno, v listinách zo 17. a 18. storočia stretávame sa s frázami: *ona je povedala* miesto jednoduchého: *ona povedala.*

A nie je to rovnako vo všetkých slovanských jazykoch, na pr. v ruštine sa stretáme veľmi zriedka so základným členom

prísudku v našom smysle. Rus povie: *ja pisal, ty pisal, my pisali, vy pisali, oni pisali;* kým zasa Srb hovorí: *pisao sam, pisao si, pisao je, pisali smo, pisali ste, pisali su.*

Ako sme videli: keď je základný člen prísudku v jednotnom čísle, jeho doplnok, ak je ním príčastie l-ové, je tiež v jednotnom čísle; ak je zasa základný člen prísudku v množnom čísle, je príčastie l-ové ako doplnok tiež v množnom čísle, na pr.: *Ty si bol ustatý. Vy ste boli leniví.*

No rozdiel je, keď napíšem: *Vy ste boli lenivý.* V ostatnej vete predošlého odseku zámeno *Vy* vo funkcii podmetu bolo obsahom pomnožné, kým vo vete v tomto odseku zámeno *Vy* bolo čo do *obsahu* jednotného čísla, čiže zdvorilostná forma dvojenia ako podmet vety. Ale formálne je *Vy* v oboch prípadoch množného čísla. A práve tu platí tiež: forma dat esse rei. Jazyk si v nedostatku vhodnejšej zdvorilostnej frázy vypožičal 2. osobu množného čísla práve tak, ako iné jazyky nielen slovanské, no aj germánske, románske, na pr. anglický jazyk vyká 2. osobou množného čísla, podobne francúzsky jazyk; iné jazyky, na pr. jazyk nemecký vyká dnes už 3. osobou množného čísla, vlastne oniká, čo v pospolitom hovorovom jazyku prerazilo i do slovenčiny; maďarčina má na tento cieľ 3. osobu jednotného čísla v oboch formách. A vo všetkých spomínaných tu jazykoch *S.* shoduje sa s *P.* v čísle bezpodmienečne: *Vy ste, Jou are, Vous êtes, Sie sind,* ale nikde sa nevraví *Jou is, *Vous es, *Sie ist, preto môžeme i v slovenčine písať a hovoriť len: *Vy ste.* A keď už povieme *Vy ste,* v množ. čísle *S.* i *P.* (alebo *p*) musíme povedať i participium l-ové, ktoré sa shoduje ako doplnok (a_p) so svojím (*p*) v čísle, v množ. čísle; teda: *Vy ste boli, Vy ste písali,* bez ohľadu na to, koho oslovujeme, či je pán, pani abo slečna.

Iné prídavné mená abo príčastia trpné viažu sa voľnejšie, totiž môžu byť hoci v jednotnom čísle, keď je základný člen (*p*) prísudku v množnom čísle: *Vy ste boli usilovný, pán učiteľ. Vy ste boli usilovná, pani učiteľka.* Príčina toho je v tom, že prídavné mená, trpné príčastia sú viac mená, kým participium l-ové je viac slovesom ako menom. A taktiež zámenné tvary vzďaľujú ich, tamtie totiž, od sféry účinku základného člena prísudku, nesrastajú tak s ním ako príčastia l-ové, ktoré sú v mennom tvare, ako si podržaly svoju tradičnú podobu i funkciu.

V nemčine je to cele iná vec, tam príčastie minulé trpné:

geschrieben, geschen a pod. v doplnku pri základnom člene prísudku sa neskloňujú: Sie haben geschrieben, sie hat gesehen etc.

Nech je akokoľvek, my Slováci nesmieme inakšie vykať len: *Vy ste písali,* či vykám pánovi a či panej.

Darmo sa vyhovára voľakto, že tak navykol, že sa mýli a pod. Pre ľudí, ktorým je vlastný spisovný jazyk ľahostajný, nesmie mať národ iné ako opovrhnutie.

Darmo sa chvasce ktokoľvek slovenskosťou; kým nerešpektuje zákony slovenského spisovného jazyka, ktorý je spojivom nášho národného žitia-bytia, dotiaľ si nesmie nárokovať titul slovenského inteligenta, ba hádam ani slovenského národovca.

Tých, ktorí vykajú z nevedomosti po neslovensky, treba poučiť, aby vykali správne. Musíme byť i jazykove jednoliaty celok, a nie nedbajci.

Anton Jánošík:

ZO ŠKOLSKEJ SLOVENČINY.

Porekadlo a príslovie. V školskej učebnici poetike[1] prekrúca sa význam *porekadla* a *príslovia.* Podľa nej *príslovie* označuje nejakú životnú pravdu, múdrosť, nadobudnutú skúsenosťou, kým *porekadlo* je len jednoduchý výraz, slovný zvrat, prípadne voľačo čisto obrazného. Takto to stojí v českých učebniciach a podľa nich sa zaviedlo tak i v slovenských. V hovorovej reči zas naopak *porekadlom* sa vyjadruje nejaká životná pravda, pravidlo, nadobudnuté skúsenosťou, kým *príslovím* len obyčajné slovko, ktoré sa v reči jednotlivca často opakuje, takže sa stane preňho celkom charakteristickým. Na príklad, ak voľakto stále bez počtu vo svojej reči užíva *reku,* tak sa naňho povie: *Má príslovie reku.* Takýto význam, aký zachováva si *slovenčina,* zodpovedá i s etymologickej stránky, čo jasne vidno, keď si s tejto stránky povšimneme slova *príslovie.* Ide tu o také slovo alebo takú skupinu slov, ktoré kladieme k iným slovám, aby sme ich lepšie objasnili; keďže stojí pri slove, zato je to *príslovie.*[2] *Porekadlom* zas podľa etymologie označuje sa celá myšlienka, vyjadrujúca nejakú životnú pravdu, čo je súca na to, aby sa v reči užívala, ak ide o vyjadrenie nejakej opakovanej,

---

[1] Porov. Slovenská poetika, Pavel Bujnák a J. Menšík, 5. vyd., str. 156.

[2] Na Spiši majú *príslovko,* čo je zas priliehavejšie, keď ide o jedno slovo. Od pána prof. Štefana Račka, rodáka zo Spiša, mám doklad: *On ma take prisloſko.*

obecne platnej pravdy.[3] Niekedy dosť ťažko ustáliť medzu medzi *porekadlom* a *príslovím,* lebo vždy nie je celkom ľahko uhádnuť, či ide o životnú skúsenosť, a či len o bohatší výraz, alebo pestrejší obraz, epiteton ornans. Na porovnanie uvedieme dva príklady zo staršej literatúry, kde jasne vynikne rozdiel: podľa obecného *Porekadla, neňi wšecko Zlato čo sa blišti*(!) (Gazda, Hortus Florum I, 6) — kdiž sa rozpamatugeťe na obecné, a običagne mnohích Luďi *Prislowi,* kdiž powedagú, že ten *nemá Filippa,* kteri neňi wťipní (144).

Takýto význam pre *porekadlo* nachádzame všade u spisovateľov, pokiaľ nebol u nich vplyv českej reči:

Obecne *Porekadlo* gest: ubi Papa, ibi Roma (Gazda, Hortus Florum I, 363), obecňe gest to *Porekadlo:* rara concordia fratrum (II, 233), Známo gest to *Porekadlo* latinské: similis, simili gaudet (263), iďe *porekadlo,* že „chudoba cti ňetratí, ale aňi peňjaze" (Hodža, Dobruo slovo, 64), Komu hus, komu prasa. [Slovenskuo *porekadlo* v obrázku.] (Dom. pokladňica I, 246), naše *porekadlo*: že hosť a riba v dome na treťí ďen smrďí (II, 38), *porekadlo*: že keď lastovički ňízko ljetajú, k dažďu sa priberá (58), tím *porekadlom* ich zavali, že „keď — vraj — Pán Boh chce, aj motika vistrelí" (141), (pri tomto poslednom neplatilo latinské *porekadlo*: nomen, omen) (Vaj. V, I[1], 121), „Ako i *porekadlo* vraví: Dom bez ženy je ako deň bez slnca (Timrava IV, 187), „Chutnejší chlieb na svobode, ako koláč v službe." (Nár. *porekadlo.)* (Taj. II, 53), Nemému dieťaťu — *Národ.* — ani vlastná mať nerozumie. *Ďurko. Porekadlo* viete, ale nedržite sa ho (XI, 48), Málokedy bol som tak zmätený, ako na túto otázku. Prebehly mi vari všetky *porekadlá* o „kolieskach" mysľou (XII, 25), *Zuza* ... Mne je tiež chutnejší chlieb na svobode, ako koláč v službe. *Gašparko.* Bože! Zuzka, to je krásné *porekadlo* ... Ale niekoľko *porekadiel* viem už i ja! (141), *porekadlo* to hovorí, že dobrý kňaz učí sa až do smrti (Nedeľné večierky[4], 47), *porekadlo:* „Čím za nova hrnec navre, tým dlho smrdí" (Kazateľňa, XXVII, 36), *porekadlo* dosvedčuje: dobrý kňaz sa do smrti učí (195), povstalo *porekadlo:* že povrchná známosť odvádza od Boha, pravďivá veda privádza k Bohu (Hurban, Slovenskje Pohladi, 1846, str. 4), s tím darebáckím *porekadlom* wistúpiu: „Darmo sa tá nuota huďje; Z toho ňikdá ňič ňebuďe" (Plech, Zlatňica, Levoča 1847, str. 118), či *porekadlo* tiež nevraví: vo víne pravda! (Seberini, Bohdanice a jej učiteľ, T. Sv. Martin 1874, str. 34), sa... držali *porekadla*: ryba a hosť na treťí deň smrdí (Kuk. IV[1], 101) a iné.

---

[3] *Porekadlo* je deverbatívum od slovesa **poriekať*, ktorého kmeň sa zachoval v složenine s predponou *od: odriekať.* Tu je tak skrátená kvantita, ako pri *operadlo* od *opierať.*

[4] Vyšlo v Ľudovej knižnici, č. 3, Uh. kr. vzdelávací spolok slovenský, Budapešť 1887.

Z dokladov vidno, že porekadlo v slovenčine má širší význam než príslovie, keďže vyjadruje celú myšlienku, kým príslovie len *výraz*. Takto sa to v slovenčine všade chápe, čo sa javí nepriamo aj v tom, že, ak príde uviesť obidve slová pospolu, vždy sa napred uvedie *porekadlo* a za *ním* príslovie. Týmto sa vlastne dokumentuje, že *porekadlo* má širší pochop od *príslovia*. Na príklad u spisovateľa Jégého: Vedel mnoho *porekadiel* a kadejakých prísloví (A. Šangala, 231).

NÁREČOVÉ SLOVÁ

Gombáš (Liptov):

bábka, časť drótenej sponky, zapína sa do nej háčik.

bakat, kotúľať dolu vrchom: *Bakaŭ skali dolu lúkoŭ.*

bakat sä, ťažko chodiť: *Ledvoj sä baká.*

bastržäj, v maštali sa do nej schraňuje hnoj zpod statku: *Vikidaŭ plnú bastržäj hnojä.*

bäbä, z nekvaseného cesta upečené pánča (bábika), čo upečie v pahrebe rubár svojej dcérke, keď sa vracia v sobotu po týždňovke domov.

bägel, zahnutá horná časť palice, ktorá sa drží v ruke: *Ani nejojkoŭ, keď mu jednu priložiŭ bäglom.*

bäloš, okrúhly koláč z bielej múky, pečený v peci.

belicä, biela ovca.

bielenice, ponad potok preložené žrde, na ktorých sa polieva plátno, aby sa vybielilo.

bolästník, koláč na krštení.

bolästnô, výsluha z krštenia.

brindzäre, skaly okolo pahreby v kolibe, aby sa uhlíky nerozsypaly, a štiepy, čo sa kladú na oheň, tiež ležia koncami na nich, aby boly vyvýšené nad ohňom.

brindzovník, kabáč, v ktorom je zamiesená bryndza.

bufkáč, drevený tík na tlčenie (*bufkanie*) ľanu.

buchtär, štikajú sa ním buchty z kukuričnej kaše, *buchtär* sa podobá úzkej dlhej lopatke, urobený je z dreva.

cepík, kratšia časť cepov.

cimborki, cencúle (ciagle) v zime pod strechou.

čeluste, otvor na peci. Idúcky zo sobáša sa spieva: *Pustteže nás, pustte aspon pred čeluste, ak nás nepustíte, zvalíme čeluste.*

črtlit, zle a len po daromnici rúbať: *Nehaj tú sekeru, i tak len po daromnici črtlíš,* — povie otec synovi, čo ešte nevie rúbať.

dätlit, ten istý význam ako *črtlit*.

dereš, šedivý *grošovitý* kôň (*jäblčistí*).

dever, je neveste mužov brat.

dięzä, veľká drevená nádoba, v ktorej sa bielizeň opára lúhom (*zvárä*).

dlábež, do drevenej steny vydlabaný otvor, odkladajú sa do nej drobné predmety (na pr. klince), aby boly *napodorúdzi.*

dobięzät, dojedať, zabŕdať do niekoho: *Nedobięzäj, lebo...*

docengat sä, opiť sa: *Boŭ docenganí ani šnep.*

domášni chlięb, doma upečený; *domášni bík*, doma prichovaný.

drahne, hodne, dosť veľa: *Mlięka bolo drahne, len chleba pochibovalo.*

dräpački, nástroj na driapanie ovčej vlny.

dräpačkár, ten, čo na *dräpačkách dräpe* vlnu.

dräpáč, rozdrapenec: *Rozdräpuje sä, chtä bi on boy šetko.*

drenkat, neustále pýtať, prosiť: *Nedrenkaj tolko.*

geleta, nádoba, do ktorej na salaši doja ovce.

grjecpal, železný hák na dlhej žrdi; pri požiari trhajú sa ním strechy.

hejnovka, výsluha, ktorú nesie na svadbe mladucha, keď ide k mužovým rodičom; je to krčiažtek vína a niekoľko kúskov koláča. Ktorý družba (družica) niečo z hejnovky zje — vypije, do roka sa ožení — vydá.

horič, horúčosť, páľa: *Dnes bola horič!*

horkí, horkýže, kdežeby.

húžvicä, malá drevená húžev; častejšie remenná, ktorou je na cepoch spojený ručeň s cepíkom.

chlapä, chlapček.

chtä, ako (prirovnanie): *Chodi chtä pán, a ono horkô panstvo.*

chtä-nechtä, chtiac-nechtiac: *Chtänechtä šjey, lebo misey.*

chudobnicä, zemiaková baba.

jäblčistí kôn, kôň, ktorý má po stehnách a krku kruhy tmavšej srsti asi veľkosti jablka.

jänčärki, obuv podobná kapcom, ale má len polovysoké sárky, ktoré sa na vnútornej strane zapínajú na háčik a babku.

jupka, ženský kabátik.

kabáč, z nekvaseného cesta upečený chlieb. Pekával sa na ohnisku v horúcom popole.

kadlub, večne otvorená papuľa: *A on — chumaj— vovaliy prístupníkovi šetko do kadluba.*

kapustník, kapustou plnený koláč.

kej, keby: *Veru, šjey bi s vami, kej vláday.*

kešenä, vrecko; tiež *kešen, kešienka.*

klukanä, krivo narastená palica; má aj prenesený význam.

kobilčä, žriebätko.

kocon, plachtička na trávu.

koledák, koleso z cesta, upečené v horúcom piesku v kolibe. *Koledák* donesie otec-rubár synovi v sobotu, keď sa vracia z týždňovky.

kolozub, krivo narastený a vyčnievajúci zub.

kopačka, nástroj na vykresávanie korýtok.

kopice, súkenné papuče so sárkami do pol lýtok; obúvajú sa v zime do krpcov.

korba, sane na spôsob koča.

korice, malé korýtko, vykresané z javora. Malé *koricä* majú rubári v hore miesto misky na jedenie.

kosička, trojuholníková biela šatôčka na hrdlo.

kotrovať, kade-tade chodiť, bez poriadku blúdiť; od toho i *kotroš.*

kozán, vysoký hlinený hrniec na mlieko.

krepindle, zúbkovitá šnúročka na vrúbenie šiat.

krepkí, šikovný, hybký, vrtký: *Krepko ten ešte hajduchuje.*

krompelisko, zem, na ktorej boly zasadené zemiaky.

krutí, žilnatý a mocný. *Krutô* drevo, drevo, ktoré sa ťažko kála. I v prenesenom smysle: *On je z krutjeho dreva.*

kumhár, drevený hák, na ktorý sa v kolibe nad vatru vešia kotlík.

kúpni, opak domášneho. *Kúpni bík* je býk, čo gazda nedochoval sám, ale kúpil.

kurtka, z bieleho súkna ušitý kabát, akási modernizovaná halena.

kutlovka, pletená ozdobná šatôčka na hrdlo, dievčatá ju nosia cez živôtok.

kvárit, robiť tak, aby bola väčšia

škoda ako osoh: *Pokvárią trávu, ibe škodi narobią.*

lägvicä, nízkemu súdku podobná nádoba na vodu.

lahodi, zlý, nanič, nič zvláštneho: *Lahodná objedzä,* jedlo vychválené, ale nie najlepšie — skôr zlé.

lajka, čierna ovca.

lämár, prút na čistenie pušky.

läkvár, slabý, farbavý a šmatlavý chlap.

legár, zásek do okrúhleho brvna, aby pevnejšie ležalo na mostine.

len nežäl, dobre: *Len nežäl mu bolo z cudzjeho žit.* Alebo: *Vidaj sä zan, bude ti nežäl na tolkom grunte.*

lipnút, za niekým chodiť, dotierať sa: *Mládenci lipli za nou ani včeli na mäd.*

litmanom sú uložené veci, keď jedna má tenší koniec tam, kde má druhá hrubší. Ukladá sa tak najmä drevo. Ľudia ležia *litmanom,* keď má jeden tam nohy, kde druhý hlavu.

lizon, chvastoň, dotieravec.

lopár, doštička na krájanie potravín. *Dostal lopár* hovorí sa o tom, kto bol *nahovárať* a dievka nešla zaň.

lônik, záosník.

lub, kus odretej kôry, ktorým sa pokrýva rubárska koliba.

malovanka, červená kvetovaná šatka na hlavu.

málenä, malinový kríčik.

maras, močiar, kaluže.

mäčík, spája vrchnú a spodnú rebrinu.

mäteník, kabáč, do ktorého bola zamiešaná i kapusta zo suda.

melo, meľhuba, papuliar.

meridzät, prežúvať: *Ideme po kuršmida, lebo nám krava nemé meridzät.*

mém -éš -é, môžem -eš -e: *Nemém akosi spávať.*

meru, štyridsať.

merinda, časť platu, ktorý sa dáva pastierovi v naturáliách.

mjelok, námeľ, plytčina.

mladina, mladá, nedávno vysadená hora.

molitora, nádoba z kôry, v ktorej si rubári donesú do rúbaniska vody.

mušljenka, biela mušlienová šatka na hrdlo.

mútenicä, maslo z jedného mútenia.

nadájät sä, piť vyše miery.

nadjevat, plniť klobásy a pod.

nákončä, zúžený koniec nejakého dlhého predmetu (oja, osi).

nale ideš ho!, odháňa sa tak.

náton, miesto, na ktoré padajú s kláta odťaté polienka: *Na nátone bude už len za náručä dív.*

návlaki, remienky do krpcov.

neokrúchanec, spoločensky nespôsobný človek.

neogabanec, neporiadne oblečený človek.

nepodarok, plané dieťa i nevydarené domáce zvieratko. O zlých prasiatkach sa hovorí: *Takje nepodarki, nje je to hodno, že žije.*

nesnátki, neporiadok, šanty, divá: *A neropte mi nesnátki, kím prídem,* — zavolá mať na deti, keď ide preč.

ni, nás i nám: *A si ni videy, ako zme bežäli?* Alebo: *Mat, daj te ni chleba!*

nisko, tá časť praslice, ktorá sa prisadne.

obalok, zahnutý okraj šiat (nohavíc), do ktorého sa vtiahne šnúrka.

obramok, šnúra na lemovanie okraja šiat.

objedzä, dobré, chutné jedlo.

odedzä — odjedzka, šata.

odžväkovat, viď meridzät.

okajä, ovca s čiernymi obrúčkami okolo očú.

okovanec, železnými obrúčkami okovaná kajnica (kiahnica).

okräjok, ľad na brehu, keď je nie celá rieka zamrznutá.

okrojok, obkrájaný zemiak (keď sa sadia).

okrúcänky, vojenské „ovinky".

okučmovat, rovno odpílený strom na konci trocha zaguľatiť, aby sa ľahšie ťahal po zemi.

okúnät sä, hanbiť sa: *Ved pod dnu a neokúnäj sä!*

obšmjetat sä, obchádzať okolo niečoho, byť všade, ale nič nevykonať: *Jednostaj sä okolo nás obšmjetaŭ, ale nič nám nepomôhoŭ.*

oldomáš, pijatyka po kúpe alebo predaji: *Išli na oldomáš.*

omarený, oslabnutý od horúčosti, bez vlády a bez chuti do všetkého: *Slnječko pripekalo a kosci boli celí omarení.*

orti, zakrivené predné časti saní.

osekanec, valaský kyjak s hrčkami, ktorý si v hore sám valach vypestuje tak, že pozatína do kôry liesky a po roku, keď z každého poranenia je hrčka, odtne si ho.

opalkovat sä, bez roboty postávať a obchádzať takých, čo robia: *Boŭ bi sä len opalkovaŭ a bez roboti žiŭ, ako kebi sä to dalo.*

ostrb, netlačená kôpka sena; tiež parohatý kôl, okolo ktorého sa kladie seno a ďatelina.

osuhel, inovať: *Tu ešte nemáme sneh, ale na vrchoch sä už chitá stromoŭ osuhel.*

osti, trojzubé vidly na chytanie rýb. Aj tvrdé štetôčky na konci hlasov.

ošemotni je ten, čo by najradšej všetko v reči povykrúcal a vyhol sa pravde.

ošemotník, kto veľa rozpráva, aby zakryl, alebo zamlčal pravdu: *Vikrúcäŭ ako môhoŭ, ošemotník jeden, ale praŭdu jednako miseŭ vijävit.*

palánt, mostina, na jednej strane okresané brvno na vykladanie maštalí, chlievov, mostov.

papek, patyk, kus dreva na ráňanie ovocia. Rubári *papekom* ohňajú uhlíky v pahrebe.

paráč, drótený nástroj na čistenie fajky (zapekačky). Býva často veľmi pekne upletený a je súčasne ozdobou mechúra na tabak, lebo je pripätý na remenčeku, ktorý visí z vrecka.

parenicä, druh syra. Robí sa z opareného syra.

paprdaj, trúbka z vŕbovej kôry, púpavy, alebo husieho brka.

pasmo, tridsať nití v tkáčskej osnove.

pašmat, sliediť: *Pašmaŭ za zverom, kím ho nedostaŭ.* Alebo: *Miseŭ vipašmat a prepit každí gräjcärik.*

pazderä, drevnatá časť ľanovej rastlinky, ktorá pri spracovaní odpadáva. *Bolo mu chtä psovi na pazderí,* povie sa na toho, komu bolo dobre a mäkko.

pažitit, na odťatej svrčine poobtínať kôru na metrových vzdialenostiach, aby sa dala ľahšie odrieť: *Ked strom padoŭ, dvajä ho kljesnili, jeden pažitiŭ a jeden dreŭ.*

pirt, zvermi vychodený chodníček v stráni.

spirtit lúku, vychodiť chodníčky na lúke.

pädit, na piade merať.

podmeta, vnútorná lemovka sukne z inakšej látky, ako je sukňa.

pokvárit, chytro, ale zle spraviť niečo: *Mrcha kosci to boli, iba pokvárili šetko.*

poljenicä, dve žrde na rázsochách. Ukladajú sa na ne štiepy mokrého dreva, aby nad ohňom v kolibe uschly.

popanení je ten, čo prestal nosiť kroj a nosí *belasje hábi: Dobrí gazda, ale synovä sä mu už popanení.*

popät, pripäť seno pavúzom. Aj utiecť: *Popäy chtä by mu boy nohi pálily.*

poplanok, z kysnutého, ale nevyváľaného cesta pred sádzaním chleba upečený tenký a mäkký chlebík. Potom sa potrie maslom a posype cukrom.

poškrobok, chlebík, upečený z cesta, čo sa poškrabalo z vahana.

poškrobok, ostatné dieťa.

povesno, dve hrsti ľanu.

povora, nástroj.

pradeno, sväzok nití, sňatý s motovidla, má 80 pasiem (dva rífy).

príboj, kolík do brehu pribitý na uväzovanie pltí. *Pribit plt* = priviazať plť o breh.

prječnik, ten, čo robí všetko na prieky, na zlosť; *prječni* nepočuvný, na prieky robiaci.

prikräd, príkry svah.

prístupki, keď ide muž na ženino gazdovať.

prístupník, kto ide na prístupky: *Vidajú djeyku a vezmú vräj prístupníka, abi mali mladú pomoc v dome.*

prjelaz, miesto, na ktorom sa prechodí ponad plot, alebo do záčina: *Pri prjelaze sä stretli.*

prjeluba, otvor, vysekaný do ľadu na rieke: *Bola po vodu na prjelube.*

prjetos, podstienka na preddomí: *Celí tížden sedey pod pecou, iba v nedelu si išjeu posedjet na prjetos.*

proštä, milá nadávka na malé dieťa: *A akože sä drží to vaše malô? — Ale zbaví, len je z neho takô malô proštä.*

prskat, prvé lístky pučať: *I bučki v Havrane už prskajú.*

prisadiť, prichovať teľa, nepredať ho mäsiarovi. Posmešne sa hovorí na nepodarené dieťa: *Škoda tä bolo prisadit.*

pršno, daždivo. Pršný deň — daždivý deň: *Bola pršná jär.*

pupčárka, dierka na päte kosiska; vkladá sa do nej pupček kosy.

puška, z dreva vytočená nádoba na maslo alebo na bryndzu.

putira, nádoba na kľaganie ovčieho mlieka.

rafalá, zuby, v ktorých sa odtŕhajú hlávky z ľanu; ženy rafajú ľan.

rec, povedz; takto sa posmeľujú malé hanblivé deti do reči: *A mä prídeš okúpat na Velkú noc? — Prídem, rec!* — odpovie namiesto malého chlapca mater.

redika, noša; obyčajne celé zariadenie salaša, ktoré sa často prenáša s miesta na miesto.

redikal sä, vyniesť na jar z dediny na salaš celé zariadenie, alebo ho preniesť na iné miesto:

Redikay sä Jänik
z grúnika na grúnik,
ked sä preredikay
pekne zatudlikay. (Pieseň.)

Vždy však znamená ísť s ťarchou hore vrchom: *Šlo sä mi dost dobre, ale hore príkrädoy viredikay som sä ledvoj.*

reklík, pletený kabátik pre malé dieťa.

ridaj sä, pohni sa už, vystroj sa a poď, poponáhľaj sa: *Ridaj sä skorej, abi si došjey na kázen.*

rimavec, hlinený hrniec na varenie.

ríždit, zaguľatiť soťatý strom pri územku.

rohovô, darček, ktorý donesie otec deťom z jarmoku, ak predá rožný statok: *A nezabudnite mi donjest rohovô, otec!*

rozdräpsä, rozdrapenec, nespratník.

rôšt, časť kôlne, podopretá stĺpmi.

rôzpin, drevené spínadlo na vozové dosky.

rôzpini, nástroj, ktorým sa pri tkaní napína plátno, aby sa nesťahovalo.

ručen, tá čiastka cepov, čo sa drží v ruke.

rúči, súci, podarený: *Takjeho rúčeho chlapcä ti má tá Mikuška.*
rumegať, prežúvať; krava rumegá.
servjenka, teplý vatovaný kabát zvláštneho strihu, ktorý nosia ženy v zime ku kroju.
skidloš, leňoch, darebák: *Kebi ten mau zo svojej roboti vižit i tak bi zhinuu, skidloš akísi.*
skidnút, bezvládne padnúť: *Len tak sä skidou na lavicu, lebo täžilo sä mu i sedjet ak' sä patrí.*
skočka, maličký koláč, čo posiela mladucha svojim kamarátkam pred svadbou. Pri jedení musí sa čušať a podskočiť, aby sa vraj tiež do roka vydala.
skrojok, kúsok, skrojený z okrúhleho predmetu (zemiaka, jablka a pod.).
slak, priehlbeň, urobená v dreve, aby sa dalo do nej zapustiť iné drevo. *Slačit,* zapúšťať do seba dve drevá.
slzäj, trám, na ktorý sa kladú poprieky mostiny (palánty); drevený most je položený na *slzäjäch.*
smoklit, popŕchať trocha: *Ledvi zme kopu dorobili, už začínalo smoklit.*
smoklit sä, plakat: *Ako sä vidala, jednostaj sä smoklí.*
snovalá: nástroj na snovanie priadze.
sporí, veľký: sporý dážď, sporá lopata, sporý kôš.
stihou som prísť, len čo som prišiel.
surovina, stará stáca hora.
strečkovat, behať kade-tade; krava strečkuje; kto dve na tri tára, *jäzik si pustiu na strečki.*
strnisko, ostane po sožatí zbožia.
strunga, miesto, kde sa doja ovce.
svat, otec ženíchov otcovi mladuchinmu.
svokor je neveste mužov otec.
svokra je neveste mužova mať.
šalangi, remenné strapce na baranom mechúre.
šalátka, druh šatky.
šáfolka, druh šatky.
šälämacha, meľhuba, tlčhuba, melo: *Tomu never, to je len taká šälämacha.*
šälo: ten, kto sa nerozmyslene do všetkého ženie.
šemotit, vykrúcať, obchádzať pravdu.
šepleta, je ten, kto bez úprimnosti chváli, alebo haní, rozpráva, len aby rozprával.
ševerí, krivý; *ševerje dvere* = dvere, čo sa po soschnutí skrivily a nepriliehajú.
škoblica, zakrivený nôž na soškrabovanie škutiny s prasaťa po oparení.
šipläví, pomalý a nešikovný: *To sä šiplävije ruki!*
šiploš, kto je *šipläví.*
širanica, široký nízky hrniec na mlieko z kameniny.
šmihel, pružné drevo na pritiahnutie reťaze.
šmihlovatí mládenec, štíhly, pružný a krepký mládenec.
šmjerät, od zlosti hádzať o zem.
šmikadlo, úzky pás čistiny medzi horou, dolu ktorým sa ťahá do šmykov uložené seno.
špulovník, podstavec na špule s priadzou.
šteblík, priečka na rebríku.
štet, nástroj na spracovanie (česanie) ľanu.
štipák, železom okovaný kôl.
štjepa, rozkálané drevo.
štvrtka, nádoba z dreva, drží sa v nej bryndza.
šústalisko, to miesto, dolu ktorým šla odtrhnutá lavina (úšust).
ternovka, čierna šatka s dlhými strapcami.
temräva, tônisté navlhlé miesto v horách.
test, mužovi ženin otec.
testiná, mužovi ženina mať.
tlk, nástroj na pučenie uvarených zemiakov pre svine; užíva sa i ako

nádavka sprostému: *Ti tlk,* alebo: *Sprostí si ani tlk.*

tra — treba, načim: *Nebolo ti tra ta nos vofkat.*

trački, spievajú mladuche pred začepčením.

triznit, rozprávať: *Triznių som s ním.*

trįelit, bežať pred niečím; nadať niekomu: *Natrįelių som mu;* priveľmi kúriť: *Natrįelių vatru.*

trlica, nástroj na spracovanie ľanu.

trochár, malý gazda: *Za trochárä tä nedám, ani ked zostaneš stará dįeųka.*

trochapán, nasilupán, kto sa pánom robí a nie je.

trojna, nástroj na spracovanie ľanu; *chudí ani trojna,* veľmi chudý.

trôsk, napochytre urobená kajnica z kusa dreva, keď sa jeden koniec trocha prikreše, aby sa dal v ruke udržať.

tudlikat, hrať na fujare.

tuläj, dutina na železných nástrojoch, do tuľaje nasádza sa rúčka.

tížnovka, robota cez týždeň; zásoba potravín na celý týždeň pre chlapa do hory.

upískaní, ufúľaný, ulepený, umazaný.

úpläz, časť hole, ktorá úzkym pásom zasahuje hlboko medzi horu.

úšust, lavina.

vahan, z jedného kusa dreva vykresané korýtko na kvasenie cesta.

valit sä, mohutne a nezadržateľne ísť.

vidí sä mi, páči sa mi: Znevideų si sä mi už = znepáčil si sa mi už.

vodor, časť šopa.

vrchovice, najhoršia akosť priadze.

vrchoví kôň, neosedlaný kôň: *Išli na vrchovích konoch.*

vi, vás i vám: *Videų som vi;* i: *Dám vi chleba.*

vipust, podstrešie.

vísluha, koláč zo svadby.

víškudlí, chudý, vyschnutý: *Od srdoų je víškudlí chtä pes.*

záčin, časť humna.

zazobit sä, operiť sa, zamastiť sa, zbohatnúť: *Zazobių sä ket boų richtárom.*

zgance, hádzané halušky zemiakové.

zibrika, kabáč, upečený v horúcom piesku v kolibovej vatre rubármi.

zolvicä, mužova sestra.

zošúverit sä, skriviť sa: *Dvere sä nám zošúverili.*

zrebe, horšia akosť ľanovej priadze.

zrubec, do dreva vyťatý úzky žliabok.

zrubit, drevom obohnať studňu; *zrub* = drevená stavba bez povaly a strechy.

zvarăk, riečna skala.

zvijäčki, nástroj na napätie osnovy (pri tkaní).

zvlač, sváža sa na nej v zime drevo a seno.

zvláčení, na zlom čase ufúľaný: *Z polä prišįeų celí zvláčení.*

živ ni boh, zazdravkanie pri pití (živ nás pán Boh).

J. Okáľ.

Česká gramatika a český slovník nie sú naše, a tak pre túto príčinu my sa nimi uspokojiť nemôžeme, ale vlastnú gramatiku a vlastný slovník mať musíme.

Ľudovít Štúr.

Malo by nám viac záležať: ani hlásky sa nevzdať! Kto vzdá sa hlásky, ten vzdá sa aj celého slova a konečne ostane ľahostajný oproti samej národnej reči slovenskej.

Dr. Štefan Hlavatý.

***neodvislosť, *neodvislý = nezávislosť, nezávislý.** — V našej dennej tlači takmer každý deň sa viac ráz užívajú slová „neodvislý, neodvislosť", hoci sme proti nim uviedli závažné dôvody. Tu teraz len pripomíname, že napospol sa upotrebúva iba sloveso *závisieť od niečoho.* K nemu patria aj slová *závislosť* a *závislý*, teda i *nezávislosť* a *nezávislý* (nie „neodvislosť, neodvislý").

***u telefonu = pri telefone.** — V Bratislave hovoria: „Kto je u telefonu?" — Slovenčina v tomto prípade má predložku *pri*, a nie predložku „u". Správne treba hovoriť: *Kto je pri telefone?* Veď hovoríme *pri okne, pri obloku, pri tabuli, pri skrini* a pod., a nie „u okna, u obloka, u tabule, u skrine" a pod. V slovenčine neobstoja ani predložkové väzby „u Bratislavy, u Žiliny" a pod., ale iba *pri Bratislave, pri Žiline* a pod.

***predávam telefon?** — Vraj: „Počkajte, hneď predám telefon." — Takto hovoria v Bratislave. Rozumie sa, že je to nesprávne, lebo v slovenčine slovesá *predať, predávať* neznačia to isté ako české předati, předávati. Slovenské *predať* zodpovedá českému prodati. Miesto českého předati máme v slovenčine *oddať*, prípadne *odovzdať*. Telefon (vlastne počúvadlo) môžem niekomu *oddať*, alebo *odovzdať*, no predávať ho môže len obchodník.

že? — Miesto sloviek, vyjadrujúcich súhlas, ako sú: *však, však ver* a pod., v bratislavskej slovenčine počuť aj od vzdelaných ľudí „že", na príklad: „Vrátiš sa včas. Že?!" — Slovko „že" v takejto platnosti dobrá slovenčina neznesie, a preto načim mu vyhýbať.

***odstavec = odsek.** — Naši právnici píšu „odstavec" i *odsek.* V dobrej slovenčine dáva sa prednosť slovu *odsek*, lebo je zreteľnejšie. Okrem toho má oporu aj v dobrom úze. Slovo *odsek* patrí k slovesu *odseknúť, odstavec* k *odstaviť.* Slovom odstavec by sme mohli označovať nejakú odstavenú vec. Článok alebo zákon sa delí na odseky, a nie na „odstavce".

***v Slovensku = na Slovensku.** — V Slovenskej slobode zo dňa 24. III. 1939 prihovárajú sa za predložkovú väzbu „v Slovensku", pretože sa hovorí *vo Francúzsku, v Nemecku, v Taliansku, v Belgicku* a pod. — Hrešili by sme proti ustálenosti jazyka, keby sme bez príčiny hýbali zaužívanou väzbou *na Slovensku.* Tu, podobne ako v mnohých iných prípadoch, nedá sa dôvodiť logikou, lebo logika a jazyková zvyklosť nie sú totožné pojmy. Ťažko by sa našly logické dôvody na príklad za francúzske výrazy huit jours = týždeň (vlastne osem dní, hoci týždeň má len sedem dní), quinze jours = dva týždne (vlastne pätnásť dní). A jednako tieto francúzske výrazy neopovážil by sa nik nahrádzať nejakými logickejšími výrazmi. Ostaňme len pri zaužívanom výraze *na Slovensku* a nenahradzujme ho neužívaným výrazom „v Slovensku". Veď hovoríme aj *na Morave,* a nie „v Morave", keď ide o krajinu.

j. ž.

***čím vo väčšom počte = v čím väčšom počte.** — Slovká *čím* a *čo* vo väzbách *čím väčší* a *čo najväčší* tvoria s nasledujúcimi slovami jednotu, preto ich neslobodno oddeľovať predložkami. Správne je len *v čím väčšom počte, v čo najväčšom počte* a pod.

***srdečná činnosť = srdcová činnosť.** — Prídavné meno *srdečný* značí približne toľko ako *milý.* Proti tomu *srdcový* užíva sa ako adjektívum k slovu

srdce, na príklad: *srdcová choroba, srdcový sval,* a teda i *srdcová činnosť.* — Na rozdiel medzi slovami *srdcový* a *srdečný* upozornila už Slovenská reč viac ráz, no tak sa zdá, že ani odborníci (najmä lekári) o tom nevedia, a preto znova pripomíname: v anatomii obstojí iba prídavné meno *srdcový.* *j. ž.*

***cez 40.000 robotníkov?** — V Nemecku vraj máme „cez 40.000 robotníkov". Tak by to dobrý Slovák nikdy nepovedal, lebo predložka *cez* nemôže zastupovať predložku *vyše.* Správne po slovensky sa hovorí *vyše 40.000 robotníkov,* na shromaždení bolo *vyše 100.000 ľudí,* a nie „cez 40.000 robotníkov", „cez 100.000 ľudí" a pod. *j. ž.*

***porúčiam = porúčam sa.** — Tvar „porúčiam sa" vraj propaguje slovenský rozhlas. V spisovnej slovenčine, ako je dobre známe, zpravidla nemôžu nasledovať za sebou dve dĺžky. Hovoríme *miešam, vysúšam* (nie „miešiam, vysúšiam"), teda správne je len *porúčam sa,* a nie „porúčiam sa". *j. ž.*

***hlasateľ, *hlasateľka = hlásateľ, hlásateľka.** — V nových podstatných menách, utvorených príponou *-teľ* od slovies, zachováva sa kvantita slovesa, na príklad: *hlásať—hlásateľ, hlásateľka; vykonávať—vykonávateľ, vykonávateľka; trýzniť—trýzniteľ, trýzniteľka* a pod.

Ženské podstatné mená na -ianka a -anka. — 1) Od podstatných mien mužského rodu na *-an* a odvodených prídavných mien na *-iansky* tvoríme ženské podstatné mená na *-ianka,* na príklad: *zeman—zemiansky—zemianka, Detvan—detviansky—Detvianka, občan—občiansky—občianka,* (Sučanec) *sučiansky—Sučianka,* (Turanec) *turiansky—Turianka, Pešťan—peštiansky—Peštianka, Nitran—nitriansky—Nitrianka, Modran—modriansky—Modrianka, Trenčan—trenčiansky—Trenčianka, Turčan—turčiansky—Turčianka* a pod.

2) Od slov na *-čan* tvoríme ženský rod zpravidla tak, že pred príponou *-ka* dĺži sa *-an* na *-ian,* na príklad: *Žilinčan—Žilinčianka, Trnavčan—Trnavčianka, Bratislavčan—Bratislavčianka, Košičan—Košičianka, Američan—Američianka, Angličan—Angličianka, Afričan—Afričianka, Skaličan—Skaličianka* a pod.

3) Keď sa prídavné meno nekončí na *-iansky* a keď pred príponou *-an* je iná spoluhláska než *-č,* prípona *-an* ostáva nezmenená, na príklad: *Slovan—slovanský—Slovanka, Tatran—tatranský—Tatranka, kresťan—kresťanský—kresťanka, Pražan—pražský—Pražanka, Šarišan—šarišský—Šarišanka* a pod.

4) V slovách s kmeňovou samohláskou dlhou je vždy len prípona *-anka,* na príklad: *Sliačan—Sliačanka, Budínčan—Budínčanka, Zemplínčan—Zemplínčanka, Piešťanec—piešťanský—Piešťanka, Kúťan—Kúťanka* a pod.

vo snách, vo snoch. — Od slova *sen* máme dva tvary množného lokálu: *vo snách* a *vo snoch.* Tvar *vo snách* je bežnejší v krásnej próze, v množstve zaužívaných zvratov a v živej reči. Tvar *vo snoch* upotrebúva sa najmä v odbornej reči.

Ženské podstatné mená vzoru dlaň a kosť. — Slová *myseľ, loď, čeľaď, tvár, spoveď, plť, haluz, reťaz, rozkoš, peleš, piaď, odpoveď, štvrť, päsť, háveď, chamraď, labuť, peruť, sieť, stať, niť, pečať, žlč, prýšť* skloňujú sa podľa vzoru *dlaň,* t. j. majú v jednotnom genitíve a v množnom nominatíve a akuzatíve príponu *-e* (nie *-i*).

Podstatné mená stredného rodu na -isko a -ište. — V súčasnom spisovnom jazyku dáva sa prednosť slovám na *-isko* pred slovami na *-ište,* na príklad: *ihrisko* (nie „ihrište"), *javisko* (nie „javište"), *ohnisko* (nie „ohnište"), *stanovisko* (nie „stanovište"), *hľadisko* (nie „hľadište"), *letovisko* (nie „letovište"), *smetisko, zimovisko, bydlisko* a pod.

Komparatív prídavných mien. — 1) Komparatív (druhý stupeň prídavných mien, čiže porovnávateľ) má dve prípony: dlhšiu *-ejší* (*dávnejší*) a kratšiu *-ší* (mladší).

2) Niektoré prídavné mená majú v komparatíve len dlhšiu príponu *-ejší,* na príklad: *ľudskejší, chudobnejší, slovenskejší, prednejší, stálejší, horkejší, mokrejší, múdrejší, svätejší, mlkvejší, rýchlejší, slávnejší* a pod. (od ľudský, chudobný, slovenský, predný, stály, horký, mokrý, múdry, svätý, mlkvy, rýchly, slávny a pod.).

3) Od niektorých prídavných mien tvorí sa komparatív obidvoma príponami, takže sú popri sebe tvary dlhšie a kratšie, na príklad: *sivejší—sivší, tmavejší—tmavší, milejší—milší* a pod. V takýchto prípadoch v súčasnom spisovnom jazyku uplatňujú sa viacej tvary kratšie, bo sú pohodlnejšie. — Pravda, tvary kratšie nie sú na mieste všade tam, kde by vznikly ťažko vysloviteľné spoluhláskové skupiny, na príklad: *čistejší, hustejší, častejší* (nie „čistší, hustší, častší") a pod.

4) Kratšie komparatívne tvary sú zpravidla pri tých prídavných menách, pri ktorých pred príponou *-ší* je iba jedna spoluhláska, takže nemôžu vzniknúť ťažko vysloviteľné spoluhláskové skupiny, na príklad: *bohatý—bohatší, mladý—mladší, slabý—slabší, hrubý—hrubší, tuhý—tuhší, suchý—suchší, drahý—drahší, tvrdý—tvrdší* a pod.

5) Od prídavných mien na *-ký, -oký, -eký* bývajú komparatívne tvary kratšie, na príklad: *sladký—sladší, hladký—hladší, mäkký—mäkší, tenký—tenší, ľahký—ľahší, vlhký—vlhší, hlboký—hlbší, vysoký—vyšší, široký—širší, ďaleký—ďalší* a pod., ale: *horký—horkejší, trpký—trpkejší, rezký—rezkejší, vrtký—vrtkejší* a pod.

6) V komparatívoch prídavných mien *biely, riedky, nízky, krátky, blízky, úzky* a pod. je kmeňová slabika krátka: *belší, redší, nižší, kratší, užší* a pod.

Množný genitív podstatných mien na -stvo. — V novšom čase v spisovnom jazyku pri slovách na *-stvo* v množnom genitíve prevládajú tvary bez prípony *-i,* na príklad: *družstvo—družstiev* (nie „družství"), *mužstvo—mužstiev* (nie „mužství"), *nebezpečenstvo—nebezpečenstiev* (nie „nebezpečenství") a pod.

nebesá. — Slovo *nebo* v množnom čísle skloňuje sa podľa tvrdých *o*-kmeňov stredného rodu, no v lokáli popri tvare *nebesách* žije aj archaizmus *nebesiach* (pravda, len v Otčenáši).

***opominúť = zabudnúť.** — Nehovorme: „Opominul to spraviť", ale: *Zabudol to spraviť.* V slovenčine totiž niet slovesa „opominúť".

***opovržený = opovrhnutý.** — Od slovesa *zavrhnúť* máme podstatné meno *zavrhnutie* (nie „zavrženie"), od *navrhnúť* máme *navrhnutý* a podstatné meno *navrhnutie* (nie „navrženie"), podobne od *opovrhnúť* správne je len *opovrhnutý* a *opovrhnutie* (nie „opovržený" a „opovrženie").

***predmluva = predslov, úvod.** — Spisovná slovenčina rada vyhýba slovám, utvoreným z koreňa mluv-, preto miesto „predmluva" píšme *predslov,* prípadne *úvod.*

***prespoľný = cezpoľný, vidiecky.** — Slovo „prespoľný" s predponou *pres-* ukazuje na český pôvod. Miesto „prespoľný" hovorme a píšme *cezpoľný,* prípadne *vidiecky* (na príklad *vidiecky žiak* a pod.).

***prepožičať = udeliť.** — Výrazy *udeliť úrad, udeliť hodnosť* sú už oddávna bežné v živej slovenčine. Vplyvom českej reči podnes kde-tu sa stretáme s výrazmi „prepožičať úrad, prepožičať hodnosť". Slovenčina nepozná slovesa „prepožičať", preto miesto neho užívajme len *udeliť.*

***provoz = chod, činnosť, prevádzka.** — Tam, kde miesto slova „provoz" nedostačí *chod,* alebo *činnosť,* vypomáhajme si slovom *prevádzka,* ktoré sa už pomaly začína vžívať aj v úradnej slovenčine.

priesmyk, priešmyk. — Medzi týmito slovami je významový rozdiel. Slovo *priešmyk* značí to isté ako *prešmyknutie* a okrem toho ním sa označuje aj časť saní. Naproti tomu *priesmyk* je priechod v horstve.

Karol, gen. Karola. — V krstnom mene *Karol* niet pohyblivého *o,* lebo toto slovo sme prevzali priamo z latinského *Carolus,* a nie z nemeckého *Karl.* Skloňujeme ho teda takto: gen.-ak. *Karola,* dat.-lok. *Karolovi,* inštr. *Karolom* (nesprávne: gen.-ak. Karla, dat.-lok. Karlovi, inštr. Karlom).

***jazvec, gen. jazveca.** — V slove *jazvec* niet pohyblivého *e,* a preto skloňuje sa takto: gen.-ak. *jazveca,* dat.-lok. *jazvecovi,* inštr. *jazvecom* (nesprávne: gen.-ak. jazevca, dat.-lok. jazevcovi, inštr. jazevcom).

tŕnie, gen. tŕnia. — Podstatné mená stredného rodu typu *tŕnie* majú v jednotnom lokáli a inštrumentáli dlhé prípony, na príklad: *tŕnie—o tŕní—tŕním, prútie—o prúti—prútím, lístie—o lísti—lístím, skálie—o skáli—skálím* a pod.

***mluvidlá = rečové orgány, hovoridlá.** — Neslovenskosť slova „mluvidlá" je každému zrejmé, preto nahradzujeme ho výrazom *rečové orgány.* V novšom čase miesto slova „mluvidlá" užívajú novotvar *hovoridlá.* Toto slovo je dobre utvorené, a keďže je pohodlnejšie než výraz *rečové orgány,* pravdepodobne skoro sa vžije.

Malorus, Ukrajinec. — Slovo *Malorus* obstojí len vtedy, keď citujeme staršie diela z doby, keď Ukrajincov pokladali za časť ruského (veľkoruského) národa. Pravda, teraz takéto pomenovanie nebolo by oprávnené, veď Ukrajinci sa právom pokladajú za samostatný národ. Preto miesto slov „Malorus, Maloruska, maloruský, maloruština" hovorme a píšme *Ukrajinec, Ukrajinka, ukrajinský, ukrajinčina.*

manéver, nom. pl. manévre. — Slová, zakončené na *-er* s pohyblivým *e,* skloňujú sa podľa mäkkých *o*-kmeňov, t. j. majú v množnom nominatíve a akuzatíve prípony *-e*: *meter—metre, liter—litre,* teda aj *manéver—manévre* („nie manévry").

***melký = plytký.** — O vode hovoríme, že je *plytká,* a nie „melká", preto i miesto, na ktorom je plytká voda, volá sa *plytčinou,* a nie „melčinou".

Za redakciu zodpovedá Henrich Bartek.
Vydanie Matice slovenskej v Turčianskom Sv. Martine.
Tlačil Knihtlačiarsky úč. spol. v Turčianskom Sv. Martine.